משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר מועד

מלאכת שלמה על משנה פסחים

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה פסחים

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-פסחים/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 8
משנה ג 10
משנה ד 12
משנה ה 13
משנה ו 14
משנה ז 16
פרק ב 17
משנה א 17
משנה ב 19
משנה ג 21
משנה ד 22
משנה ה 23
משנה ו 25
משנה ז 27
משנה ח 28
פרק ג 30
משנה א 30
משנה ב 33
משנה ג 34
משנה ד 37
משנה ה 39
משנה ו 39
משנה ז 40
משנה ח 42
פרק ד 43
משנה א 43
משנה ב 45
משנה ג 46
משנה ד 47
משנה ה 47
משנה ו 49
משנה ז 51
משנה ח 52
משנה ט 54
פרק ה 55
משנה א 55
משנה ב 56
משנה ג 56
משנה ד 58
משנה ה 58
משנה ו 59
משנה ז 60
משנה ח 61
משנה ט 61
משנה י 62
פרק ו 63
משנה א 63
משנה ב 65
משנה ג 67
משנה ד 69
משנה ה 69
משנה ו 72
פרק ז 74
משנה א 74
משנה ב 75
משנה ג 76
משנה ד 76
משנה ה 78
משנה ו 79
משנה ז 80

משנה ח 82
משנה ט 83
משנה י 84
משנה יא 85
משנה יב 86
משנה יג 87
פרק ח 88
משנה א 88
משנה ב 90
משנה ג 90
משנה ד 91
משנה ה 92
משנה ו 92
משנה ז 93
משנה ח 95
פרק ט 96
משנה א 96
משנה ב 97
משנה ג 98
משנה ד 99
משנה ה 101
משנה ו 101
משנה ז 102
משנה ח 104
משנה ט 105
משנה י 105
משנה יא 106
פרק י 106
משנה א 106
משנה ב 109
משנה ג 109
משנה ד 111
משנה ה 112
משנה ו 113
משנה ז 113
משנה ח 115
משנה ט 116

פרק א

משנה א

כתב הרמב"ם ז"ל בהקדמתו לסדר זרעים שסידר התנא פסחים אחר שבת ועירובין כו'. עוד נלע"ד דמשום דתנן לעיל בשלהי מסכת עירובין דסלקינן מינה דשרץ שנמצא במקדש מוציאין אותו מן ההיכל ומן האולם ומבין האולם ולמזבח קתני הכא מסכת פסחים דבעי למישרי בה בדיני בדיקת חמץ לבערו ולהוציאו מן הבתים ומכל גבולי ישראל ועוד משום דקתני התם שאם נמצא. השרץ במקום שאין חייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת דכופין עליו פסכתר והכא נמי קיימא לן שאם נמצא חמץ בי"ט של חג המצוח דכופין עליו כלי עד מוצאי י"ט ששורפו מש"ה סמיך לה ותנא מס' פסחים דבעי לאתחולי בדיני בדיקת החמץ וביעורו בדכתיבנא: ונראה דאע"ג דדיני פסח שני אינם רק בפרק אחד ממסכת זו דהיינו פ"ט מ"מ נקראת מסכת זו פסחים לשון רבים משום פסח ראשון ושני על הדרך שכתבתי בשם התוס' בריש ערבי פסחים: ומדפיסי התלמוד קראו לכל החמשה פרקים שבמסכת זו דהיינו מתחלת פ"ה עד סוף פ' ט' פסח שני ולאו דוקא אלא כלומר דיני קרבן פסח ראשון גם שני דנהיגי בזמן הבית מה שא"כ בדיני הד' פרקים הראשונים רוב הפרק האחרון וכמעט כולו דנהיגי גם בזמן הזה וכן קראם הר"ן ז"ל כדתשכח בסימן ד' ה' דבפ' ערבי פסחים שהעתקתי שם ובתוספות במקומות אחרות:

אור לי"ד וכו'. ביד פ' שני דהלכו' חמץ ומצה סי' ג' ה' ו' ובטור א"ח סי' תל"א ותל"ג וכתב הר"ן ז"ל לא שני לן פירושא אי תנינן אור לי"ד א"נ לאור י"ד א"נ אור י"ד דמוכח בגמרא (הגהה לא מצאתי זה בגמ' כלל ועיקר). דבכל חד מהני תלת לישני איכא לפרושי ליל י"ג שמחרתו י"ד ואע"ג דאיכא לפרושינהו נמי ליל שלאחר י"ד שמחרתו ט"ו שהרי כבר חל זמן איסוריה כדמוכח בגמ' ונמצא עובר עליו ע"כ אבל ברש"י ז"ל אור לי"ד גרסי' וכן כתב ג"כ בגמ' גבי ברייתא דשלמים דיכול יהא נאכל אור לשלישי גרסי' וכן נראה מתוס' דזבחים פ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ו) ע"ש: ותימה שלא כתבו כלום גבי אור לשמנים ואחד דבפ"ק דכריתות והובאה בכאן בגמרא בריש פירקין:

(הגהה דרש החכם השלם הרב ר' משה אלשיך ז"ל בפ' בא אל פרעה דף ק"ה וז"ל רמז רמז לנו התנא באמת כאמור אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר והוא כי כאשר השאור מחמיץ העיסה כן היצה"ר מתמיץ ומפסיד את האדם ומעפשו ועל כן קל עליו חובת ביעור היצה"ר מעליו ולא ייחל עד אשר יגדל או לעת זקנה כי חלילה כי אור לי"ד הלא הוא במלאת לו שנת י"ג ויום א' שמתחיל הי"ד כי אז ייחל היצה"ר לפעמו וזהו לאור הנר כי הנר היא הנשמה לו ואור הנמשך מהנר אחר הי"ג הוא היצר הטוב וזהו לאור

הנר וזה בחורין ובסדקין ובכל מצפוני לבו ומחבואות פניותיו ורמז עוד התנא במאמרו בכל מקום שמכניסי' בו חמץ אבל מקום שאין דרך להכניס בו חמץ אין צריך בדיקה והוא כי הנה עיפוש היצה"ר נכנס בכל אברי האדם כל א' וא' לפי ענינו בראשו ללכת בקומה זקופה במצחו בעזות מצח בעין לראות רע באזן לקבל לשון הרע בפיו ובשפתיו ובלשונו ברכילות ולשון הרע ודבר סרה ופה דובר נבלה ולאכול בו אשר אסרה תורה והלב לחשוב מחשבות און וידים שופכות דם נקי ורגלים ממהרות לרוץ לרעה וההיקש בכל יתר האברים והנה לא כל אדם חוטא בכל אבריו כי אם יש הורגל לחטוא בקצתם ולא בשאריתם ויש יחטא באשר לא חטא רעהו על כן אמר כי בכל אבר אשר ידע שהוא דרכו להכניס בו חמץ אשר חטא בו צריך בדיקה אך אשר ידע שלא הכניס בו חמץ ולא חטא בו אין צריך בדיקה ואחר הבדיקה אם פשפש ומצא צריך ביעור ואחר הביעור צריך בטול שיכניע את יצרו עד שיבטלנו ממש עד שיהא בטיל וחשיב כעפרא דארעא שהוא עד גדר לא יעצור כח להחטיאו כי עשאו למרמס וסגפו וגם כי מן התורה בביטול בעלמא סגי שיהרהר תשובה בלבו צריך גם כן לבערו בדבור ובמעשה בודויים ותחנות בדמעות שליש ולבער בקום עשה כל דבר רע ועיקר הבדיקה לחפש דרכיו ולחקור הוא בלילה שכל אדם מצוי הוא בביתו ובחומותיו במקום שאין אנשים והוא בלתי טרוד בעסקיו כי אז ישב בדד ויתבודד באישון לילה אחר הדלת והמזוזה על הארץ ישב וחשב עם קונהו ית' ויתעלה על כל שטרי חובותיו אשר הוא חייב לו וזהו לאור הנר היא נשמתו שאורה יפה לבדיקה כי יאמר אליה נפשי נפשי אחותי רעיתי התעוררי עורי עורי עד מתי תשתכרי התאבלי ספדי והלילי אבל יחיד עשי לך כי גדול כים שברך כי תחת היותך בהיכלי מלך מלכי המלכים כל קדושים עמך באורך יראו אור ואת עלית על כולנה כל כבודה בת מלך משחקת לפניו בכל עת ומה לך פה עניה סוערה גולה וסורה כו' עיי"ש) ותנא דידן דקתני אור ולא תנא ליל לישנא מעליא נקט וכדאשכחן בעלמא דא"ר יהושע בן לוי לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שנאמר מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה הרי שעיקם הכתוב ת' אותיות כדי שלא להוציא דבר מגונה מפיו וכן נמי מייתי בגמ' תו דאשכחן שעיקם הכתוב עד תשע ועד עשר ועד שש עשרה ולאו משום דליל אי הוה תני ליה הוה לשון מגונה אלא מיהו שמעינן מינה שראוי לחכמים לחזר אתר לשון צח ונקי ומש"ה פתח תנא דמתני' לשון אור כדכתיב פתח דבריך יאיר ואשכחן נמי בלשון מקרא שהאור ר"ל לילה במזמור קל"ט פי' רש"י ז"ל ולילה אור בעדני והלילה יהי מאפיל לנגדי אור זה לשון אופל הוא כמו יפיץ ענן אורו וכן כל כוכבי אור וכן ויאר את הלילה ע"כ: וכתב הר"ן ז"ל בשם הראב"ד ז"ל דמשה"נ נקט אור לומר

שבתחלת הלילה שיש בו אור עדיין ראוי לבדוק כדי שלא יתרשל או שלא ישכח וכיון דאותה שעה קושטא הוא שיש בה אור תנא אור משום לישנא מעליא ולא תנא בתחלת ליל י"ד בודקין את החמץ ואם לא מפני טעם זה משום לישנא מעליא לא היה שם התנא חשך לאור ומכאן אתה למד שהביעור צריך להקדימו עם אור היום כדי שלא יתרשל ע"כ: ולשון הרמב"ם ז"ל נקרא לילה אור כמו שקורין דברים הרבה בהפכן וכיון בזה כדי לדבר בלישנא מעליא ולא תהיה פתיחת הספר בשם העדר מן העדרים ר"ל לילה ע"כ: עוד העלה הר"ן ז"ל דמדאורייתא בבדיקה לחודה סגי או בבטול לחודיה וכל שבדק מן התורה אינו צריך לבטל הלכך שפיר איכא למימר דבדיקה אתי כדי שלא יעבור עליו בבל יראה שמה שהצריכו חכמי' בטול אחר הבדיקה אינו אלא מדבריהם שמא ימצא גלוסקא יפיפיה ודעתיה עילוי'. ובדיקה מקראי ילפי' לה בגמ' ובטול איכא מאן דמפיק ליה מתשביתו שתרגם אונקלוס תבטלון ואיכא מאן דמפיק ליה מקרא דכתיב ולא יראה לך והכי איתא בספרי לא יראה שאור בטל בלבך ע"כ:

לאור הנר. גמ' ת"ר אין בודקי' לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר מפני שאור הנר יפה לבדיקה ואע"ג דאמר רבא למה צדיקים דומין בפני שכינה כנר בפני האבוקה ואמר רבא אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר מ"מ אין בודקין בה דאמר רב נחמן בר יצחק זה יכול להכניסו לחורים ולסדקים וזה אינו יכול להכניסו לחורים ולסדקים ורב זביד אמר משום דזה אורו לפניו וזה אורו לאחריו ואדם האוחז לפניו הוא בודק הלכך אינו יפה לבדיקה ורב פפא אמר משום דהאי בעית פי' שמתייירא שלא יבעיר את הבית ואין לבו על הבדיקה יפה והאי לא בעית ורבינא אמר טעמא משום דהאי משיך נהוריה ואינו דולג בקפיצות אלא נח במקום אחד והאי נפסק וקופץ תמיד:

כל מקום שאין מכניסין וכו' גמ' כל מקום לאתויי מאי לאתויי הא דת"ר חורי הבית העליונים והתחתונים שאין נוחין להשתמש אין צריך לבדוק וגג היציע אע"פ שהוא נמוך הואיל ומשופע הוא אין צריך לבדוק וגג המגדל של עץ ורפת בקר ומתבן ולולין ואוצרות יין ושמן שאין מסתפקים לשלחנו שעכשיו אין השמש נכנס לשם ופתו בידו ואוצרות שמן אין צריכין בדיקה רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת פי' רש"י ז"ל החולקת מעמידין אותה במקום מחיצה לחלוק תשמישי הבית ומפסקת שיש הפסק בין שוליה לקרקע דנוחה תשמישתה שיש אויר הרבה צריכה בדיקה: ובגמ' רמי עלה דהאי ברייתא מברייתא אחריתי ומשני להו: (הגהה כתוב בפר הליכות עולם ר"פ שני דשער השלישי כל היכי דתני הכל לדרשא כלומר לאתויי חדוש שלא היה במשמע וכולהו מייתי להו בשמעתתא קמייתא דערכין הכל לאתויי מאי כמו הכל שוחטין

לאתויי משומד אוכל נבלות לתאבון ואחרים הרבה אבל כל זימנין דדריש מיניה וזימנין דלא דריש מיניה כגון כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה דדריש לה בגמ' כל לאתויי הא דתניא וכו' וחדלו לספור הנהו דלא דריש כל לאתויי מאי ותימה שאין התלמוד מוליך השיטה שוה בכל מקום ומדברי הכריתות נראה דכל לא אתי לדרשא בשום מקום ואותן שמדקדק בהן לאו מלישנא ומשמעותא דכל אלא מיתורא כגון הך דכל מקום שאין מכניסין בו חמץ דמשנה יתירה היא דהא באידך בבא קתני ב' שורות במרתף מקום שמכניסים בו חמץ משמע הא מקום שאין מכניסין בה חמץ א"צ בדיקה וא"כ הך דכל מקום יתורא הוא לאתויי הא דתניא וכן כל כיוצא בזה ע"כ: ובריש פ"ק דנדה העתקתי כל דברי ספר כריתות):

וּלְמָה אמרו יש גורסין ובמה וכן הוא בבבלי ובירושלמי ובעי בגמ' מרתף מאן דכר שמיה לפוטרו מן הבדיקה דקא מתמה תנא ובמה אמרו ומשני ה"ק כל מקום שאין מכניסין וכו' ואמרי' לעיל כל מקום לאתויי אוצרות יין ושמן ומש"ה אמרי' ובמה אמרו לקמן צריך בדיקה ומפר' מקום שמכניסין בו חמץ והיכי דמי כגון במסתפק וכו' כדפי' ר"ע ז"ל:

בש"א שתי שורות. ר' יוחנן מפרש לה כמו שהעתיק ר"ע ז"ל אבל ר' יהודה פירש שתי שורות היינו אותה שרואה את הפתח על פני רוחב כל המרתף והשורה שלאחריה:

ובה"א שתי שורות וכו' כדפי' ר"ע ז"ל מוקי לה רב בגמ' ושמואל פירש דהיינו עליונה ושלפנים ממנה בגג החביות בודק שתי שורות על פני כל המרתף ורב דייק חיצונות ואותה שלפנים לאו חיצונה היא וקסבר רב דתנא דמתני' בחיצונות דק בלישניה אבל בעליונה לא דק בלישניה והאי עליונות דקתני למעוטי תתאי דתתייתא כגון שלישית ושתחתיה ושמואל עליונות דייק והאי שלמטה לאו עליונה היא והאי חיצונות דקתני למעוטי גווייתא דגווייתא: ירושלמי הדא דתימא דבעי בדיקה שתי שורות במחוללות פי' שיש חלל וריוח בין חבית לחבית ויכול אדם להכניס בריוח בין זו לזו אבל באפיצות דהיינו דחוקות מעביר עליהם את הנר ודיו ושמעינן נמי ממתני' דחיישי' לנפל הפת מיד השמש ולא אמרי' ודאי אכלו א"ר פנחס אני אומר בשעה שסדרן הכניס שם חמץ:

משנה ב

אין חוששין שמא גררה חולדה. וכתב שם המגיד משנה ומפר' רבינו מבית שמכניסין בו לבית שאין מכניסין בו ואינו צריך בדיקה שאם באת לחוש לכך אף אתה היה חושש כשבודק חצר זו או עיר זו באת חולדה וגררה שם חמץ מעיר אחרת או מחצר אחרת שלא היתה בדוקה באותה שעה ואין לדבר סוף שאי אפשר לכל ישראל לבדוק חמצן בבת אחת. ורש"י ז"ל פירש שאין חוששין כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבא לזו

גררה החולדה החמץ למקום הבדוק וצריך אני לחזור ולבדוק ע"כ. ופירש רבינו עיקר ויפה כיון עכ"ל ז"ל. וכתב שם מהרי"ק ז"ל ואני אומר דלענין דינא ליכא פלוגתא בינייהו דאליבא דתרוייהו לא חיישי' מבית שאין מכניסין לבית שמכניסין ולא מבית שאינו בדוק לבדוק. ואם ליישוב לשון המשנה יותר מתיישב כפי פי' רש"י ז"ל ע"כ בקיצור מופלג וע"ש. ואני הדיוט נלע"ד דאפשר דהכרח הרמב"ם ז"ל משום דס"ל דקאי אדקתני רישא כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אינו צריך בדיקה ודו"ק: והקשו תוס' ז"ל וא"ת והא מרישא שמעי' דקתני כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה תריץ דהוה מוקמינן בשאין חולדה וברדלס יכולין להלך שם ע"כ. ובגמ' דייקינן טעמא דלא חזינן דשקל הא חזינן דשקל חיישי' שמא עדיין הוא כאן ובעי בדיקה ואמאי נימא אכלתיה מי לא תנן בסוף מסכת אהלות מדורות הגוים טמאים וכמה ישהה בתוכן ויהא צריך בדיקה ארבעים יום ואע"פ שאין עמו אשה וכל מקום שהחזיר והברדלס והחולדה יכולין להלך שם אינו צריך בדיקה שאם הושלך שם חטטוהו ואכלוהו א"ר זירא לא קשיא הא בבשר והא בלחם פי' הא דסוף אהלות בבשר דלא משיירא הלכך ודאי אכלוהו ומתני' בלחם דמשיירא אמר רבא האי מאי כלומר מאי קושיא א"נ אורחא דמילתא דמשיירא בבשרא לית לן למיחש התם מידי דבשלמא התם אימור הוה אימור לא הוה ואת"ל הוה אימור אכלתיה וספק אכילה יכול להוציאנו מידי ספק השלכה אבל הכא גבי חמץ דקשיא לך היכא דחזינא ודאי דשקל מי יימר דאכלתיה הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי. וכתבו תוס' ז"ל בבשר דלא משיירא אור"ת דהיינו דוקא בשר נפלים דרכיך דהא בפ"ק דב"ק חשיב חזיר שאכל בשר אכילה ע"י הדחק ע"כ: עוד פריך בגמ' ולא חיישינן והא קתני סיפא ומה שמשייר יניחנו בצנעא כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו ושני אביי לא קשיא הא בי"ד הא בי"ג פי' רישא דקתני אין חוששין בבודק בי"ג שמצוי פת הרבה בבתים לחולדה בתוך הבתים ואינה חוששת לשייר וסיפא בהדיא תנן בה בי"ד וכיון דלא חזיא חולדה פת הרבה בבתים כמות שהיא רגילה משיירת אמר רבא וכי חולדה נביאה היא לתת לב על כך ולראות את הנולד ויודעת שלא יאפו עוד היום אלא אמרבא מה שמשייר יניחנו בצנעא שמא תטול חולדה בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו דהיכא דחזינן על כרחך חיישי'. וכתבו תוס' ז"ל ולא חיישי' לחולדה הא לא פריך דניחוש לחולדה אפי' מבית לבית דא"כ אין לדבר סוף דאי אפשר דלא יבדוק אחד קודם חברו ואיכא למיחש שמא הביאה חולדה מבית שאין בדוק לבדוק אלא ממל"מ פריך דהיינו באותו הבית עצמו כלומר ולא חיישינן לחולדה באותו הבית עצמו: עוד כתבו ז"ל בשלשה עשר לא משיירא פי' פעם שאינה משיירת ולהכי היכא דלא חזינן לא חיישי'

כיון דאפי' גררה פעם שאינה משיירת אבל היכא דחזינן חיישינן כיון דפעמים משיירת ובי"ד לעולם משיירת ואפי' לא חזינן חיישינן וגבי בשר אפי' חזינן לא חיישינן דלעולם משיירת ואתי שפיר אביי כר' זירא ע"כ: ובירוש' א"ר יונה הכין צורכא (צ"ע) מתני מעיר לעיר ומחצר לחצר ממל"מ ומבית לבית אם חושש את מעיר לעיר את חושש מחצר לחצר ואם חושש את מחצר לחצר את חושש ממקום למקום ואם חושש את ממקום למקום את חושש מבית לבית א"ר יוסי אפי' כמתני' אתיא היא אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום דא"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף שאם מבית לבית אי אתה חושש לא כ"ש ממקום למקום ואם ממקום למקום אי אתה חושש לא כ"ש מחצר לחצר ואם מחצר לחצר אי אתה חושש לא כ"ש מעיר לעיר יכולין הן כל ישראל לבדוק חמצן כאחת. תו גרסי' התם רבנן דקסרין בשם ר' אבהו אין חוששין שמא גררה חולדה וכר' יהודה דהתם חוששין. וראיתי מי שפירש דר"ל דלרבנן צריך בדיקה ואין חוששין שמא גררה ר"ל שמא גררה ואכלה אלא תולין דהניחה בחורה או במקום אחר ולר' יהודה חוששין ר"ל תולין להקל דודאי גררוהו ואכלוהו ולא תיקשי לן לשון חוששין דמשמע להחמיר דאשכחן נמי חוששין להקל ע"כ. אמר המלקט פי' כדכתב רש"י בשבת פ' שואל (שבת דף קנ"א) על מתני' דקתני התם אא"כ באו ממקום קרוב דקאמר עלה שמואל התם חיישי' שמא חוץ לחומה לנו דהוי חיישי' לקולא דוגמא דבתולה שעיברה דחיישי' שמא באמבטי עיברה וכשרה לכהונה דבמסכת חגיגה וכן בקדושין חוששין משום זנות ואין חוששין משום קדושין כלומר תולין בזנות ע"כ: והובאו דבריו דרש"י ז"ל בהר"ן ז"ל שם פ' שואל:

משנה ג

ר' יהודה אומר בודקין וכו'. פ' ר' ישמעאל (מנחות דף ס"ז.) ובירוש' א"ר יוחנן טעמא דר' יהודה כנגד שלשה פעמים שכתוב בתורה לא יראה בסדר בא לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור ובסדר ראה ולא יראה לך שאור והתם פריך והכתיב תשביתו שאור והכתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וגו' ומשני לה. ובגמ' דילן רב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי' תרוייהו כנגד שלש לשונות של השבתה שבתורה ראיה מציאה השבתה לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם אך ביום הראשון תשביתו שאור. וזהו למאי דס"ד דר' יהודה תלתא בדיקות בעי. אבל בתר הכי מפ' דבאחד משלשה פרקים הללו קאמר ר' יהודה ובגזרה דילמא אתי למיכל מיניה פליגי כדפי' ר"ע ז"ל. ופרכי' בגמ' ומי גזר ר' יהודה דילמא אתי למיכל מיניה והתנן במנחות פ' ר' ישמעאל משקרב העומר יוצאין ומוצאין בשוקי ירושלם שהן מלאים קמח

וקלי וכרמל שלא ברצון חכמים דברי ר"מ ר' יהודה אומר ברצון חכמים היו עושין ולא קא גזר ר' יהודה דילמא אתי למיכל כי מעסקי ביה דהא זה שכבר הוא קמח ודאי נקצר קודם העומר. ובעי רבא לתרץ שאני חדש מתוך שלא התרת לו לקצור כדרך כל השנה אלא בידים קוטפים המלילות מן הקרקע דהא אסור לקצור לפני העומר זכור הוא את איסור החדש ע"י שנוי המעשה ולא אתי למיכל מיניה וטחינה והרקדה נמי לא היו טוחנין אוחו בריחים של מים אלא בריחים של יד לזכרון. והרקדה הופך הנפה על פניה דהוי שנוי ומדכר ומקשי לי' אביי אלא הא דתנן התם בההוא פירקא קוצרין בית השלחין כדרך חול קודם לעומר במגל ואוקימנא לה כר' יהודה דאמרי' מאן שמעת ליה דאמר מיחו ולא מיחו ר' יהודה מאי איכא למימר אלא אמר אביי חדש בדיל מיניה שהרי לא הורגלו לאכלו כל השנה אבל חמץ למודין הן בכל השנה והא דהכא לא גזרו רבנן והתם קתני שלא ברצון חכמים דמשמע דגזר ר"מ דהוא מבני פלוגתיה ל"ק דאע"ג דבעלמא גזרי' הכא בבדיקת חמץ ליכא למיגזר דהא כל עצמו אינו מחזר עליו אלא לשרפו ואין לך זכרון גדול מזה. ופרכי' תו בגמ' וכל היכא דלא בדיל מיניה מי גזר ר' יהודה והתנן לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן שמא יבא להסתפק ממנו ויהא חייב משום מכבה ור' יהודה מתיר ואע"ג דשמן תדיר הכל רגילין בו ומשני התם משום חומרא דשבת מיבדל בדילי מיניה. וכתב רש"י ז"ל דרבנן אדרבנן ליכא לאקשויי דהא אוקימנא דטעמא דחמץ משום דכל עצמו מחזר וכו' ופרכי' תו בגמ' וכל היכא דבדיל מיניה לא גזר ר' יהודה והתנן בבכורות פ' כל פסולי בכור שאחזו דם אפי' הוא מת אין מקיזין לו דברי ר' יהודה ואין מקיזין אפי' במקום שאינו עושה בו מום משמע וקא גזר ר' יהודה אטו מקום שעושה בו מום ואע"ג דקדשים הכל בדלין מהם ומשני התם מתוך שאדם בהול על ממונו פי' דכהן זה בהול על הבכור שלא ימות אי שרית ליה במקום שאינו עושה בו מום אתי למיעבד במקום שעושה בו מום ורבנן סברי כ"ש דאי לא שרית ליה כלל אתי למיעבד. והא דקאמר ר' יהודה בפ' שני דביצה אין מקרדין את הבהמה אבל מקרצפין אלמא לא גזר קרצוף אטו קרוד שאני התם דאי שביק ליה צערא בעלמא הוא ולא אמרי' אדם בהול על ממונו אבל הכא גבי בכור דאי שביק ליה מיית אמרי' אדם בהול על ממונו והאי דגזר גבי חמץ וגבי קרצוף לא גזר לחם בלחם מיחלף קירוד בקרצוף לא מיחלף ורבנן סברי מיחלף. וכתבו תוס' ז"ל כל היכא דבדיל מיניה לא גזר ר' יהודה דר"מ אדר' מאיר לא רצה להקשות דלעיל גזר גבי חדש וגבי בכור לא גזר דבפ' פסולי המוקדשי' תניא בכור שאחזו דם מקיזין לו במקום שאין עושין לו מום דברי ר"מ ר' יהודה אומר וכו' משום דאיכא לשנויי שאני בכור דאיכא פסידא ע"כ:

ומה שמשייר וכו'. כגון שהניח עשר ומצא תשע אבל אם לא ידע כמה הניח אע"פ שלא הצניעו אינו צריך לחזור ולבדוק דהא תנן אין חוששין שמא גררה חולדה וכו' הרי"ף ז"ל וכן הוא בגמ' וכן פי' ג"כ הר"ן ז"ל. וכתב עוד והיכא דצריך לחזור ולבדוק פעם אחרת צריך ג"כ לבטל פעם אחרת שהרי קמץ זה שגררה חולדה מתוך הבית לא נתבטל הלכך צריך בטול ע"כ: ובערוך בערך מעד הביא פירוש שני שהביא ר"ע ז"ל בענין תוך המועד ולאחר המועד וכתב בסוף דבריו והא דתנן בסיפא מה שמשייר יניחנו בצנעא לא אהדור אתוך המועד ולאחר המועד שהוא תוך הפסח ולאחר הפסח אלא סליקא לה פלוגתא דר' יהודה וחכמים והדרא לה מימרא לסתם מתני' דאור י"ד וקתני מה שמשייר אחר שבדק באור י"ד יניחנו בצנעא ודבר זה אפשר כגון שהיה במדינת הים וחזר בתוך המועד או לאחר המועד ע"כ:

ומה שמשייר וכו'. ביד פ' שני דהלכות חמץ ומצה סי' ז' ובפ"ג סי' ב' ה' ובטור א"ח סי' תל"ה:

משנה ד

ר"מ אומר וכו'. בפירקין דף ד' וקאמר עלה תנן התם ובר"פ כל שעה ותוס' פ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קט"ז:)

ר' יהודה אומר אוכלין כל ד' וכו'. ביד שם פ"א סי' ט' ור"פ ג'. ופי' כל ד' ר"ל שליש היום בין שהשנה פשוטה שהיום קצר בין שהשנה מעוברת שהיום ארוך: ותשובת שאלה היא בספר תרומת הדשן בסי' קכ"א וז"ל התשובה בקיצור יראה מתוך ההלכה דלעולם שרי לאכול עד ב' שעות קודם חצות והא דנקט ר' יהודה אוכלין כל ארבע דמשמע דלא תלינן בקודם חצות היינו משום דבימים בינונים לעולם בסוף שעה ד' היינו שתי שעות קודם חצות וק"ל. והמקל לא הפסיד ע"כ ובטור א"ח סי' תמ"ג:

תולין כל חמש. ואינו אוכל גזרה משום יום המעונן אבל בד' שעות לא גזרי' דהכל בקיאין בה דזמן סעודה לכל היא: עוד איתא בגמ' כמחלוקת דר"מ ור' יהודה לענין עדות בסנהדרין פ' היו בודקין כך מחלוקת לענין חמץ ולא תימא תנאי נינהו אליבא דר' יהודה ור"מ דתנא דמתני' סבר לר"מ אדם טועה שעה אחת ולר' יהודה אדם טועה שתים ותנא דסנהדרין סבר לר"מ אדם טועה שתים ולר' יהודה שלש וכמו שכתבתי שם סי' ג' אלא ודאי כאותו מחלוקת שלשם כך הוא כאן אלא הכא שאני שחמץ לכל מסור ושאינו בקי בשעות טועה בהן אבל עדות מסורה לזריזים פי' רש"י ז"ל שאין אדם בא להעיד על הנפש אא"כ בקי בשעות לפי שיודע הוא שסופו להדרש בדרישה וחקירה ע"כ. א"נ כי קשיא לך לר' יהודה דאמר התם אין טעות בין חמש לשבע משום חמה והכא אמר

אפשר לטעות לא תימא תנאי היא אלא כטעמו שם כך טעמו כאן אלא שחמץ לכל מסור א"נ משום יום המעונן שאין יכולין לבדוק בחמה וטעו טפי ומיהו כל שעה רביעית שרי למיכל בה חמץ שהיא זמן סעודה לכל אדם והכל בקיאין בה וליכא למיטעי בה אפי' ביום המעונן: עוד בגמ' אמר ר' נחמן הלכה כר' יהודה א"ל רבא ונימא מר הלכה כר"מ דסתם לן תנא כותיה דתנן לקמן ר"פ שני כל שעה שמותר לאכול מאכיל דמשמע וכשאינו מותר אינו מאכיל ואי ר' יהודה הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל ומשני ההיא לאו סתמא היא משום דקשיא מותר ומכח האי קושיא מוקמינן לה כרבן גמליאל כמו שפי' ר"ע ז"ל שם במקומו. ופריך ליה ונימא מר הלכה כר"ג דה"ל מכריע א"ל רבן גמליאל לאו מכריע הוא אלא טעמא דנפשיה קאמר כמו שמפורש לקמן ואי בעי' אימא רב דאמר כי האי תנא דתניא וכו' דקבע הלכתא כר' אלעזר ב"ר יהודה איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע אפי' תרומה כל ד' ותו לא וקתני דקבעו הלכה כמותו: ועיין בפי' הר"ן ז"ל על זו הברייתא. ובירוש' מפר' ר"מ אמר משש שעות ולמעלן מדבריהם ר' יהודה אומר משש שעות ולמעלן מדברי תורה מ"ט דר"מ אך ביום הראשון זה חמשה עשר יכול משתחשך ת"ל אך הא כיצד תן לו לפני שקיעת החמה שעה אחת מ"ט דר' יהודה אך ביום הראשון זה י"ד יכול כל היום כולו ת"ל אך הא כיצד חלוק את היום חציו לחמץ וחציו למצה ע"כ. והתם נמי פריך ומחלפא שיטתיה דר' יהודה מההיא דסנהדרין תמן הוא אומר אין חמישית מתחלפת בשביעית א"ר יוסי תמן הדבר מסור לב"ד וב"ד זריזין הם ברם הכא הדבר מסור לנשים והנשים עצלות ומדבעי שניהם למדנו דאין ביעור חמץ אלא שריפה דהא אף ר"מ נקט בלישניה לשון שריפה ושורפים בתחלת שש וכן פי' ג"כ הרז"ה ז"ל אלא דק"ק אמאי לא הזכיר ג"כ ר"ג שגם הוא הזכיר לשון שריפה בדבריו כמו ת"ק דידיה:

משנה ה

ועוד א"ר יהודה. סייעתא לדבריו דאמר דתלתא זימנא הוו זמן אכילה וזמן תלייה וזמן שריפה ממה שקבלה בידו שבמקדש שתי חלות וכו':

שתי חלות שבתודה. כך הגיה ה"ר יהוסף ז"ל:

פסולות. ר' חנינא מפ' לה כמו שהעתיק ר"ע ז"ל. ובמסקנא דבי"ג איירי שנשחט עליהם הזבח ונשפך הדם והשתא מיפסלו טפי שנשפך הדם וגם נפסלו בלינה ולכך מעמיד בנשפך הדם שהטעם הראשון שא"ר חנינא מתוך שהן מרובות נפסלות בלינה נראה לו דוחק דאיך יתכן דמפני רבוי שלהן לא ימצא אוכלין הלא מותרין לזרים מתוס' ז"ל. ובגמ' תנא משום ר' אלעזר כשרות היו כל זמן שמונחות וכו' והקשו תוס' ז"ל מאחר דכשרות

היו אמאי משהין אותן עד שעת האיסור ותרצו דהיינו כר"ג דאמר תרומה כל חמץ ולחמי תודה כתרומה והיו נוטלין האחרונה בסוף חמש והכי משמע בירושלמי ע"כ. עוד בגמ' תניא אבא שאול אומר שתי פרות היו חורשות בהר המשחה כל זמן ששתים חורשות כל העם אוכלין ניטלה אחת וכו': ובירושלמי נמי תני שתי פרות חורשות בירושלם וירושלם לא כמקום שנהנו שלא לעשות מלאכה בי"ד היא כיון שמתקבצין בה מכל המקומות ומשני נראות כחורשות ולא חורשות ממש רק מהלכין בהן ארוכות וקצרות לסימן: איתי תנאי תנו שתי נרות דולקות ואית תנאי תנו שני סדינין א"ר פנחס ולא פליגין מ"ד שתי פרות שתי נרות בחול מ"ד שני סדינין בשבת: ובעי התם ויקבעו לה תקיעה לסימן ומסיק אם אומר את כן אף הם סבורין שמא לתמיד הן תוקעין והן מתקלקלין ע"כ:

על גב האיצטבא. ס"א האיצטווה בכל מקום שהוא שנוי כגון בפ' בתרא דשקלים ובפ' לולב וערבה: גמרא תני תנא קמיה דרב יהודה על גב האיצטבא פירוש על הכסא ממש א"ל וכי להצניען הוא צריך תני על גג האיצטבא אמר רחבא א"ר יהודה הר הבית סטיו כפול היה פי' האיצטבא סביב סביב מקפת ובתוך אותו היקף עוד אחר ותנ"ה: ובערוך הביאו בערך אסטווה בוי"ו. ועיין במ"ש בפ' לולב וערבה סי' ד'. נטָלה נטְלוּ כך נקד הח' הר"מ דילונזאנו ז"ל הטי"ת בשב"א:

ר"ג אומר חולין נאכלין כל ד' ותרומה כל חמש ושורפין בתחלת שש. בגמרא אמרי' דלאו מכריע הוא פי' רש"י ז"ל דבשלמא אי הוה תנן ר"מ אומר אחד חולין וא' תרומה כל חמש ר' יהודה אומר אחד חולין ואחד תרומה כל ד' ור"ג אומר חולין כל ד' ותרומה כל חמש הויא הכרעה אבל השתא דאינהו לא אדכור תרומה וחולין כלל ולא גלו דעתם שיהא שום רמז דין לחלק ביניהם לאו הכרעה היא אלא דעת שלישית ע"כ: ותוס' ז"ל פירשוהו בסוף פירקין בענין אחר. גם בפ' הגוזל בתרא (בבא קמא דף קי"ו) האריכו בזה ע"ש:

משנה ו

ר' חנינא סגן הכהנים. כתב החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל נכ"י חנניה: וכן הגיה ג"כ ה"ר יהוסף ז"ל גם נקד הר"ח ז"ל מלת נמנָעו הנו"ן בשב"א:

הוסיף ר' עקיבא מימיהן וכו'. תוס' עירובין פ' הדר (עירובין דף ע"א) ורפ"ק דזבחים ודפ' הקומץ (מנחות דף ל"א) ודפ' כסוי הדם (חולין דף פ"ז) ופ"ח. ועיין בדבריהם ז"ל הכא בגמ' שכתבו משום דר' חנינא קאמר מימיהן של כהנים וכו' דמשמע דלא הוו גרסי במילתיה דר' עקיבא מימיהן של כהנים: ומוקי לה רב יהודה בגמ' בנר של מתכת כדפי' ר"ע ז"ל ולפי' רש"י ז"ל דוקא של מתכת אבל שאר כלים דינם ככלי חרס אכן ר"ע ז"ל

תפס לעיקר דעת הרמב"ם ז"ל ופירושו ועיין במ"ש בפ"ק דאהלות סי' ב' ג': אמנם מה שכתב ר"ע ז"ל נעשו כמותם אם אב ואם ראשון ראשון וכן כתב ג"כ במשנתנו דבר"פ שני דעדיות איני יודע מנין לו ז"ל וכל המפרשים שראיתי עד הנה לא מצאתי כך שאם נגע במת נעשה אבי אבות ואם נגע בטמא מת נעשה אב הטומאה ה' יאיר עיני בתורתו לדעת הדבר על בוריו ועל אמתתו אכי"ר: אחר זמן רב נזדמן לידי משנתו של החכם הר"ר סולימאן אוחנא ז"ל ומצאתי שכתב על זה וז"ל והאי אי אפשר כלל שאם נגעו כלים ואדם בראשון לא יקבלו טומאה כלל ואם הם אוכלים הם שניים ואפי' נגעו במת עצמו אינם אלא ראשון ע"כ. ובגמ' בעינן ומאי דוחקיה דרב יהודה לאוקומה בנר של מתכת נוקמה בנר של חרס דאינו אלא ראשון כשנגע בטמא מת ואשמועי' ר"ע דשלישי מותר לעשותו שני ודקשיא לך מאי הוסיף אדר' חנינא הוסיף טובא דאילו התם גבי בשר קדשים כי שריף שלישי בהדי ראשון ועשהו שני וטמא היה מתחלה לטמא אחרים שהשלישי עושה רביעי בקדש ועכשיו כשהוא שני הוי טמא ולא נשתנה שמו לקלקול יותר מבראשונה ואילו גבי עדותו של ר' עקיבא גבי תרומה קאי דאילו שמן קדש אינו אלא שמן מנחות (הגה"ה פי' שאם נפסל נשרף בקדש בבית הדשן) ונאכל ואינו ראוי להדליק נר ושמן שלישי של תרומה אינו טמא לטמא אחרים אלא פסול דאין שלישי עושה רביעי בתרומה וכי הדר עביד ליה שני ה"ל טמא ומשני רבא מתני' קשיתיה מאי אריא דתני טומאת מת אי בנר של חרס קאי ובראשון עסיקינן למה לי דנקט שקבל טומאה זו מאב הטומאה של מת ליתני שנטמא סתם ואנן קים לן דאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה ומה לי אב הטומאה דמת מה לי אב הטומאה דשרץ אלא מדנקט מת ש"מ בנר של מתכת עסיקי' ואשמעי' דבנר שהוא עצמו אב הטומאה ודייק רבא בגמ' מדקתני הוסיף ר' עקיבא ש"מ קסבר ר"ע טומאת משקים לטמא אחרים דאורייתא דאי ס"ד דאין משקין מטמאין אחרים אלא מדרבנן מאי תוספת דאוסיף ר"ע דאמר שהשמן שהוא שלישי עשאוהו ראשון ומה בכך האי נר אב הטומאה כי עשאו ראשון להאי שמן מאי אהני ליה אחר שלא יטמא אחרים וכי תימא לאפסולי גופיה הוא דמהני ליה הא פסיל וקאי. ופרכינן ממאי דילמא אהני שיטמא אחרים מעכשיו מדרבנן ומשני אי תוספת דרבנן אתא לאשמיעי' מאי אריא דנקט שמדליקין אותו בנר אב הטומאה שעושין אותו להאי שמן ראשון דאורייתא אי נמי אשמועי' שמדליקין אותו בראשון לטומאה או בשני לטומאה נמי תחלה הוי כלומר איכא נמי תוספת מדרבנן כי ההיא שנעשה ראשון מדרבנן ומטמא עוד שני ושלישי דהא גזור רבנן על המשקין שאפי' נגעו בשני יעשו ראשונים דתנן במסכת פרה פ"ח כל הפוסל את התרומה מטמא את המשקין להיות

תחלה אלא ש"מ מדמהדר למעבדיה ראשון דאורייתא ש"מ לטמויי אחרים ולעשותן שני דאורייתא קאמר: ובירוש' אית תנויי תנו במתני' בנר שנטמא טמא מת בלא בי"ת משמע שהנר עצמו קבל טומאה מן המת ואית תנויי תנו בנר שנטמא בטמא מת בבי"ת משמע שלא נטמאת הנר במת אלא באדם שקבל טומאה מן המת ביד פ' י"ט דהלכות פסולי המוקדשין סי' ו':

משנה ז

אר"מ מדבריהם למדנו וכו'. ירוש' מהו בפסח בי"ד. ופי' החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דבפסח עצמו דהוי חמץ איסור תורה אפי' ר' יוסי לא יפליג עליה דשורפים כדאמר ר' יוחנן לקמיה הכל מודים בששה עשר ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה והירושלמי אזיל לשיטתיה דאמר לעיל לדעת ר"מ ליכא איסור תורה בחמץ רק קרוב ללילה ע"כ. ובגמ' בברייתא קאמר ר"מ י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות תלויות טמאות וטהורות. בבלי וירושלמי א"ר יוחנן מדבריהם למדנו כמשמעו מדברי ר' עקיבא ומדברי ר' חנינא סגן הכהנים. פי' החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דיליף ר"מ דכי היכי דשורפין טומאת תורה או פסול תורה עם טומאת תורה ה"נ שורפין בי"ד תרומה טהורה כיון דאסירא מדרבנן עם הטמאה מן התורה דאע"ג דשריא טהורה בי"ד מן התורה הא תריץ לקמן דר"מ לטעמיה דמחמיר בדבריהם כשל תורה. ר"ש בן לקיש אמר מדבריהם ר"ל מדברי ר"א ור' יהושע ולא קאי ר"מ אדר' עקיבא ודר' חנינא דדוקא התם שורפו משום דתרווייהו טומאת תורה או פסול תורה אבל הכא בי"ד דשרי חמץ מן התורה לא ילפי' דשורפין יחד טהורה עם טמאה אלא מדברי ר' אליעזר וכו' וז"ל רש"י ז"ל בבבלי א"ר שמעון בן לקיש לא תידחוק לאוקומה הכי דמאי מדבריהם דקאמר מדברי ר"א ור' יהושע דלאו אמתני' קאי ר"מ אלא בעלמא קאי והכי קתני מדברי סופרים שמענו ששורפין וכו' ומאן נינהו סופרים ר' אליעזר ור' יהושע והאי עדות דר' חנינא ור' עקיבא לא שייך גבי פסח ואיידי דבעי לאורויי ששורפים טהור עם הטמא נקט לה עכ"ל ז"ל. ונמצא דמדבריהם הוי כמו הרי זה אבק רבית מדבריהם וכאלה רבים והכא נמי מדבריהם מדברי סופרים למדנו והם ר' אליעזר ור' יהושע ע"כ. ובגמ' דילן מפ' הי ר' יהושע ומסיק ר' יהושע דחבית שנשברה בגת העליונה וכו' דבפ"ח דמסכת תרומות וכתבו תוס' ז"ל והא דקתני במתני' מילתיה דר' חנינא ור' עקיבא משום דר' יוסי קטעי וסבר דר"מ מר' חנינא סגן הכהנים קאמר כדקאמר בגמ' בסמוך ע"כ: והתם בירוש' אמרי' דבר קפרא ס"ל כר"ש בן לקיש ובגמ' דילן אמרה ריש לקיש משום בר קפרא:

א"ל ר' יוסי אינה היא המדה וכו'. פ"ג דהלכות חמץ ומצה סי' ד' [הגהה עיין בחידושי הרב רבינו אליה מזרחי ז"ל שבסוף ספר סמ"ג על סימן ע"ו וז"ל. קצת מדבריו שכתב הרא"ש ז"ל בהדיא דשלהי מתני' דפ"ק דפסחים מוקמי' לה כר"ש וקתני דשורפין תרומה ואי שרינן באכילה עד הלילה למה שורפין. אך קשה דהא דמוקי תלמודא למתני' כר"ש אינו אלא לענין זה דס"ל לר"מ ור' יוסי דחמץ לפני זמנו בלאו כר' יהודה אבל אי הוה ס"ל כר"ש דמתיר לאוכלו עד הלילה לא היו שורפין תרומה טהורה לא עם הטמאה ולא זו לעצמה וזו לעצמה ועוד וכו' ע"ש]:

ור' יהושע אומר שתיהן כאחת. גמרא רמי רב חסדא פסחא אפסחא ומשני ומי אמר ר' יהושע שתיהן כאחת ורמינהי א"ר יוסי וכו' וקתני היאך ישרף אפי' תלויה עם הטמאה שמא יבוא אליהו ויטהרנה ומשני הא ר"ש אליבא דר' יהושע דהיינו מתני' והכי נמי אמרי' בירוש' דפירקי' ודפ"ח דתרומות. ובריייתא ר' יוסי אמרה כדקאמר א"ר יוסי והאי ר' יוסי דמתני' ה"ק ר' יוסי לר"מ אפי' ר"ש אליבא דר' יהושע דמקל כי מקיל בתלויה וטמאה אבל בטהורה וטמאה לא: ר' יוסי ב"ר חנינא רמי תרומה אפסחא פי' תרומה דעלמא אתרומה דפסחא ומשני. מי א"ר יהושע שתיהן כאחת דמותר לטמא תלויה בידים ורמינהי דתנן פ"ח דתרומות חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה ר' אליעזר אומר אם היתה מונחת במקום תורפה יניחנה במקום מוצנע ואם היתה מגולה יכסנה ר' יהושע אומר אם היתה מונחת במקום מוצנע יניחנה במקום תורפה ואם היתה מכוסה יגלנה גרמא אין בידים לא ואע"ג דתלויה היא ומשני הא ר"ש אליבא דר' יהושע פי' מתני' והא דקתני בידים לא ר' יוסי היא ואליבא דר' יהושע דגבי תלויה דפסחא נמי ה"ק בברייתא ואנן היכי נשרוף אפי' תלויה עם הטמאה: ר' אלעזר רמי תרומה אתרומה ומשני כתבנוה כבר שם במקומו פרק שמיני דתרומות:

סליק פירקא

פרק ב

משנה א

כל שעה שמותר לאכול מאכיל. פ"ק דמכילתין דף י"ג. ומתני' לא ר' יהודה ולא ר"מ דאי ר' יהודה הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל דקאמר תולין כל חמש ואי ר"מ האי כל שעה שאוכל מאכיל מיבעי ליה וכו' כדפי' רעז"ל: ובירוש' משמע דלא דייק מלת מותר ומוקי לה כר' מאיר:

ומותר בהנאתו. בהנאת אפרו אפילו אחר זמנו מפ' לה בגמ' כדפי' רעז"ל. וכתבו תוס' ז"ל וכגון שנפסל מלאכול הכלב דבענין אחר לא הוה שרי ע"כ וכן פי' רש"י ז"ל ג"כ וז"ל והאי מותר אלאחר זמנו קאי וכגון שחרכו באור יפה קודם זמנו שבטל טעמו ומראיתו ע"כ:
עבר זמנו אסור בהנאתו ואסור למכור ואם מכר דמיו מותרין דאין תופס דמיו כדתנן בפ' שני דקדושין מכרן וקדש בדמיהן מקודשת תוס' ז"ל. וכל היכא דתנן בפ"ק או הכא דחמץ אסור בהנאה או ששורפין אותו הוי דלא כר יוסי הגלילי דלדידיה שרי חמץ בהנאה כל ז' אלא יריצנו לפני כלבו או ימכרנו לגוי:
ולא יסיק בו וכו'. תוס' בפ"ק דמכילתין דף ה' ועם מה שמפ' בגמרא דלר' יהודה איצטרי' וכדפי' רעז"ל מובן ומיושב סמיכות פלוגתא דר' יהודה ורבנן אולא יסיק בו תנור וכירים: וכתבו תוס' ז"ל אבל לרבנן דס"ל דאין מצותו בשריפה והוי מן הנקברים דאמרי' פ' בתרא דתמורה דאפרן אסור פשיטא דלדידהו אסור ליהנות ממנו בהדי דקא שריף לי' אלא לר' יהודה דס"ל דהוי בשריפה וקיימא לן התם דכל הנשרפי' אפרן מותר איצטריך. עד כאן:
ר' יהודה אומ' אין ביעור חמץ אלא שריפה. בפ"ק דמכלתין תניא א"ר יהודה אימתי אני אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה שלא בשעת ביעורו פי' רש"י ז"ל דהיינו בתחלת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו דהיינו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר: ור"ת הכריח דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים והטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורא אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינו מצווה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וכן איתא בירוש' בפ' כל שעה ע"כ. ושם בפ"ק דף ה' אמרי' דר' עקיבא ס"ל כר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא שריפה:
וחכמים אומרי' מפרר וזורה לרוח או מטיל לים. ה"ר יהוסף ז"ל מחק מלת אף וכתב שכן מצא: וביד ספ"ג דהלכות חמץ ומצה ובטור א"ח סי' תנ"ה וע"ש בספר לבוש החור וכתבתי רוב דבריו בס"פ בתרא דתמורה ע"ש: ובגמ' איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח ומפרר ומטיל לים או דילמא מפרר וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה אמר רבה מסתברא חמץ דלשאר נהרות קאזיל דהא לא מצינו בשום מקום גבי חמץ ים המלח בעי פירור דחיישי' שמא תפגע בו ספינה ותטלנו ולאו אדעתייהו אבל ע"ז דלים המלח אזלא דהא אשכחן בכמה דוכתי גבי ע"ז יוליך הנאה לים המלח הלכך סתם ים דתנן גבי ע"ז הוי ים המלח שאין ספינה עוברת שם לא בעי שחיקה ורב יוסף אמר אדרבא חמץ דמימאיס ונימוק ונימס מאליו לא בעי פירור אבל ע"ז שאין המים ממסות אותה בעיא שחיקה בשאר נהרות מדלא תני בהדיא יטיל לים המלח. ובריייתא תניא כותיה דרבה

וכוותיה דרב יוסף ומן הירושלמי משמע דמדלא קתני מטיל לים או מפרר וזורה לרוח משמע דמפרר ארוח ואים קאי דאפי' לדגים שבים שהן הפקר אסור להשליך ככר שלם לים וכי קתני רישא מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות בין שלו בין דהפקר קאמר. וכתב הרי"ף ז"ל ופרישנא מפרר וזורה לרוח או מפזר ומטיל לים אלמא אפי' לים בעי פירור וכ"ש לשאר נהרות וחטים של חמץ בעו שחיקה והדר מטיל לים ע"כ: ובטור א"ח סי' תמ"ג. וכתבו תוס' ז"ל אומ' ר"י דרבנן דמתני' היינו ר' יוסי דפ' כל הצלמים א"נ מתני דהכא אתי שפיר כרבנן דהתם דאמרו לו אף הוא נעשה זבל ומגדל צמחים ורחמנא אמר ולא ידבק בידך ונו' והא דשרו הכא היינו משום דבחמץ כתיב לא יאכל ואינו אסור אלא כדרך הנאה וכה"ג לאו דרך הנאה היא אבל בע"ז לא כתיב אכילה ואסור אפי שלא כדרך הנאה ע"כ וכן כתבתי בשמו ז"ל שם פ' כל הצלמים שכתבו בשם רשב"ם ז"ל: ומצאתי שנקד הר"מ דילונזאנו ז"ל או מֵטִיל המ"ם בצירי והטי"ת רפויה:

משנה ב

חמץ של נכרי וכו'. נלע"ד דמשום דקתני במתני' דלעיל ומוכרו לנכרי ומותר בהנאתו דר"ל מותר בהנאת אפרו קתני הכא חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה כלומר דכבר אפשר להתפרש ומותר בהנאתו דרישא דקאי אחמץ שמכרו ישראל לנכרי דמותר ישראל בהנאתו אחר הפסח וה"ה באכילה כמו שמתפרשת מתני' דהכא לרבא דהא רב אחא הדר ביה כמו שנעתיק בסמוך. וכי היכי דלא תימא דמותר בהנאתו דרישא קאי אמוכרו לנכרי סמך להא מתני' דהכא דמתני' ר"ש היא ואפי' דישראל מישרא שרי אלא משום קנסא כדאיתא בגמ' וכמו שפירש כבר רעז"ל וההיא דלעיל דקתני מותר בהנאתו לא אשמעי' אלא דמותר בהנאת אפרו כדפי' כבר ר"ע ז"ל: וביד פ"א דהלכות חמץ ומצה סי' ד' ובטור א"ח סי' תמ"ח. ונראה דחמץ של הקדש של בדק הבית נמי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה שהרי אמרו בברייתא בגמ' בפ"ק דף ה' לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של גוים ושל גבוה אם לא קבל אחריות החמץ של גוי או של הקדש על עצמו ועוד אמרו שם בדף ו' חמצו של גוי שהפקידו אצל ישראל ולא קבל אחריות על עצמו עושה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים כדי שלא יבא להסתפק ממנו אבל של הקדש אין צריך לעשות לו שום מחיצה שהרי הכל פורשין ממנו כדי שלא יבואו לידי מעילה וכן פסק הרמב"ם ז"ל שם פ"ד. ונראה דגזרת הכתוב היא שחמץ של הקדש בדק הבית שכולו לגמרי של גבוה ואין בו חלק אפי' לכהנים מותר לראותו בפסח ולאכלו אחר הפסח כמו שהתיר כלאים בבגדי כהונה וכמו שהתיר הבערת אש בשבת בבית המקדש כנלע"ד ודו"ק. אח"כ מצאתי מפורש בגמ' בפירקין דף כ"ט דפי'

רש"י ז"ל דאחר הפסח הוה מזבין ליה גזבר לישראל ואכלו ליה וא"ת א"כ אמאי לא קתני הקדש במתני' כיון ששניהם מקרא אחד נפקי לא יראה לך דדרשינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ואתיא כר"ש ושמא יובן מהטעם שכתבו תוס' ז"ל דממה נפשך יש איסור שאם פדאו הרי הוא שלו ואם לא פדאו הרי הוא אסור בהנאה אפי' אחר הפסח מטעם הקדש ומתחייב קרבן מעילה ולכן ג"כ מטעם זה אפשר שלא שנאו במתני'. ובגמ' מוקי רב אחא בר יעקב למתני' אליבא דר' יהודה דאמר חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלאו תוך זמנו עובר עליו בלאו וכרת ואע"ג דנפקא ליה מקראי דלאחר זמנו אסר קרא דתלתא קראי כתיבי לא יאכל חמץ כל מחמצת לא תאכלו לא תאכל עליו חמץ חד לפני זמנו וחד לאחר זמנו וחד לתוך זמנו בשאור דישראל קאמר אבל דנכרי שרי דיליף שאור דאכילה משאור דראיה כלומר חמץ דגבי לא יאכל משאור דראיה ומותר חמצו של נכרי אף באכילה ואפי' בפסח מן התורה לפי' רש"י ז"ל דדרשי' הכי מה שאור דראיה שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים פי' של גוים ושל גבוה אף שאור דאכילה שלך אי אתה אוכל אבל אתה אוכל של אחרים ושל גבוה ובדין הוא דאיבעי ליה למיתני וכו' כדפי' רעז"ל. ובדין הוא נמי דאיבעי ליה למיתני תנא דמתני' דאפי' תוך זמנו מותר בהנאה ואיידי דתנא דישראל לאחר זמנו תנא נמי דנכרי לאחר זמנו רבא אמר לעולם ר"ש היא דאמר חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בולא כלום ור"ש קנסא קניס ליה הואיל ועבר עליו בבל יראה ובבל ימצא ודישראל הוא דאסור מקנסא הלכך דנכרי שרי ולרבא ניחא הא דקתני משום לא יראה דמשום דעבר אהאי קרא קא קניס ליה אבל לרב אחא קשה דהו"ל למנקט משום לא יאכל חמץ דהא מיניה נפקא ליה לר' יהודה איסור אחר זמנו ותריצנא בגמ' דארישא קאי כדפי' רעז"ל. ומסקי' בגמ' דרב אחא הדר ביה ולר' יהודה אפי' חמץ של נכרי אסור אחר הפסח דלא יליף שאור דאכילה משאור דראיה ומסיק בגמ' רבא גופיה דהא דקניס ר"ש אחר הפסח הואיל ועבר עליה בבל יראה ה"מ בעיניה אבל ע"י תערובות אפי' שהיי' בעיניה ועבר עליה לא קניס למיסר תערובות דיליה. ומשמע דגם לרבא צריכין אנו לומר ובדין הוא וכו' וכדאיתא בפי' הרמב"ם ז"ל ורעז"ל. או לכל הפחות צריך לתרץ כדתריץ בירוש' דבירוש' קאמר חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה משמע אבל באכילה אסור הדא דאת אמר במקום שנהגו שלא לאכול פת של גוים אבל במקום שנהגו לאכול פת של גוים אף באכילה מותר ואם התענה ג' ימים אף במקום שנהגו שלא לאכול מותר מפני פקוח נפש. וכתב הר"ן בפ' אין מעמידין דף שס"ג ע"א שפירש רש"י ז"ל בתשובותיו דמדתלו ליה לפת במנהגא ש"מ דלית בפת משום גיעולי גוים משום דלא חיישי' לכלים של גוים

שיהו בני יומן ואינה ראיה דאיכא לאוקומה כשנילוש בפני ישראל ובכליו ע"כ בקיצור ובשנוי לשון קצת: וכתב הרי"ף ז"ל ומתני' ר"ש היא דאמר חמץ בין לפני זמנו פי' משש שעות ולמעלה עד שתחשך בין לאחר זמנו דהיינו אחר הפסח אינו עובר עליו בולא כלום ובדין הוא דאפי' של ישראל נמי לאחר הפסח מותר אלא קנסא הוא דקניס ליה ר"ש הואיל ועבר עליה בבל יראה ובבל ימצא וכי קא קניס ר"ש בעיניה אבל ע"י תערובות לא קניס ע"כ. וכתב עליו הר"ן ז"ל ומתני' ר"ש היא וכו' דאילו לר' יהודה אפי' חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אסור כדאיתא בגמ' ע"כ. ור' יוסי הגלילי ס"ל בפירקי' דף כ"ג ודף כ"ח דחמץ אפי' של ישראל מותר בהנאה אפי' תוך הפסח ויליף לה מקרא דכתיב לא יראה לך שאור שלך יהא: (הגהה כתבו תוס' ז"ל והכריחו דלר"ש נהי דאין עובר עליו בלאו דחמץ לפני זמנו מודה הוא דאסור באכילה משש שעות ולמעלה מדאמרי' וכו' ונראה דנפקא ליה מתשביתו ומאך חלק ע"כ. וק"ק לע"ד דהא בהדיא תנן לקמן פ"ה השוחט את הפסח עובר בלא תעשה והתם קתני ר"ש אומר הפסח בי"ד לשמו חייב וא"כ מוכרח הוא דס"ל שאסור לאכול חמץ ערב פסח משש שעות ולמעלה שהרי אפי' להניחו בבית אחר שהגיע זמן שחיטת הפסח אסור לאו קושיא היא דלא עבר על לאו דלא תשחט על חמץ אלא כשהוא יש לו או לאחד מחבורתו חמץ בשעה שהוא שוחט פסחו אבל אם קודם זמן שהוא שוחט פסחו יש לו חמץ אע"פ שכבר הגיע זמן שחיטת הפסח לצבור לא עבר ולכן צריכין להביא לו ראיה מתשביתו או מאך חלק כן נראה לע"ד):

משום שנאמר לא יראה לך שאור נלע"ד דמש"ה קתני מלת משום לרמוז דמשום קנסא הוא וכדמפרש לה רבא וכדכתיבנא אלא דבירוש' וגם בהרא"ש ז"ל אין שם מלת משום וק"ק דה"ל לתנא למנקט קרא דלא יראה לך חמץ שהוא קודם בתורה ובירוש' לא גרסי' לא מלת חמץ ולא מלת שאור אלא לא יראה לך סתם ובהרמב"ם והרא"ש ז"ל נראה דגרסי לא יראה לך חמץ וכן שם במגיד משנה אבל שם בהרמב"ם ז"ל כתוב לשון זה ודבר זה קנס הוא מד"ס מפני שעבר על בל יראה ובל ימצא אסרוהו אפי' הניחו בשוגג או באונס ע"כ:

משנה ג

נכרי שהלוה וכו'. ביד פ"ד דהל' חו"מ סי' ה' ודעת הרמב"ם ז"ל ורבינו אפרים ז"ל דבעי שיהיה הגעת הזמן קודם הפסח הא לאו הכי אע"פ שכשעבר פסח ולא פדאו ישראל איגלאי מילתא למפרע דשל גוי היה מ"מ כיון שבפסח היה ביד ישראל לפדותו אמרי' הואיל ואי בעי לפדותו הרי הוא שלו השתא נמי אסור ויש ראיה לדבריהם מן התוספתא וכבר דחה ראייתם הר"ן ז"ל דבההיא תוספתא מיירי בדלא אמר לו מעכשיו אבל בדאמר

לו מעכשיו אפי' כשקבע לו זמן אחר הפסח מותר ע"כ. וכתב המגיד משנה ואני סובר שרבינו ורבינו אפרים ז"ל ס"ל דמתני' דייקא דקודם הפסח הגיע הזמן מדקתני אחר הפסח מותר בהנאה ומשמע דמיד אחר הפסח מותר ואי אפשר לומר בשקבע זמן אחר הפסח דאכתי עד הזמן ודאי לדברי הכל אינו מותר והיה לו לומר הגיע זמן ולא פדה מותר וכן אין לפרש שקבע לו זמן בתוך הפסח דודאי ישראל לא קבע זמן לפדות חמצו בתוך הפסח שיחוייב לבערו אלא ודאי בקודם הפסח הוא ע"כ: ושם ג"כ נתן טעם המגיד משנה למה השמיט הרמב"ם ז"ל סיפא דמתני' וישראל וכו'. ונראה פשוט בעיני דמתני' כר"ש ומשום קנסא אבל ברישא בנכרי שהלוה את ישראל אחר הפסח מותר אפי' באכילה אלא איידי דנקט בסיפא אסור בהנאה נקט ברישא ולאו דוקא וכדמפרש בגמ' אמתני' דלעיל וכדכתיבנא. ואפשר עוד לומר דמתני' ר"מ היא דאמר בגמ' בברייתא דישראל שהלוה לנכרי על חמצו אם נהנה ממנו אחר הפסח עובר וא"כ מתני' דקתני אסור בהנאה הוי מן התורה וזה הדרך למוד מטעמו של הרב המגיד ז"ל שרמזתיו עיין שם:

וישראל שהלוה וכו'. תוס' פ' השולח (גיטין דף ל"ז) וגם שם בירושלמי דף מ"ה ותוס' בפ"ק דקדושין דף ח' והכריחו הם ז"ל דמדקתני על חמצו משמע במשכנו בשעת הלואה. בטור א"ח סי' תמ"א. ומצאתי שנקד הח' הר"מ דילונזאנו ז"ל חָמֵצוֹ החי"ת בשב"א פת"ח והמ"ם בציר"י:

חמץ שנפלה עליו מפולת וכו' משמע דמתני' אפי' לר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה דדוקא לכתחלה בעינן שריפה אם הוא בעין אבל אם בדיעבד נפלה עליו מפולת אם היא גבוהה לכל הפחות שלשה טפחים כדמפ' רשב"ג מודה ר' יהודה דחשיב כמבוער כנלע"ד. וביד שם ספ"ג. והקשו שם תוס' ז"ל וא"ת והלא פטור לבדוק חור מפני סכנת עקרב וי"ל דהכא יכול לפנות המפולת א"נ הכא שיש שם חמץ בודאי אינו פטור משום חששת עקרב דהא מיבעיא לן בפסחים ככר בפי נחש צריך חבר להוציאו או לאו ע"כ. רשב"ג אומר כל שאין הכלב כו' והובאה בגמ' פסחים בפ"ק דף ח' ובמציעא פ' המפקיד (בבא מציעא דף מ"ב) ובטור א"ח סי' תל"ג:

משנה ד

האוכל תרומת חמץ בפסח וכו' פ' עשירי דהלכות תרומות סי' ו' ואיתא בתוס' פ' אלו נערות (כתובות דף ל'.) ונלע"ד דמשום דבעי למיתני בסמוך דכהנים יוצאין י"ח בחלה ובתרומה תנא הך דתרומת חמץ ברישא: ומפרש בבבלי ובירוש' דמשכחת תרומת חמץ בפסח כגון שהפריש תרומה והחמיצה או שהפרישה חמץ קודם הפסח אבל אם מפריש תרומת חמץ בפסח אינה קדושה דאמר קרא ראשית משמע שתהא התרומה ראשית ואלו

שירים ניכרין שתהא היא מתירתן לישראל ואי במפריש תר"ח מה היתר יש בשיריה שתהא ראשיתן עושה שירים כי הוו מעיקרא טבל הוו שרו בהנאה ואסורין באכילה השתא נמי שרי בהנאה ואסורין באכילה משום חמץ ולענין מאי הוו שירים:

בסוף לשון רעז"ל המתחיל בשוגג וכו' שכתוב שם הלכך לאו בתר דמים אזלינן. אמ' המלקט בגמ' אביי אמר לעולם לפי דמים משלם ומתני' ריה"ג היא דאמר חמץ בפסח מותר בהנאה והאי דבמזיד פטור היינו משוה דס"ל כר' נחוניא בן הקנה שהי' עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין פי' המתחייב כרת פטור מן התשלומין כמו המתחייב מיתה בידי אדם והכא נמי דאכל תרומה במזיד אע"ג דשגג בחמץ הואיל וחייב מיתה בידי שמים על אכילת התרומה פטור מן התשלומין דס"ל דאמרי' קלב"מ אף בכרת ואף במיתה בידי שמים ובדין הוא דלישמעינן במזיד בתרומה בעלמא דלאו חמץ בפסח דפטור מתשלומין משום מיתה אלא משום רישא נקט מילתא בחמץ בפסח דאשמועי' דהיכא דשגג בשתיהן חייב דחמץ בר דמים הוא ושוגג דרישא דשגג בשתיהן דאי שגג בחמץ והזיד בתרומה מאי חומש איכא ואי שגג בתרומה והזיד בחמץ אמאי משלם הא איחייב ליה כרת וסיפא אשמעי' דהזיד בתרומה אפי' שגג בחמץ פטור דמיתה בידי שמים כי כרת דאי הזיד בחמץ והאי דפטור ליה משום כרת הוא דפטר לישמעינן כולה מתני' בחמץ חולין של חברו וניתני שוגג חייב ומזיד פטור משום כרת רש"י ז"ל:

ומדמי עצים. שיעורו ואפי דמי עצים אינו משלם ולא נאמר נחשוב זה החמץ כאילו הוא עץ בעלמא לפי שהוא אסור בהנאה ולפיכך אינו משלם אפי' דמי עצים הרמב"ם ז"ל משמע קצת דמפ' לה אפי' בתרומה טהורה. ובגמ' תניא האוכל תרומת חמץ בפסח בין שוגג בין מזיד פטור מן התשלומין ומדמי עצים דברי ר' עקיבא ור' יוחנן בן נורי מחייב א"ל ר"ע לריב"ן וכו' ותניא אידך האוכל תרומת חמץ בפסח פטור מן התשלומין ומדמי עצים דברי ר"א בן יעקב ור' אלעזר חסמא מחייב א"ל ראב"י לר' אלעזר חסמא וכו' ומפ' אביי דראב"י ור"ע וריב"ן כולהו ס"ל חמץ בפסח אסור בהנאה ובהא פליגי ר"ע וריב"ן דר"ע סבר לפי דמים משלם וריב"ן סבר לפי מדה משלם אבל ר"א בן יעקב ור"א חסמא בהא פליגי דראב"י ס"ל דחמץ בפסח אסור בהנאה ור"א חסמא ס"ל כר' יוסי הגלילי דחמץ בפסח מותר בהנאה ותרומת חמץ דכהן נמי ראויה להריצה לפני כלבו או להסיקה תחת תבשילו כדין תרומה טמאה בשאר ימות השנה הלכך ישראל שאכלה לו בפסח מיחייב:

משנה ה

אלו דברים וכו' רפ"ה דהלכות חו"מ ובפ' ששי סי' ד' ז' ח' ט' ובטור א"ח סי' תנ"ג:

ידי חובתו בפסח. נלע"ד דהא דלא קתני ידי חובת מצה וכן גבי ירקות ידי חובת מרור משום קרא דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו לקרבן פסח והיינו דקתני בין בחמשת מיני דגן בין בחמשת מיני ירקות בפסח ר"ל עם הפסח בזמן שבית המקדש קיים א"נ לרמוז שמלבד כזית מצה שצריך לאכול משום חובת מצה כדכתיב בערב תאכלו מצות חייב לאכול כזית מצה ג"כ באחרונה זכר לפסח והיינו דקתני בפסח פי' בעבור הפסח ולפי זה נאמר דאגב דתני רישא גבי חמשת מיני דגן בפסח נקט נמי גבי ירקות בפסח א"נ בפסח ר"ל בשעת אכילת הפסח דהיינו לילה הראשון ולרמוז דשאר ימי הפסח אכילת מצה רשות כך נלע"ד:

בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבלת שועל ובשיפון אבל אורז ודוחן לא. ומתני' דלא כר"י ב"נ דתניא אריב"ן אורז ודוחן מיני דגן נינהו וחייבין על חמוצן כרת ואדם יוצא בו י"ח בפסח וכן היה אומר דקצת ג"כ חייבת בחלה דכולהו לחם מיקרו: וכתב הר"ן ז"ל ירוש' ר' שמואל בר רב נחמן שמע לה מן הדין קריא ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו חטה אלו חטים שורה זו שבלת שועל ולמה נקרא שמה שורה שהיא עשויה כשורה שעורה זו שעורים נסמן זה שיפון כוסמת זה כוסמין גבולתו ע"כ גבולו של לחם ולמדין מן הקבלה כלומר בתמיה א"ר סימון מן מה דכתיב ויסרו למשפט אלהיו יורנו כמו שהוא דבר תורה ובגמ' דידן מפיק מקרא דבמין אחר אינו יוצא ידי חובת מצה ע"כ:

ויוצאין בדמאי. מסופק ר"י אי בעי למימר יוצא דוקא בדיעבד כדאמרי' הואיל ומפקיר נכסיה וחזי ליה ומ"מ עדיין לא מפקר ליה אי נמי יוצאין אף לכתחלה הואיל ושרי לעניים ואכילת מצה נמי נקראת אכילת עניות תוס' ז"ל. אבל מתוך פי' רש"י ז"ל דבגמ' מוכח שהוא פשוט אצלו ז"ל דדוקא בדיעבד יוצא בדמאי ע"ש דבור המתחיל טבול מדרבנן. וי"ס דל"ג מלת ויוצאין. וצריך לדקדק אמאי איצטריך תנא לאשמועינן כולה האי מתני' בפ"ג שאכלו ובשבת פ' מפנין ופ' בכל מערבין והכא ועיין במ"ש בפ' מפנין גבי דמאי בשם תוס' ז"ל:

שנטלה. **שלא נטלה** כך מצאתי שנקד הר"מ דילונזאנו ז"ל:

והכהנים בחלה ובתרומה דמצות מצית ריבה: אבל בבכורים אינו יוצא הכהן ידי חובתו בהם כיון דאין יכול לאכלם בכל מושבות דומיא דתרומה וקרא כתיב בכל מושבותיכם תאכלו מצות דבעינן מצה הנאכלת בכל מושבות למעוטי בכורים שאינם נאכלים אלא בירושלם ומעשר שני לר' יוסי הגלילי אינו יוצא בו י"ח ובגמ' ובברייתא מפ' טעמייהו ואכתבנו בסמוך:

אבל לא בטבל וכו' טעמא דכל הני משום דה"ל מצוה הבאה בעבירה ובירוש' א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינם מצות הר"ן ז"ל: ובגמ' אבל לא בטבל אפי' בטבל טבול דרבנן כגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב ובברייתא יכול יוצא אדם י"ח בטבל שלא נתקן כל צרכו פי' שנטלה ממנו תרומה גדולה ולא ניטלה ממנו תרומת מעשר ולא מעשר שני ואפי' מעשר עני ת"ל לא תאכל עליו חמץ יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל טבל דהא מני ר"ש היא דאמר דאין איסור חל על איסור דתניא ר"ש אומר האוכל נבלה ביום הכפורים שוגג פטור מחטאת:

חלות תודה ורקיקי נזיר מה שפירש רעז"ל הוא פי' רבה בגמרא ואפי' לא נשחט עליהם הזבח שלא הוקדשו אינו יוצא בהן. ורב יוסף פי' דאמ' קרא שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לז' ימים יצאת זו שאינה נאכלת לז' ימים אלא ליום ולילה והיכא דלא נשחט עליהם הזבח ס"ל לרב יוסף דיוצא בהן ומתני' בשנשחט עליהם הזבח וסיפא ה"ק למכור בשוק דעכשיו לא נשחט הזבח שהרי לא מכרן יוצא בהן ותניא כותיה דרבה ותניא כותיה דרב יוסף ועיין בהגהת ר"ש לוריא ז"ל בלשון זה שגם הרב בצלאל אשכנזי ז"ל הסכים לאותה הגהה ומחקו מתלמודו:

למכור בשוק יוצא בהן. דכל למכור בשוק אמר אי מיזדבנא מזדבנא ואי לא אכילנא לה אנא ובגמ' פריך ותיפוק לי לתנא בתרא דתניא כותיה דרב יוסף ומוקי לה בשנשחט הזבח תיפוק ליה דהויא מצה עשירה שהרי היו נילושות בשמן ומשני רביעית היא המתחלקת לכמה חלות דבשמן מעט כזה לא מיקרי מצה עשירה: וכתוב בכל בו סמוך לסוף סימן ח' צ"ע אם נתן מלח במצה של מצה אי מקריא מצוה עשירה ויש מתירין וסמכו על אותה ששנינו חלות תודה ורקיקי נזיר דאמרי' עשאן למכור בשוק יוצא בהן ובהנהו ודאי יש מלח משום על כל קרבנך תקריב מלח והראב"ד ז"ל הגיה על זה ואמר אמר אברהם לא אמרו כן אלא לזריזים שיהו אופים אותה מיד ע"כ עוד כתוב שם בסוף סי' הנזכר דמדקתני במתני' למכור בשוק יוצא בהן שמעי' דאפי' אפה המצה של מצוה קודם זמן הביעור יוצא בה דהא ודאי חלות תודה קודם זמן הביעור עשאן שהרי אין מביאין תודה בי"ד מכני החמץ שבה ע"כ וכן כתוב ג"כ בשבלי הלקט סי' ס"א:

משנה ו

ואלו ירקות כו' ביד ספ"ז דהלכות חמץ ומצה ובטור א"ח סי' תע"ג ותוס' פ' לולב הגזול (סוכה דף ל"ו:)

בחזרת. גמרא חזרת רישא דכולהו תנן וא"ר אושעיא מצוה בחזרת:

ובעולשין. ר' יהודה מוסיף בברייתא אף עולשי שדה והכי נמי איכא בגמ' תנאי טובא דמוספי אירקות. דמתני' ויש מהן שלא הזכירו מלת מרור ויש מי שהזכיר שיוצאין בהרדפנין והקשו תוס' ז"ל דהיכי נפיק ביה דהא תנן בפ' אלו טרפות דהוי סם לבהמה וכיון שכן אין ראוי לצאת בו דדרכיה דרכי נועם ונשארו בקושיא. ואני ההדיוט חפשתי בספר הערוך ונראה שהוא סובר הרדפנין לתוד והירדוף והרדפני לחוד והירדוף והרדפני הוא סם המות לבהמה אבל הרדפני לא הוי סם המות שהביאו בערך א' הרדפנין ובערך אחר הביא הירדוף והרדפני שפירש שהוא סם המות של בהמה וכן משמע ג"כ מפי' רש"י ז"ל ע"ש.

ובחרחבינא. שמעתי משם מורי ז"ל דהיינו עשב שקורין אותו אסתר המלכה והוא מר קצת ושהעיד ששמע ושתי גויות נערות קטנות שאמרה אחת לחברתה נלכה הלוך ללקט חרחבינא וראה שהיו מלקטות העשב הנז'. ובגמ' פריך ממאי דמרור דקרא דכתיב על מצות ומרורים הוי מין ירק דילמא מרריתא דכופיא פי' מין דג והוא שיבוטא והוא קולייס האספנים ומשני דומיא דמצות מה מצות גדולי קרקע אף מרור גידולי קרקע ופריך ואימא הירדוף וכו' ואימא הרזיפי שהוא ג"כ מן זרע שהוא סם המות לבהמה ומסיק דומיא דמצה מה מצה שניקחת בכסף מעשר אף מרור שניקח בכסף מעשר ובעינן תו בגמ' מנ"ל לתנא דיוצאין בא' מחמשת מיני ירק אימא מרורין תרי ומשני דומיא דמצה מה מצה מינין הרבה אף מרור מינין הרבה ולתנא דמתני' הוי ממש חמש כנגד חמש.

בין לחין בין יבישין. דוקא בקלח שלהן כדאמרי' בסיפא ופרושי קמפרש. וביר"ש משמע דגריס בין לחין בין כמושין ואמרי' התם עלה אית תנויי תני אבל לא כמושין אמר רב חסדא מ"ד בין כמושין בקלח מ"ד אבל לא כמושין בעלין ע"כ. ובגמ' בברייתא איכא מאן דס"ל דאפי' כמושין אין יוצאין בהן וכמו שאכתוב בסמוך:

לשון המתחיל בפי' רעז"ל שלוקין צריך להיות אחר לשון כבושין בחומץ ואחריו לשון המתחיל מבושלים:

אבל לא כמושין גמ' אין יוצאין בהן כמושין משום ר' אלעזר ב"ר צדוק אמרו יוצאין בהן כמושין ומתני' ר"מ היא דתניא יוצאין בהן ובקלח שלהן בין לחין בין יבשים דברי ר"מ וחכמים אומרין לחין יוצאין בהן יבשים אין יוצאין בהן ושוין שיוצאין בהן כמושין ע"כ. ואפשר דמש"ה דאיכא פלוגתא ביבישין בין ר"מ לחכמים הדר רבינו הקדוש למיתני מלת יוצאין בהן בין לחין וכו' לאשמועי' ברמז דבהאי סיפא איכא פלוגתא.

לא שלוקין ולא מבושלין משמע דשליקה הוי טפי מבשול דאי לאו הכי הוי זו ואין צריך לומר זו וכן משמע בכמה דוכתי והא דתנן במסכת נזיר בפ"ג מינין היה מבשל את

השלמים או שולקן אע"ג דשליקה הוי טפי מבשול לא הוו התם זו ואין צריך לומר זו דקמ"ל דבשליקה אינו יוצא מתורת בשול תוס' ז"ל ושם פי' רש"י ז"ל או שולקן שאינו מבושל יפה ע"כ. וכן משמע במתני' דבפ' שני דעוקצין סי' ה' ובפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ' ע"א) פי' הוא ז"ל שלוק הוי נימוח טפי ממבושל ע"כ ועיין בפי' רש"י ז"ל בפ' עשירי דמסכת תרומות סי' ח' ועיין ג"כ במ"ש אני בשם רש"י ז"ל שם פ' עשירי סוף סי' י"א:

ומצטרפי' לכזית ס"א וכלם מצטרפין. וכתב הר"ן ז"ל ונ"ל דה"ה דה"מ למתנייה לענין כזית מצה דמצטרפין אלא דגבי מצה פשיטא לו אבל הכא איצטריך סד"א כיון דאמרירותא קפדינן טעמא דחד מיבטיל בחבריה קמ"ל דכיון דיש לכולן טעם מרירות מצטרפין ע"כ:

ויוצאין בקלח שלהן כתב סמ"ג והגהות מימוניות שר"ת דקדק שבקלח יוצאין ולא בשרש:

ובדמאי וכו' אבל בטבל לא ואע"ג דמעשר ירק דרבנן הויא לה מצוה הבאה בעבירה דומיא דעציץ שאינו נקוב דאמרן לעיל בפירקין רש"י ז"ל: ונלע"ד דאע"ג דמצינן למילף דין ירקות מדין מצה דיוצאין בדמאי ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו וכו' הדר תנייה הכא דאם לא הדר תנייה הכא גבי ירקות ה"א דירקות כיון דמעשר שלהן מדרבנן יוצא י"ח בהן אפי' בטבל או במעשר ראשון אע"פ שלא ניטלה תרומתו או במ"ש והקדש אע"פ שלא נפדו להכי הדר תנינהו הכא לאשמועי' דדוקא בדמאי או במעשר ראשון שניטלה תרומתו או במ"ש והקדש הוא דיוצאין ולדיוקא איצטריך ליה ואפשר שלזה כיון לשון רש"י ז"ל שכתבתי ודו"ק:

משנה ז

אין שורין את המורסן וכו' האשה לא תשרה את המורסן וכו' ממתני' שמעינן דמורסן עב וגרוע מסובין ובספ"ז דשבת הוכחתי ג"כ על זה ע"ש:

אבל שפה היא מורסן יבש בבשרה. ואפי' היא נכנסת למרחץ להזיע לחלוחית הזיעה אינה מחמצת. ונלע"ד דמשום דתנן במתני' דלעיל בין לחים בין יבשים ומפרשי' בגמ' דהיינו דוקא בקלח אבל בעלין דוקא בלחין ולא יבשים מש"ה קתני השתא האי מתני' דגבי מורסן לצורך אשה דוקא יבש ולא לח. עוד אפשר לומר שבא לרמוז לנו בסמיכות זו שיכול האדם לשרות מצה או לחלוט אותה ולצאת בה ידי חובתו אם הוא זקן או שהוא בנקיון שנים אם היא כבר אפויה ששוב אינה מחמצת ופלוגתא דר"מ ור' יוסי היא

בפירקין דף מ"א דלר' יוסי במצה מבושלת אינו יוצא אע"פ שלא נימוחה אבל במצה שרויה לכ"ע יוצא בה:

לא ילעוס אדם חטין ויתן ע"ג מכתו בפסח מפני שהן מחמיצות. ה"ר יהוסף ז"ל מחק מלת בפסח ובירוש' מפ' דאין איסור זה אלא כשהחטים שמנות אבל כשהחטים דקות ויבשות אין הרוק מחמיצן כלל. א"נ אין מחמיצין אלא עד שיסריחו ע"ג מכתו והיינו דמייתי עלה ההיא דמלוגמא שנסרחה וכו' כן פי' הירוש' הזה החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל: ולפי דרכנו למדנו ממשנתנו זאת רפואה דלשון חכמים מרפא כדאיתא בפ' הנושא (כתובות דף ק"ג) ומצאתי שכתב רש"ל ז"ל שם פ' הנושא דדייק דלשון חכמים מרפא מדקתני במתני' ויתן ע"ג מכתו בפסח דלמה הזכיר בפסח פשיטא דבפסח איירי בפרט מדקתני מפני שהן מחמיצות ועוד הא רישא קתני אין שורין את המורסן וכו' וכן בסיפא קתני אין נותנין את הקמח לאלתוך החרוסת ולא לתוך החרדל בכולן לא הזכיר פסח וכאן הזכיר אלא לדיוקי בפסח הוא דלא ילעוס הא בשאר שנה ילעוס אף שממילא שמעינן דשרי אלא שדברו חכמים בלשון רפואה והוי כאילו אמר בהדיא ילעוס אדם חטים ויתן ע"ג מכתו לרפואה ודוק ע"כ. ודיוק נכון הוא. והוצרך לכך משום דאי לא תימא הכי הוקשה לו ז"ל מאי לשון חכמים דקאמר רב הונא התם דשמעי' ממתני' וכי לא נמצאו יתר רפואות הא במסכת שבת תנן יוצאין בשן של שועל ודכוותה בכמה דוכתי כמה וכמה אלא מדלא קאמר בדברי חכמים ואשר בדברי חכמים מרפא אלא לשון חכמים קאמר משמע דה"פ המדקדק בלשונם ימצא שכוונו בלשונותיהם לדבר בלשון צח ונקי שיהא בו נכלל לשון ברכה ולשון עושר ומרפא עכ"ל ז"ל: עיין במ"ש שם בפ' הנושא סי' ג' וביד כולה מתני' בפ"ה דהלכות חמץ ומצה סי' י"ז ?ס"ט ובטור א"ח סי' תס"ה וסי' תס"ו:

משנה ח

אין נותנין קמח וכו' ביד שם סי' י"ט ובטור א"ח סי' תס"ד:

ואם נתן לתוך החרדל יאכל מיד. מה שפירש ר"ע ז"ל ה"ק רב כהנא ובריית' הביא כותיה ורב הונא בריה דרב יהודה אמר רב נחמן אמר שמואל סבר דאחרוסת נמי שרו רבנן והלכה כמותן וכתבו תוס' ז"ל דאע"ג דתניא כותיה דרב כהנא קסבר מתני' פליגא ע"כ. וכתב הרא"ש ז"ל ומיירי שיש מעט מים מעורב בהם בחרוסת ובחרדל אבל בלא מים מי פירות אין מחמיצין כרבא ודלא כאביי והנהו אמוראי דבירוש' דאית להו מי פירות לבדן מחמיצין. ועוד מצאתי כתוב שם בהרא"ש ז"ל בלשון משנתנו ור"מ אוסר ור' יהודה אומר ישרף מיד משמע שכך היה גורס הוא ז"ל:

אין מבשלין את הפסח וכו' ואע"ג דבאיסור בשול דידיה אתמר בהדיא במים כל בשול במשמע ומ"מ יש לתמוה דמאי איצטריך למימר דהא כתיב כי אם צלי אש ומש"ה אית דמפרשי אף כשצלאו מתחלתו כהלכתו שאף בשול שאחר צלי אסרה תורה וקאמר השתא שאפי' במשקין ומי פירות אסור עכ"ל המאירי. והקשו תוס' ז"ל תימה למה שנאו כאן אי משום דתנא ירקות שלוקות ומבושלות א"כ מיד ה"ל לשנות בסמוך אחריה ע"כ. ונלע"ד דבמה שכתבתי בשם הרא"ש והמאירי ז"ל מיושב קצת דמשום דקתני' דגבי קמח מי פירות עם מים אם נתן יאכל מיד לת"ק קתני השתא דגבי פסח אפי' מי פירות לחודייהו אסור לכ"ע:

לא במשקין ולא במי פירות. פליגי בה בברייתא רבנן ורבי רבנן מפקי לה מק"ו ומה מים שאין מפיגין טעמן אסורין שאר משקין שמפיגין טעמן פי' שנותנין בו טעם שלהן לא כ"ש רבי אומר במים אין לי אלא מים שאר משקין מנין ת"ל בשל מבושל מ"מ ואיכא בינייהו צלי קדר שמבשלין אותו בלא שום משקה אלא מים הנפלטין משומנו למאן דיליף מק"ו הכא שרי לרבי דיליף ליה מרבוייא האי נמי בשל מבושל הוא ורבנן האי בשל מבושל דרשי ליה לבשלו ואח"כ צלאו או בהפך ע"כ כפי פירוש רש"י ז"ל ולפי' התוספות לכ"ע פסול ופלוגתייהו היא אי לוקה עליו אי לא: ובירוש' דעתי' דרבי מייתי לה התם בשם ר' עקיבא ודעת רבנן בשם ר' ישמעאל:

אבל סכין ומטבילין לאחר צלייתו וכו'. לשון ר"ע ז"ל עד דהכי תנן פ"ג דכיצד צולין צריך להגיה פרק כיצד צולין ואם יש לקיים מה שכתוב ה"פ דהכי תנן בבא שלישית דפרק כיצד צולין אלא דלא ניחא בכך לפי שאין כן דרכו של ר"ע ז"ל:

ומי תשמישו של נחתום ישפכו וכו'. כתוב בספר יראים סימן ק"ה פי' ועובר עליהן בבל יראה ע"כ ואפשר שבזה ידוקדק נתינת טעם דקתני במתני' מפני שהן מחמיצות דנראה שהן מלות יתירות. וביד פ"ה דהלכות חו"מ סי' ט"ז ובפ"ח דהל' ק"פ סי' ז' ח'. ובגמ' תני חדא שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום האשבורן ותניא אידך שופכין במרום האשבורן לא קשיא הא דנפישי וקוו הא דלא קוו פי' כשהן מרובות הן נקוות חל מקום אחד ואין נבלעות מהר ומחמיצות וכשהן מועטות לא קוו ע"כ ובירוש' נמי משמע דרמי להו ומשני להו בגוונא אחרינא:

סליק פירקא

פרק ג

משנה א

ואלו עוברין בפסח. נלע"ד דאי גרסי' אלו ניחא ואי נמי גרסי' ואלו בויו יש לומר דקאי אמאי דסליק מיניה סוף פרקין דלעיל דקתני ומי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצות ועובר עליהם בבל יראה כמו שכתבתי לעיל בשם ספר יראים וקתני השתא ואלו ג"כ עובר עליהם בבל יראה לפי' רש"י ז"ל ולפירוש האחר שאכתוב ג"כ בסמוך אפשר ג"כ לומר דרך זה דאיידי דקתני ישפכו להעבירן מלפניו קתני נמי ואלו עוברין פי' מן השלחן כך נלע"ד ולמדתי דקדוק זה מן התוס' שדקדקו כן בר"פ אלו טרפות כמו שכתבתי שם. וביד פ"א דהלכות חמץ ומצה סי' ו' ובפ"ד סי' ח' ובטור א"ח סי' תמ"ב. וכתבו תוס' ז"ל פי' הקונטרס לעבור עליהם בבל יראה ובבל ימצא וגם ריב"א ז"ל מדקדק מלשון עוברין דמשמע עוברין מן העולם ואין נראה לר"ת דמשמע דכל הנך מרבינן מכל מחמצת לא תאכלו ואפי' באכילה לא הוה מיחייב אי לאו דרבייה קרא ומהיכא תיתי בל יראה ובל ימצא. ונראה לר"ת דאלו עוברין פי' האוכלין ועוברין היינו מעל השלחן דלאו בני מיכל נינהו אבל בל יראה ליכא וכן פי' הרא"ש ז"ל. והר"ן ז"ל פי' עוברין מתבערין מן העולם וכותח ושכר וחומץ וזיתום דארבעתן חמץ גמור מעורב בדברים אחרים דאורייתא ושלשה אחרונות זומן ועמילן וקולן שהן חמץ נוקשה בעיניה כלומר חמץ רע שאינו ראוי לאכילה ואינו מעורב עם דברים אין אסור להשהותן אלא מדרבנן:

הרי אלו באזהרה ואין בהם משום כרת. פי' ארבעת מיני מדינה כגון כותח וכיוצא בו אין בהם כזית בכדי אכילת פרס שאינו נעשה אלא לטבל בו ושוהין הרבה באכילתו ומש"ה אין בהם משום כרת ומיהו קאי עליהו בלאו (הגהה כתוב בספר לבוש החור כל מחמצת לא תאכלו לרבות דברים הללו שהן נקראים מחמצת כלומר שנתחמצו מדבר אחר ואינם כעיקר חמץ הלכך אין בהם אלא לאו באכילתם ע"כ) דכל מחמצת לא תאכלו דס"ל לתנא דמתני' דחמץ דגן גמור ע"י תערובות אפי' לא אכל ממנו אלא כזית עובר בלאו דהיתר שבו מצטרף לאיסור ונוקשה בעיניה נמי ס"ל דקאי עליה בלאו ובגמ' דרשינן מרבוייא דכל ומש"ה קתני דהרי אלו באזהרה ומיהו אנן לא קיימא לן הכי אלא כרבנן דפליגי עליה דר' אליעזר בגמ' בברייתא ואמרי' על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בולא כלום וכל שכן דקיימא לן דנוקשה בעיניה בולא כלום דהא מוכח בגמ' דנוקשה בעיניה קיל טפי מחמץ דגן גמור ע"י תערובות ומיהו בחמץ דגן גמור ע"י תערובות כל שלא נתבטל איכא איסורא דאורייתא דחצי שיעור אסור מן התורה אבל נוקשה בעיניה כיון דלית בי' לאו לא מיתסר מדאורייתא כלל דמהיכא תיתי אבל מדרבנן מיהא אסור. וכי

תימא היכי דחינן סתמא משום מחלוקת דרבנן דאיתא בברייתא וי"ל דהאי סתמא לאו סתמא דסמכא הוא דהא סתם לן תנא סתמא אחרינא בפרקי' שיאור ישרף והאוכלו פטור אלמא דנוקשה בעיניה בלא כלום דשיאור נוקשה הוא כדמוכח בגמ' והאי סתמא עדיף טפי דבתרא הוא ובחדא מסכתא יש סדר וכי תימא נהי דאידחי האי סתמא מנוקשה לא אידחי מחמץ דגן גמור ע"י תערובות דחמיר טפי ליתא דבגמ' מוכח דר' יוחנן ס"ל דחמץ דגן גמור ע"י תערובות בולא כלום אע"ג דאיהו גופיה אמר הלכה כסתם משנה אלמא ס"ל דלגמרי אידחיא הלכך הדרינן לכללין דיחיד ורבים הלכה כרבים וזהו דעת הרב אלפסי ז"ל שפסק בסמוך כרבנן ולא כסתם משנה וקיים דבריו נמי הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות על הדרך שכתבתי. ומ"מ ל"מ לתנא דמתני' דס"ל הרי אלו באזהרה דצריכין להתבער מן העולם אלא אפי' למ"ד נוקשה בעיניה בולא כלום כיון דאיסורא דרבנן מיהא איכא צריך ביעור וראיה לדבר מדתנן בסמוך שיאור ישרף והאוכלו פטור ושיאור היינו נוקשה כדאיתא בגמ' אלמא אפי' מ"ד פטור ביעור מיהא בעי דאי לאו אמאי ישרף ישהה אותו עד אחר הפסח ויהא מותר אפי' לר' יהודה ולא אסר ר' יהודה חמץ לאחר הפסח אלא בחמץ גמור ומיהו כיון דביעור חמץ נוקשה מדרבנן בעלמא הוא מסתברא דאם השהה אותו ולא ביערו לאחר הפסח מותר בהנא עכ"ל הר"ן ז"ל:

וחומץ האדומי. ירושלמי בראשונה שהיו עושין יין בטהרה לנסכים ולא היה יין מחמיץ והוון יהבין בגויה שערין כמה דעבדין רומייא והוו צווחין ליה חומץ האדומי ולא חומץ סתם ואינו כן בגמרא דילן:

וזיתום. רב יוסף תני כדפי' רעז"ל אבל רב פפא מפיק שערי ומעייל חיטי וסימניך סיסני פי' רב יוסף שיש סמך בשמו אמר שערי. ירוש' א"ר מנא וכולהו ע"י מים פי' דס"ל מי פירות לבדן אין מחמיצין כרבא ופליג אכולהו אמוראי דהתם סוף פירקי' דלעיל:

ר' אלעזר אומר אף תכשיטי נשים. היינו חמץ נוקשה ואפי' הוי חמץ דגן גמור על ידי תערובות מ"מ מדקאמר אף משמע דמודה לת"ק (הגהה כתב רש"ל ז"ל פי' והת"ק סבר להדיא דאף בנוקשה חייב כגון זומן של צבעים והדומה לו ואין להקשות א"כ מאי מוסיף את"ק די"ל דת"ק תנא דגן גמור ע"י תערובות או נוקשה והוא היה מוסיף נוקשה ע"י תערובות וכן פי' הר"ן ז"ל ע"כ): ובגמ' אמרי' דר"א ס"ל נוקשה בעיניה בולא כלום לכך נראה דגרסי' ר' אלעזר בחד מינייהו או במתני' או בגמ' תוס' ז"ל וכבר הסכימו הר"ז הלוי ז"ל והר"ן ז"ל דבמתני' גרסי' ר' אלעזר בלי יוד דבגמ' מסקי' דר"א ביוד אפי' נוקשה בעיניה לית ליה. ירוש' אית תנאי תנו תכשיטי נשים ואית תנאי תנו טפולי נשים מ"ד טפולי כ"ש תכשיטי ומ"ד תכשיטי הא טפולי לא ופי' ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל טפולי

שטופלות בפנים שלמטה להסיר את השיער כ"ש תכשיטי דלא מאיס כ"כ כשטופלות על פניהם הא טפולי לא דמאיס טפי ע"כ ולמדו הרב הנז' ז"ל מן התוס' דבגמ':

זה הכלל כל שהוא וכו'. גמרא תניא א"ר יהושע וכי מאחר ששנינו כל שהוא מין דגן ה"ז עובר בפסח למה מנו חכמים את אלו כדי שיהא רגיל בהן ובשמותיהן כי הא דההוא בר מערבא איקלע לבבל הוה בשרא בהדיה אמר להו קריבו לי מידי למיכל שמע דקאמר קריבו ליה כותח כיון דשמע כותח פירש שבקי היה בו וידע שיש שם חלב. וכתבו תוס' ז"ל למה מנו חכמים את אלו תימה לרשב"א הא איצטריך למנותם לאשמועינן שהן בלאו ולא בכרת ותירץ ר"י דלא הו"ל לאשמועי' אלא תרי מינייהו חד לנוקשה בעיניה וחד ע"י תערובות ועוד הקשה דת"ק שמנאם לית ליה האי זה הכלל דקתני במתני' דהא איכא תכשיטי נשים שהם מין דגים ואין עובר בפסח אלא ר' אלעזר הוא דקאמר לה ע"כ:

הרי אלו באזהרה אם אכלן עובר בלאו דכל מחמצת לא תאכלו. ובגמ' מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י תערובות פי' כותח הבבלי ושכר המדי חמץ גמור דדגן הוא אלא שנתערב ונוקשה בעיניה בלאו ומוקי לה רב יהודה כר"מ דתנא שיאור ישרף דהיינו שיאור דר"מ שהוא הכספת פנים לר"מ ודר' יהודה דהיינו קרני חגבים לר' יהודה ונותנו לפני כלבו דהיינו דר"מ לר' יהודה וקאמ' ר"מ האוכלו לשיאור זה שר' יהודה מתיר בהנאה סופג את המ' והאי שיאור חמץ נוקשה בעיניה הוא דאינו ראוי לאכילה הואיל והחמיץ קצת ולא גמר ולהחמיץ בו עיסות אחרות כשאור נמי לא חזי וקאמר בלאו וכ"ש חמץ גמור ע"י תערובות דחמיר מנוקשה בעיניה והאי לאו דנוקשה נפקא לן מכל מחמצת לא תאכלו כל רבוייא הוא ורב נחמן אוקי לה כר' אליעזר דשמעי' ליה דאמר חמץ דגן גמור ע"י תערובות בלאו וה"ה נוקשה בעיניה ובגמ' מפ' מ"ט לא אמר רב נחמן כרב יהודה ורב יהודה מ"ט לא אמר כרב נחמן ותניא כותיה דרב יהודה דר"א ס"ל דעל עירוב חמץ דגן גמור בלאו אבל נוקשה בעיניה לית ליה כלל. וכתוב בטור א"ח שם סימן תמ"ב שפסק הרמב"ם ז"ל כר' אליעזר שכתב תערובות חמץ עוברין עליו בבל יראה כגון שכר המדי והמורייס בכל דבר כיוצא באלו אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכול מותר לקיימו בפסח וגם הרא"ש ז"ל בתשובותיו כתב ג"כ הרמב"ם ז"ל פסק כר' אליעזר וזהו הפך ממה שפסק בפי' המשנה אבל מגיד משנה נראה שכתב שפסק כחכמים וע"ש עוד בבית יוסף וגם שם בכ"מ פ' שני דהלכות חמץ ומצה וכתב רש"י ז"ל בסוף הסוגיא דבגמ' דרבנן דפליגי עליה דר' אליעזר בכותח הבבלי אלמא לית להו טעם כעיקר דאורייתא מפקי להאי משרת להיתר מצטרף לאיסור כר' עקיבא ובגיעולי גוים ס"ל דחדוש הוא

כרבנן והכי אמרי' נמי דאיכא למ"ד טעמו ולא ממשו דרבנן ע"כ. ועיין במה שכתבתי בר"פ שלשה מינין ובפ' בתרא דע"ז סי' ב' ותבין הענין יפה:

משנה ב

בצק שבסדקי עריבה וכו'. נלע"ד דמשום דברישא דפירקין קתני תערובת חמץ וגם חמץ נוקשה דעובר עליהן בבל יראה כפי פי' רש"י ז"ל קתני נמי הא דבצק שבסדקי עריבה דעובר עליה ג"כ משום בל יראה ובתר הכי קתני דין דכיצד מפרישין חלה בטומאה דא"ר יהושע עלה דאפי' בל יראה ליכא אלא דק"ק על זה הפירוש מה שאכתוב בסמוך בשם תוס' והרא"ש ז"ל וביד בפ' שני דהלכות חמץ ומצה סי' ט"ו ובפ' עשירי דהלכות כלים סימן ט'. ובטור א"ח סימן תמ"ב. וכלישנא בתרא דשמואל מפ' לה רעז"ל ובגמ' איכא לישנא קמא לקולא ואירישא קאי לא שנו דכזית במקום אחד חייב לבער אלא במקום שאין עשוי לחזק אבל אם במקום העשוי לחזק הוא דמסתמא בטליה ואפי' כזית אינו חייב לבער ותניא כלישנא קמא ותניא כלישנא בתרא וקאמר רב הונא בגמ' סמי קילתא מקמי חמירתא ובמסקנא מוקים אביי לתרווייהו אליבא דחד תנא דהיינו ר"ש בן אלעזר ולא קשיא כאן במקום לישה דהיינו בדפנות העריבה וכאן שלא במקום לישה דהיינו בשפה העליונה והאריכו בזה רש"י ותוס' ז"ל ופי' רש"י ז"ל במתני' מקום העשוי לחזק היינו שולי העריבה מקום הצקת המים שמועיל בצק זה לעריבה להחזיק המים ושאין עשוי לחזק היינו דפנותיה אלא השתא בתירוץ אביי יישב ופירוש דתנא דברייתא בתרייתא לא קרי מקום שאין עשוי לחזק אלא מקום שאינו מקום לישה כלל כגון שפה העליונה אבל דפנות קרי מקום העשוי לחזק וקמייתא קרי אף דפנות מקום שאין עשוי לחזק ואע"ג דמקום לישה הוא ומקום העשוי לחזק קרי שוליים וע"ש עוד. ובסוף דבריו ז"ל כתב כללא דתרוייהו תנאי שפה העליונה אפי' פחות מכזית עובר שוליים אפי' כזית אינו עובר דפנות כזית עובר פחות מכזית אינו עובר ע"כ. והא דקתני ואם לאו בטל במיעוטו ולא קתני ואם לאו אינו חייב לבער לאשמועי' דאפי' שהוא במקום לישה בטל במיעוטו: ויש להסתפק אם רש"י ז"ל וקצת מפרשים הוו גרסי פחות מכאן בטל במיעוטו אע"פ שהכל עולה לענין אחד: וכן מוגה ע"י ה"ר יהוסף ז"ל:

ואם רוצה הוא בקיומו הרי הוא כעריבה. כתב ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל לפרש הירושלמי דדייק התם הכי דמדהוה ליה למיתני בסיפא כלישנא דרישא ואם רוצה הוא בקיומו אינו חוצץ ותנא לשון הרי הוא כעריבה לאשמועי' בין לטומאה בין לטהרה ונידוק מיניה הא מקפיד אינו כעריבה לא לטומאה ולא לטהרה וריש לקיש פליג ואמר דאדרבא איכא למילף ממתני' דהוי חבור לטומאה מדלא נקט לשון כולל טומאה וטהרה כדתנן בסוף

מסכת פרה אינו חבור לא לטומאה ולא לטהרה וה"ל למיתני הכי אם מקפיד עליו אינו חבור והוה משמע בין לטומאה בין לטהרה. והא דמסיים ואם רוצה בקיומו הרי הוא כעריבה דבר בטעמו קאמר דאינו חוצץ דכיון דרוצה בקיומו הרי הוא כגופה של עריבה ע"כ. ועוד כתב ז"ל לדברי הירושלמי דפליג אריש לקיש דמרגיש התם דקשיא רישא אסיפא דרישא קתני אם מקפיד עליו חוצץ הא אינו מקפיד אף שגם אינו רוצה בקיומו אינו חוצץ וסיפא קתני ואם רוצה בקיומו וכו' הא אינו רוצה בקיומו אע"פ שאינו מקפיד חוצץ ומתרץ נעשה כמו שרגיל לתרץ תמיד בבבלי בכיוצא בזה כלומר דה"פ דמתני' אם מקפיד חוצץ ואם לאו נעשה כאילו רוצה בקיומו והוי כגופה של עריבה ע"כ:

בצק החרש מפ' בירוש' בצק שצינן: וז"ל רש"י ז"ל בצק החרש שאין ניכר אם החמיץ אם לאו שמשונה הוא כחרש הזה שיש לו אזנים ואינו ניכר אם שומע אם לאו שאין אדם עומד על בירורו ועל דעתו לישנא אחרינא וכו' ע"ש: וביד בפ"ה דהלכות חמץ ומצה סי' י"ג והוא מפ' שהבצק המשמיע קול בזמן שאדם מכה עליו כבר החמיץ ולפיכך הבצק שאינו משמיע קול ויש כיוצא בו וכו' והראב"ד ז"ל כתב בהפך שכל זמן שהעיסה מצה קולה צלול כשאדם מקיש עליה אבל כשהיא מחמצת אע"פ שאין בה סדקים ולא הכסיפו פניה קולה משתקע כחרש והחרשות גם הוא סימן לחימוץ והוא אם יש כיוצא בו וכו' ע"כ:

בפירוש רעז"ל ושיעור זה כשני חומשי שעה כך הוא בפי' הרמב"ם ז"ל וכתוב בתוספות י"ט קשה לי להבין שאם כן שיעור מהלך ליום י"ב שעות שהם ששים חומשי שעה לא יגיעו רק לשלשים מילין שהם ז' פרסאות ושרי חכמים ז"ל שיערו עשרה פרסאות ליום ע"כ והב"י סימן תנ"ט בשם תרומת הדשן סימן קכ"ג כתב שיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה לפי החשבון מהלך בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י"ב שעות ע"כ וכן כתב ג"כ בספר שלחן ערוך שם סי' תנ"ט:

משנה ג

כיצר מפרישין חלה וכו' פ"ג דהלכות י"ט סי' ח' ט'. ואיתא ברייתא קרובה ללשון משנתנו בירוש' ס"פ המוצא תפילין ובטור א"ח סי' תנ"ז. ונלע"ד עוד מלבד מה שכתבתי כבר בקשור המשניות הללו דמש"ה סמך האי מתני' לבצק החרש לאשמועי' דאפי' בבצק החרש לא מקילינן ביה להפריש חלתו ולקרות לה שם קודם אפייתו אם כבר נשתהה שיעור מיל או שיש כיוצא בה שהחמיץ. והקשו תוס' ז"ל ותימה בשלמא קדש פסיל אין שורפין בי"ט שאין יכול ליהנות ממנו בשעת שריפה אבל תרומה טמאה שיכול ליהנות ממנה בשעת שריפה אמאי אין שורפין כמו שמותר להדליק בשמן של חולין להנאתו

כך ישרוף תרומה טמאה להנאתו וכי מפני שמצוה לשרוף מיגרע גרע. ותירץ ריב"א ז"ל דשמן של חולין מותר להדליק להנאתו כמו שמותר לאכול אבל תרומה טמאה דאסירא בכל ההנאות נמצא שההבערה אינה להנאה אלא לשם מצות שריפה אלא שהתורה לא הקפידה אם יהנה ממנה בשעת שריפה לכך אין דוחה י"ט כשאר שריפת קדשים מידי דהוה וכו'. ור"י פי' דודאי מותר לשרוף בי"ט תרומה לצורך אוכל נפש אלא דגזרי' לצורך אטו שלא לצורך דשלא לצורך אסור מן התורה דגמרינן מקדשים שאין שורפין קדשים בי"ט ע"כ. ועוד כתבו ז"ל אנן שרינן לקרות לה שם קודם אפייה אע"ג דפסקינן כר' אליעזר דהא אי איכא כהן קטן חזיא ליה כדאמרי' פ' עד כמה דאין תרומת ח"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו וכן פסק בה"ג בסדר פסח בשם רב כהן צדק ריש מתיבתא ואפי' ליכא כהן קטן אי איכא כהן גדול שרי דהא חזייא ליה ע"י בטול ברוב כדאמרי' התם רבה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאה וא"ת ואמאי לא שרינן לאפות חלה טמאה מטעם דא"ר אלעזר בר"ש בפ' שני דביצה ממלאה אשה תנור פת ואע"פ שאינה צריכה אלא לככר אחד מפני שהפת נאפית יפה כשהתנור מלא ואמר רבה התם הלכה כר"א בר"ש ואפי' נאמר דאסור לאפות פת מפני שאסור לטלטלה מ"מ כי לא קרא לה שם אמאי צריך לטעמא דהואיל ואור"י דטעמא דביצה לא שייך אלא בתנור אבל כשאופה תחת גחלים לא ע"כ:

בפי' ר"ע ז"ל ולהאכיל לכלבים אי אפשר שאין מבערין קדשים ביום טוב ע"כ. אמר המלקט הוא פי' רש"י ז"ל ורוצה לומר לכלבים של כהן אבל הר"ן ז"ל פי' ולהאכילה לכלבים אי אפשר דתרומה שהיא אוכל אדם אין מאכילין אותה לבהמה כל זמן שהיא ראויה לאדם ע"כ. ועיין עוד במ"ש בשמם ז"ל ר"פ מפנין:

ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שֶׁתֹּאפֶה. מצאתי שנקד הר"מ דילונזאנו ז"ל התי"ו בחולם והפ"א בצירי. וכתב רש"י ז"ל במסקנא וז"ל וכמדומה לי דפירוש הכתוב ברישא דשמעתא הואיל ואי בעי מתשיל עליה לא גרסי' אלא ה"ג ר' אליעזר סבר אמרי' הואיל ור' יהושע סבר לא אמרינן הואיל וה"פ ר"א סבר שרי לאפותה ואע"ג דסוף סוף איכא חדא דלא חזיא ליה אין כאן איסור מלאכה הואיל וכל חדא וחדא חזיא ליה דמצי למישקל מכל חדא פורתא ור' יהושע סבר לא אמרי' הואיל דהא סופו ליטול אחת מהן לחלה הלכך כיון דטובת הנאה אינה ממון לא עבר עליה ומניחתה עד הערב ותשרפנה ואיכא למימר דבתרתי פליגי ר"א ור' יהושע דר"א ס"ל טובת הנאה ממון והא דתריצנא לעיל ברישא דשמעתא דכ"ע טובה הנאה אינה ממון אכתי לא שמיע לן הא דאהדר ליה ר"א לר' יהושע בברייתא לדבריך הרי הוא עובר משום בל יראה ובל ימצא ושתיק ליה בההיא

ברייתא ע"כ. ועיין בתוס' דבגמ' שתרצו ויישבו א"כ מטעם הואיל נימא בכמה ענייניים ובכמה איסורין שבתורה הואיל ויהא מותר ע"ש. וז"ל הר"ן ז"ל ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שֶׁתֵּאָפֶה דס"ל לר' אליעזר שאי אפשר להניחה לבוא לידי חמוץ לפי שזהו חמץ שמוזהרין עליו בבל יראה ובבל ימצא אי משום דס"ל. דטובת הנאה ממון וכדידיה דמיא אי משום דאית ליה הואיל ואי בעי מיתשיל עלה הלכך להניחה לבוא לידי חמוץ אסור אבל לאפות את כולן שרי דאע"ג דלא מפריש חלה לאחר אפייה ולא חזיא אפ"ה בשעת אפייה הואיל וכל חדא וחדא חזיא אמרי' הואיל ושרי. ולבן בתירא ס"ל דלהניחה שתחמיץ אסור שטובת הנאה ממון ולאפות את כולן נמי אסור דלית ליה הואיל הלכך ליכא תקנתא אלא שתטיל אותה לתוך הצונן כדי שלא תחמיץ ובהך מתני' בשגלגל ממנה כשיעור ונתחייבה כבר בחלה עסיקי' אבל כל שלא גלגל לא צריכי להכי אלא מגלגלה פחות מכשיעור כדי שלא תתחייב בחלה דאע"ג דאפליגו במסכת חלה בכה"ג דתנן התם מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין קבין ואל יעשנה בטומאה ור' עקיבא אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין קבין שכשם שהוא קורא לטהורה כך קורא לטמאה התם בחול שאפשר להפריש החלה בטומאה אבל בי"ט הואיל ואי אפשר להפריש חלה בטומאה דברי הכל יעשנה בטומאה והכי מוכח בירוש':

ר' יהושע אומר לא זהו חמץ שמוזהרין עליו בבל יראה ובבל ימצא. דס"ל דטובת הנאה אינה ממון ולית ליה הואיל אי בעי מתשיל עלה ולאפות את כלן נמי ס"ל דאסור כדמוכח בגמ' בברייתא דאהדר ליה לר' אליעזר לדבריך הרי הוא עובר משום לא תעשה כל מלאכה דלית ליה הואיל וכל חדא חזיא הלכך מפרישתה ומניחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה עכ"ל ז"ל. משמע מפירושו ז"ל דבן בתירא פליג על ר' אליעזר ור' יהושע אבל מצאתי שכתב ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל כתבו תוס' ז"ל והרא"ש ז"ל נראה דלא פליגי ר"א ור' יהושע אבן בתירא דלא מסתבר דפליגי בהאי סברא אם מחמצת בתוך המים אי לא אלא דר"א סבר דמוזהר על חמוצה ור' יהושע סבר דלא מוזהר אמנם בהא פליג ר"א אבן בתירא דסבר דטוב יותר שלא יקרא לה שם עד שתאפה אולי לא יזהר יפה בהטלתה לצונן ותחמיץ ואם אירע שקרא לה שם היה אומר ר"ת תטיל לצונן ע"כ. ומצאתי שנקד הר"מ דילונזאנו ז"ל תָטיל התי"ו בקמץ והטי"ת ברפא וכתב תטיל במשקל תגיל ע"כ. ול"ג במתני' ר' יהודה בן בתירא רק בן בתירא אומר תטיל לצונין וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל: ובתרתי פליגי ר"א ור' יהושע בטובת הנאה אי הויא ממון אי לא ובהואיל אי אמרי' הואיל אי לא. אבל דעת הירוש' דלכ"ע טובת הנאה ממון ושלו היא ובסתם נמי לא אמר ר"א הואיל אלא שבפיו יאמר על כל אחת שאופה זו אני רוצה לאכול ושרי

להערים כן כדי שלא יעבור בבל יראה ובבל ימצא ור' יהושע סבר אין הערמה מועלת כלום הלכך לעולם עובר בלאו ודאי אי שהי לה בלא אפייה עובר אלא יראה לך חמץ אי אפי לה עובר אלא תעשה מלאכה הלכך מוטב שיעבור בשב ואל תעשה ולא יעבור בידים לאפות. והא דאמר לא זהו חמץ שמוזהרין עליו כלומר כיון דעל כרחיה עובר או בבל יראה או בלא תעשה מלאכה לא מסתבר שיהא מוזהר לאפות כדי להנצל מבל יראה דממילא. ולפי פי' הירוש' צ"ל דר' יהושע פליג אבן בתירא דבהטלה לצונין אינו נמלט מחמוץ דא"כ למה לא תטיל לצונן שלא לעבור בבל יראה ובהדיא אמרי' בירוש' דהלכה כבן בתירא מפני שבמשנה זו היא מחלוקת ובמתני' דבסמוך סתם לן תנא זה הכלל תפח תלטוש בצונן וקיימ' לן מחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם ע"כ. אמר המלקט ולפי פי' הירוש' ר' יהושע אזיל לטעמיה דבפ' התערובות סי' י'. ובירוש' פריך לפי שיטתיה ר' בון בר חייא בעי מחלפא שיטתיה דר' אליעזר תמן הוא אומר גבי אותו ואת בנו שנפלו לבור אסור להערים אלא יעלה את הראשון ע"מ לשחוט וישחוט והשני עושה לו פרנסה שלא ימות והכא הוא אומר דמותר להערים ומשני הכא משום בל יראה ובל ימצא תמן מאי אית לך מחלפא שיטתיה דר' יהושע תמן הוא אומר מותר להערים דיעלה את הראשון ע"מ לשחוט ולא ישחוט ויערים ויעלה את השני אע"פ שחושב שלא לשחוט אחד מהן מותר והכא הוא אומר אסור להערים ומשני א"ר אידי כאן שבות פי' גבי אותו ואת בנו ההעלאה מן הבור איסור טלטול דרבנן בעלמא הוא ואפי' בשבת וכאן חיוב חטאת פי' אפיית החלה הטמאה שאינה לצורך אוכל נפש אי הוה שבת הוה מיחייב עליה חטאת בשגגה א"ר ב"ר בון תמן כדי לחוס על נכסיהם של ישראל הכא מאי אית לך ע"כ:

משנה ד

רבן גמליאל אומר שלש נשים וכו'. מתניתין בשלש בצקות י"מ דדוקא בשיעור זה דשלשה נשים אבל ביתר מכאן אע"פ שעוסקות בא לידי חמוץ דאי לא תימא הכי סדרא דשלש נשים למה לי. אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ה מהלכות חמץ ומצה שכל זמן שאדם עוסק בבצק אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ וכך נראה בתוספתא כדבריו (הגהה עיין על זה בתשובות הרשב"א ז"ל סי' קכ"ד) ומיהו דוקא בשיעור עיסה שנתנו חכמים דהיינו כדי שיעור חלה הוא דאמרי' דכל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חמוץ וכי תימא אי איתא דכל זמן שעוסקות בו אינו בא לידי חמוץ סדרא דשלש נשים למה לי אפשר לומר דרבנן לכתחלה לא שרו טפי מהאי שיעורא שמא תרפה ידיה מלעסוק בבצק תדיר אבל אי קים לה שלא פסקה מלהתעסק בה אפי' טפי מהאי שיעורא שרי א"נ משום דר"ג נקט שיעורא בשלש נשים דלדידיה אפי' סלקה ידיה מן הבצק כל שלא שהה יותר

מכדי שתי אפיות ושלש היסקות אינו בא לידי חמוץ פליגי עליה ואמרי דבשלש נשים ליכא למישרי אלא כה"ג שכל אחת עסוקה בבצק תדיר ואינה מניחתו כלל ואין ה"נ דכל שעה שעסוקה בו אינו בא לידי חמוץ. ובשאינה עסוקה בבצק תדיר א"נ בעסוקה אלא שהוא יותר משיעור עיסה מסתברא דילפי' שיעורא מבצק החרש דאמרי' אין שם כיוצא בו שיעורו מיל או אפשר דקולא הוא שהקלו בבצק החרש לפי שאינו ממהר להחמיץ ואין למדין ממנו לבצק אחר עכ"ל הר"ן ז"ל:

שלש נשים עוסקות בבצק. אית דגרסי עסקות הסמ"ך בנקודת צירי. וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל:

ר' עקיבא אומר וכו'. כתב עוד הר"ן ז"ל אפשר דר"ע לא פליג ארבנן אלא אדר"ג לחוד וכדתניא בברייתא בגמ' אמר ר' עקיבא דנתי לפני ר"ג ילמדנו רבינו בנשים זריזות או בנשים שאינם זריזות בעצים לחים או בעצים יבשים בתנור חם או בתנור צונן אמר לי אין לך אלא מה ששנו חכמים זה הכלל תפח תלטוש בצונן אבל מודה ר"ע לרבנן דבשיעור היסק אחד שממתנת כל אחת לא תבוא עיסתה לידי חמוץ כלל ומודה נמי שכל זמן שאשה עסוקה בבצקה אינו בא לידי חמוץ ע"כ וכן נמי משמע מפי' הרמב"ם ז"ל דלא פליג ארבנן:

זה הכלל תפח וכו'. סתמא היא ולאו ר"ע קאמר כדכתבינן לעיל בשם הירוש' וכתב החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל והכרח הדבר הוא דודאי כיון דר' עקיבא מודה לרבנן דאין עיסה מחמצת כלל בעוד שעוסקת בה ושהייא בה פורתא וחולק עם ר"ג וסובר דבא לידי חמוץ אי שהי טובא ודאי ה"ק לא כל הנשים וכו' הלכך ע"כ צריך לעשות כרבנן ורבי שנה סתם משנה כאן בין אם עבר ועשה כר"ג ושהה באונס או בשוגג טפי מכדי היסק אחד בין אם עבר ועשה כרבנן תלטוש בצונן דהלכה כבן בתירא דהטלת העיסה בצונן מונע חמוצה ודלא כר' אליעזר ור' יהושע דפליגי עליה וסברי דאינו מונע ע"כ. ופי' בערוך בערך לטש תלטוש תוריק בו מים פי' על העיסה שנתנפחה פי' אחר אם מתנפחת היא בתוך התנור מכה בידו כשהיא שרויה על העוגה לפי שהעוגה כשמתנפחת עולה למעלה מן המצה ולידי חמץ לא באה לפיכך חייבונו ללוטשה בצונן כדי להמעיט בה הנפיחה וחוזרת כמו שהיתה ע"כ. אבל מן הברייתא דבגמ' שהעתקתי בשם הר"ן ז"ל משמע שהוא דברי ר"ג:

משנה ה

שיאור. כל שיאור שבזאת המשנה הגירסא היא השי"ן בחירק והאל"ף בשורק. והובאה בר"פ כל המנחות ובפ"ק דחולין דף כ"ג. ושיאור חמץ נוקשה הוא כדמוכח בגמ' וכדכתיבנא לעיל ריש פירקין:

ישרף והאוכלו פטור. ירוש' רב הונא בשם רב אמר מותר להאכילו לכלבו ואינו אסור בהנאה וישרף היינו יבערנו בשריפה ובהדי דשריף ליה אי בעי ליתהני מיניה:

וחכמים אומרים זה וזה וכו'. חכמים דמתני' היינו ר"מ דברייתא וחכמים דברייתא הוא ר' יהודה וכתב הרי"ף ז"ל והלכתא כותיה דר' מאיר משום דקרי ליה במתני' בלשון חכמים וטעמיה דר"מ דאין לך כל סדק וסדק מלמעלה שאין בו כמה סדקים מלמטה. פירוש בקיצור ר"מ קרי שיאור את שהכסיפו פניו וזהו תחלת חמוצו ולר' יהודה הוי שיאור שהתחיל ליסדק כבר סדקים דקים כקרני חגבים אחד לכאן ואחד לכאן אבל שהכסיפו פניו לר' יהודה מצה מעלייתא היא מן התורה אלא מדרבנן אסורא לאדם ולר"מ קרני חגבים חמץ גמור הוא מועתק מרש"י ותוס' דבפירקין דף מ"ג. וביד בפ"ה דהלכות חמץ ומצה סימן י"ג ובטור א"ח סי' תנ"ט:

משנה ו

ארבעה עשר שחל להיות בשבת. ביד שם פ"ג סי' ג' ובטור א"ח סי' תמ"ד. וכתוב בשבלי הלקט סי' כ"א ובחלוק שלש סעודות של שבת נחלקו הגאונים ז"ל יש מהן אומרים שאין מקדימין סעודת הצהרים לאכלה קודם ד' שעות ומביאין ראיה מהא דתניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות ואם איתא דיכול לאכלה קודם ד' שעות ליתני מזון שלש סעודות. ובספר יראים בסימן ק"ה פירשו הא דתני שתי סעודות פירושו שתי שביעות ואותן שתי שביעות יחלק לשלש סעודות ע"כ. וכן בספר הרוקח סי' רס"ז ומשמע קצת שהיו גורסין בהדיא במתני' ומשיירין שתי סעודות ולא מצאתי כן בשום מפרש אבל שם בספר הרוקח סי' ס"א מוכח שאותה היא תוספתא ודומה לי שהיא הברייתא שהובאה בגמ' בפ"ק דף י"ג שפסקה להלכתא הרי"ף ז"ל שם בפ"ק כמו שארמוז בסמוך בעה"י. ירושלמי אתיא דר"מ דאמר הכא מבערין את הכל מלפני השבת כר' אליעזר דשרי לעיל בפירקין להערים כדי שלא יבוא לעבור על בל יראה ובל ימצא ודר"מ עדיפא ורבותא טפי מדר' אליעזר דר"א לא התיר להערים ולאפות בי"ט רק מפני דאי לא עביד עבר בודאי על בל יראה ובל ימצא ור"מ שרי שריפת תרומה קודם זמנה מפני שלא יבוא לידי ספק בל יראה דשמא לא ימצא לה אוכלין. וכתב ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל ולא תיקשי כיון דר"מ לא התיר אלא מפני ספק הא אפשר להנצל

מן הספק שיבטלנו בלבו כיון דמדאורייתא בבטול בעלמא סגי דבשלמא גבי חלה דר' אליעזר לא אפשר ע"י בטול דנכסי כהן הוא ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כדאמרי' לעיל בירוש' די"ל דע"כ אין זה בטול דהא מעלה בדעתו אם יבואו אורחים שיאכילנה להם ע"כ. ועוד כתב ז"ל וה"ה דר' אלעזר ב"ר צדוק אתי כר' אליעזר שהתירו לשרוף התרומה קודם זמנה כדי שלא יבוא למחר לידי ספק בל יראה ובל ימצא אע"ג דאסור לשרוף תרומה טהורה מן התורה כמו שאסור לטמאותה מדכתיב את משמרת תרומותי וכדכתבו תוס' ז"ל והר"ן ז"ל בפ"ק הכא התירו כיון דסופה הולכת לאבוד ע"כ. עוד בירוש' אתיא דרבנן שאמרו בזמנן ובודאי לצדדין אמרו תרומה דוקא בזמנה דהא אסור לשרפה קודם זמנה כיון דשרי להשהותה אבל חולין לאו דוקא אלא אם רצה שורפן בזמנן קאמר ואסרו לשרוף ולעשות מעשה בידים ואף כי ודאי יהיה עובר למחר בבל יראה ובבל ימצא ממילא דס"ל כר' יהושע דפליג לעיל אר"א ואסר להערים ולאפות בידים אע"פ שעובר בבל יראה ובבל ימצא ממילא ועדיפא דרבנן מדר' יהושע דר' יהושע לא אסר אלא כדי שלא ישרוף קדשים מ"ט די"ט עשה ולא תעשה כדאיתא בבבלי פ' במה מדליקין ורבנן לא התירו בידים אפי' שריפת קדשים קודם זמנן בחול דליכא אלא אזהרה דאת משמרת תרומותי כדי שלא יעבור בבל יראה ובבל ימצא. עוד גרסי' בגמ' דהתם בירוש' אתיא דר"א ב"ר צדוק כר"ג כמה דר"ג חילק בין חולין לתרומה לעיל רפ"ק לדין ביעור חמץ דתנן ר"ג אומר חולין נאכלין כל ד' ותרומה כל חמש כן ר"א ב"ר צדוק חילק הכא במתני' בין תרומה לחולין ודלא כתנאי דהכא ודהתם דסברי דלא פלוג רבנן בחמץ בין תרומה לחולין. כמה דתימר התם הלכה כר"ג ודכותה הכא הלכה כר"א ב"ר צדוק. וכתב הרי"ף ז"ל וקיימא לן כר' אלעזר ב"ר צדוק דקאי כר' אלעזר ב"ר יהודה איש ברתותא דהלכתא כותיה ע"כ. ועיין במה שהאריך על זה הר"ן ז"ל לעיל ספ"ק. וכאן בפי' המשנה פסק הרמב"ם ז"ל הלכה כר"א ב"ר צדוק אבל בפ"ג דהלכות חמץ ומצה כתב והשאר מבערו מלפני השבת סתם משמע אפי' חולין:

משנה ז

ההולך לשחוט את פסחו וכו'. פי' קודם שעות הביעור. וביד שם פ"ג סי' ט' ותוס' רפ"ק דסוטה ובטור א"ח סי' תמ"ד:

לשחוט את פסחו ולמול את בנו. האי דנקיט להו אהדדי היינו משום דמילת זכריו ועבדיו מעכבין את פסחו כן פי' רש"י ז"ל פרק כ"ג בנזיר דף מ"ח אברייתא דמייתי התם וקל להבין דלא זו אף זו קתני. ובגמ' ורמינהי ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ולשבות שביתת הרשות יחזור מיד א"ר יוחנן לא קשיא הא ר' יהודה הא ר' יוסי

דתניא סעודת אירוסין רשות דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר מצוה והשתא דאמר רב חסדא מחלוקת בסעודה שניה אבל בסעודה ראשונה דברי הכל מצוה אפי' תימא הא והא ר' יהודה ולא קשיא הא בסעודה ראשונה הא בסעודה שניה. ובירוש' א"ר יוסי ב"ר בון כמה גדול הוא השלום שהוקש במתני' לשני דברים שחייבין עליהם כרת מילת בנו ושחיטת פסחו וסעודת אירוסין עיקרה משום שלום הבית ע"כ. ובגמ' תניא א"ר יהודה אני לא שמעתי אלא סעודת אירוסין בלבד א"ר יוסי אני שמעתי סעודת אירוסין וסבלונות וסעודת אירוסין דמתני' שתיהן בכלל:

ואם לאו מבטלו בלבו. כתב הר"ן ז"ל איכא מאן דפירש דלבו לאו דוקא אלא לומר שאין צריך להשמיע לאזניו אבל צריך שיוציא בשפתיו דדברים שבלב אינם דברים ע"כ:

ולשבות שביתת הרשות. מה שפי' ר"ע ז"ל הוא פי' רש"י ז"ל אבל תוס' והרא"ש ז"ל הקשו דלא נהירא דא"כ הוי סתם משנה דלא כהלכתא דקיימא לן דאין מערבין אלא לדבר מצוה. וכתב עוד הרא"ש ז"ל ובירוש' מפ' מהו שביתת הרשות ההולך אצל רבו או אצל מי שגדול ממנו בחכמה כאן שנה רבי המעשה גדול מן התלמוד דקרי ליה רשות גבי שחיטת פסחו ומלת בנו וסעודת אירוסין ע"כ ואין הגירסא בספרים שלנו כך. ובערוך ערך שבת ירוש' לשבות שביתת הרשות לשבות אצל רבו או אצל שהוא גדול ממנו גדול השלום שהוקש לשני דברים שחייבין עליהם כרת מילה ושחיטת פסח ע"כ. ומצאתי כתוב בספר לבוש החור סימן תמ"ד ז"ל ואם יצא לצורך עצמו לדבר הרשות יחזור מיד ואפשר אפי' על פחות מכביצה יחזור כיון שיצא לצורך עצמו ואע"ג דמשמעות המשנה משמע דעל פחות מכביצה אינו חוזר אפי' יצא לדבר הרשות י"ל דהיינו דוקא שיש בה קצת צורך מצוה כגון ההולך לערב כדי לילך למחר אצל רבו או אצל מי שגדול ממנו בחכמה שיש בה צורך מצוה קצת אלא דלגבי למול את בנו וסעודת אירוסין שהן מצוה ממש ההולך לערב ללכת אצל רבו שאינו אלא מכשירי מצוה רשות קרי ליה וצריך לחזור על כביצה ולא על פחות מכביצה כיון שיש בה קצת צורך מצוה אבל ההולך לצורך עצמו לגמרי אפילו על פחות מכביצה חוזר נ"ל ע"כ:

להציל מן הגייס. גרסי' בסמ"ך והוא חיל. ליסטים לא גרסי' ליה בירוש' לא כאן ולא בפ' שני דראש השנה סי' ה'. וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחק מכאן מלות ומן הלסטים וגם ביד לא כתב מלת ליסטים ואית דגרסי מן הגויים ומן הלסטים והוו לסטים ישראל:

יבטל בלבו. פי' ולא יחזור אפי' אם יש שהות דמפני חומר פקוח נפש העמידו דבריהם על דין תורה דסגי ליה בביטול:

משנה ח

וכן מי שיצא מירושלים וכו'. ביד פי"ט דהלכות פסולי המוקדשין סי' ח' ומייתי לה בפ' כיצד צולין (פסחים דף פ"א:)

אם עבר צופים. פי' בקונט' שם כפר וקשה לר"י א"כ הל"ל וכמדתה לכל רוח כדתנן בפ' מי שהיה טמא איזוהי דרך רחוקה מן המודיעית ולחוץ וכמדתה לכל רוח ואומר ר"י דבתוספתא דמכלתין מפ' בהדיא איזהו צופים הרואה ואין מפסיק פי' כל מקום סביב ירושלם שיכול לראותה משם תוס' ז"ל. ועוד הקשו תוס' ז"ל על מה שפירש רש"י ז"ל ואם לאו חוזר ושורפי דכתיב בקדש באש תשרף וקשה לר"י אי מדאורייתא הוא מה לי עבר צופים מה לי לא עבר צופים וי"ל דמן התורה יכול לשרפה בכל מקום שירצה דבפ' כל שעה לא מרבינן מהאי קרא אלא פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים אבל שאר קדשים שנאכלין לזרים לא מרבינן ומה שהצריכו חכמים לשרוף הני דהכא לפני הבירה גזרה אטו קדשי קדשים ע"כ. ושמא דבזה ידוקדק דהכא ולקמן בפ' כיצד צולין קתני לפני הבירה ואילו התם בפ' טבול יום קתני בבית הבירה אלא דלקמן בפ' כיצד צולין סי' ט' כתבתי מן הגמרא דלא שנא קדשי קדשים ול"ש קדשים קלים הלכתא גמירי לה. עוד כתבו תוס' ז"ל לפני הבירה בזבחים בפ' ט"י פליגי מאי בירה אמר רבה ב"ב חנה א"ר יוחנן מקום יש בהר הבית ושמו בירה ריש לקיש אמר כל הבית כולו הוי בירה שנאמר אל הבירה אשר הכינותי ע"כ. ואיתיה נמי בריש יומא. ושתי הסברות הביא ר"ע ז"ל בר"פ שני דפרה. ובפ' כל שעה (פסחים בדף כ"ד) פי' רש"י ז"ל דהיינו חוץ לעזרה ושם היה בית הדשן לכך ע"כ. אבל במתני' דנטמא שלם או רובו דתנן לקמן בפ' כיצד צולין (פסחים דף פ"א) פירש וסתם דבריו כדברי ריש לקיש וגם מדברי הרמב"ם ז"ל נראה כן שכתב בפ"ז דהלכות מעשה הקרבנות שלשה מקומות לשריפה אחד בתוך העזרה ובו שורפין פסולי המוקדשין וכו' והמקום השני בהר הבית ושמו בירה ובו שורפים חטאות הנשרפות אם אירע בהן פסול אחר צאתן מן העזרה והמקום השלישי חוץ לירושלם והוא הנקרא בית הדשן ושם שורפין חטאות הנשרפות בזמן שהן נשרפות כמצותן ע"כ:

מעצי המערכה. עיין במ"ש לקמן פ"ז משנה ח' גבי נטמא מיעוטו. וז"ל הרמב"ם ז"ל בפי"ט מהלכות פסולי המוקדשין ואם עבר הצופים שורפן במקומו ואם לאו אם יש בו כזית או יותר חוזר ושורפו בירושלם ואם הוא אורח שאין לו בית שורפו לפני הבירה מעצי המערכה ע"כ:

ר"מ אומר זה וזה בכביצה ור' יהודה אומר זה וזה בכזית גמרא למימרא דר"מ סבר כביצה הוא דחשיב ור' יהודה סבר כזית נמי חשיב ורמינהי דתנן בברכות פ' שלשה

שאכלו ועד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה ומשני ר' יוחנן מוחלפת השיטה ומוכח מתוספות דהתם בברכות דמתני' דהתם הוא שהחליף. אביי אמר לעולם לא תיפוך התם בקראי פליגי הכא בסברא פליגי התם בקראי פליגי ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שביעה ואכילה בכזית ור' יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כביצה. הכא בסברא פליגי כדפי' רעז"ל ובגמ' תניא ר' נתן אומר זה וזה כשתי בצים ולא הודו לו חכמים. ובירוש' אית תנאי תני ומיחלף דר"מ לדר' יהודה ודר' יהודה לדר"מ אבל ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי גריס כגרסת מתני'. א"ר יודן סימנא מן ההיא דברכות וכו':

וחכמים אומרים בשר קדש כזית וחמץ כביצה. אומר ריב"א דמפ' בירוש' משום דבשר קדש לית ליה תקנה בבטול בעלמא החמירו בכזית אבל חמץ דאית ליה תקנה בבטול לא התמירו עד כביצה תוס' ז"ל. וביד פ"ג מהלכות חמץ ומצה סי' ט' ובטור א"ח סי' תמ"ד ולשונו שם על כמה הוא חוזר על בלמ"ד:

פרק ד

משנה א

מקום שנהגו. פ"ק דיבמות דף י"ג. אבל מחצות ולמעלה בכל מקום אסור וטעמ' מפ' בירוש' דזמן הקרבת הפסח מחצות ואילך. וכתב עליו הרב המאירי ז"ל ואע"פ שהפסח בא אחר התמיד ותמיד אינו נשחט אלא *משש שעות* ומחצה ולמעלה מ"מ כל ששחטו *משש שעות* ולמעלה אפי' קודם תמיד כשר ומאחר שהוא כשר אף הוא קרוי זמן הפסח ע"כ. ואף יחיד קאמר התם בירוש' דבשאר ימות השנה ביום שמביא קרבן אסור במלאכה ופריך א"כ יהא כל היום אסור כמו יחיד שמביא קרבן ומשני התם משום דראוי להקריב משחרית אבל פסח אינו ראוי להקריבו אלא אחר חצות כדנפקא לן מבין הערבים ופריך א"כ קרבן תמיד שהוא לכל ישראל וקרב בכל יום יהא בכל יום אסור במלאכה ומשני שאני תמיד שהתורה הוציאה מן הכלל דכתיב ואספת דגנך ואם כל ישראל יושבים ובטלים מי יאסוף להם דגן ומשמע התם דמדאורייתא אסור ואפשר דמדרבנן אלא דאסמכוה מקראי וכתבו תוס' והרא"ש והר"ן ז"ל ונראה דאף בזמן הזה דליכא הקרבה כיון שנאסר אז אסור לעולם ע"כ. ובגמ' מאי אריא ערבי פסחים פי' דקתני עד חצות במנהגא מכלל דמחצות ולהלן אסור למה לי למיתני עד חצות לאשמועי' הך הא כל ערבי ימים טובים אסירי דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה פי' *משש שעות* ומחצה שהיא מנחה גדולה (הגהה אבל בפי' רש"י

ז"ל מן המנחה תשע שעות סמוך למנחה קודם לכן ע"כ ועיין על לשונו זה ז"ל בבית יוסף א"ח סימן רנ"א) אינו רואה סימן ברכה לעולם ומשני התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא הכא מחצות א"נ התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתינן ליה הכא שמותי נמי משמתינן ליה. ופי' הר"ן ז"ל מאי אריא ערבי פסחים וכו' כלומר ודאי מנהגא דאיסורא לא אסר מידי אלא במקום שיש עיקר איסורא מדאורייתא אי מדרבנן והם רוצין להחמיר יותר כדי ליזהר מן העבירה ומשום דע"פ מחצות ולמעלה איכא איסורא מהני מנהגא למיסר טפי ולהאי מילתא מאי אריא ע"פ אפי' ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי אית בהו עיקר איסורא ומשום הכי ה"ל למכללינהו בהדי ע"פ דהאי מנהגא אסר בהו ומשני דלא אפשר למכללינהו דל"ד והא עדיפא ליה למיתני אי משום דקדים איסוריה דהוי מחצות אי משום דחמיר דמשמתינן עליה אבל אפשר דאי נהוג נמי איסורא בערבי שבתות וערבי י"ט מקמי זמן איסוריה ודאי מהני כיון שיש בהן עיקר איסורא א"נ דכיון דלא חמיר איסורייהו דלא משמתינן עלייהו אי נהוג מקמי הכי לאו כלום היא וכך נראה לי דכיון דבזמן איסורא לא משמתינן ליה אלא דאינו רואה סימן ברכה לעולם לא חמיר לאקבועי מנהגא טפי מיניהו ראיה לדבר ממוצאי שבת דאמרי' ביה דאינו רואה סימן ברכה ואפ"ה אמרי' בירוש' דאי נהוג נשי דלא למיעבד עבידתא טפי משיעורא דאתפני סדרא אינו מנהג עכ"ל ז"ל: (הגהה כתב הרב ר' אליה מזרחי בחדושיו שעל הסמ"ג בדף רנ"א וז"ל מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ואי קשיא במאי קמיירי אי בטועין בו באיסור מאי אין עושין דקאמר דמשמע אפי' אחר שנודע להם שטעו הא קיימא לן כל דבר שאינו יודע בו שהוא מותר וטועה בו באיסור נשאל ומתירין לו שאומרי' לו מותר אתה ואינו צריך לא שאלת חכם ולא חרטה. ואי בידעי היתרו ואפי' הכי נהגו בו איסור מאי אריא ערבי פסחים אפי' ימים דעלמא נמי דאע"ג דבטלה דעתן אצל כל אדם כדתניא בפ"ק דפסחים מאימתי אסור בעשיית מלאכה משעת האור ופי' רש"י ז"ל אבל קודם לכן אפי' נהגו בטלה דעתן אצל כל אדם ה"מ לאחריני אבל לדידהו לא דלא גרע מנדר. י"ל לעולס בדידעי היתרו ונהגו בו איסור והא דנקט ערבי פסחים משום אחריני דאזלי התם נקט לה לאשמועי' דהאי מנהגא דערבי פסחים עד חצות מנהג של עיקר הוא ולא אמרי' ביה בטלה דעתן אצל כל אדם וכל ההולך שם נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם אבל בשאר ימים דוקא אינהו גופייהו אסירי מידי דהוו כשאר נודרין דעלמא אבל לאחריני לא משום דבטלה דעתן אצל כל אדם ודוקא מהנץ החמה אבל קודם לכן פליגי בה ר' אליעזר בן יעקב ורבינו יהודה למר בטלה דעתן אצל כל אדם ולמר לא בטלה אלא קודם אור י"ד בלבד דייקא נמי דקתני מקום שנהגו

למכור בהמה דקה מקום שנהגו לאכול צלי מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב ולא כיילינהו לכולהו לומר מקום שנהגו בו מנהג אחר עושין ש"מ לפרושי מנהגי דאית בהו עיקר אתא לאשמועי' דהני מנהגי מנהג של עיקר הן וחייבי' לנהוג בם כל הבאים באותו מקום ולא אמרי' בהו בטלה דעתן אצל כל אדם עכ"ל ז"ל): ומתני' מייתי לה פ"ק דיבמות דף י"ד. ומאי דפריך עלה התם פריך בירוש' נמי ומשני: ואיתא נמי בפ"ק דחילין דף י"ח: **ואל ישנה אדם מפני המחלוקת.** כדפי' רעז"ל מפ' לה רבא בגמ' ובירוש'. ואביי קאמר דארישא קאי אהולך ממקום שעושין למקום שאין עושין. וכתב הר"א אזכרי ז"ל דבירוש' משני נמי ר' יוחנן דלעולם מתני כפשטה דאף ממקום שאין עושין למקום שעושין אל ישנה ויעשה קאמ' ולא קשיא רישא אסיפא דרישא מיירי בסתם בני אדם דליכא מקלוקת אם יבטל כמנהג מקומו דיתלו לומר מלאכה הוא דלית ליה ואינו משנה מנהגנו וסיפא מיירי במתמיה כלומ' באיש עסקן מאד שלעולם אינו בטל וזה אל ישנה ליבטל אלא יעשה מלאכה ואין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם מפני המחלוקת אע"ג דבדעתו לחזור מיירי מתני' כדפי' הר"ן ז"ל ומדינא יש לו לעשות כמנהג מקומו כיון דכתי' וכל נתיבותיה שלום וי"ל דמעיקרא לא קבלו היכא דנפיק חורבא דמחלוקת ולקמן בירוש' גבי ט' באב אמרי' נמי במתמיה ומוכרח לפרש כן ע"כ. ועיין בתשובו' הרשב"א ז"ל סי' של"ז שפירש שם מתניתין ובטור א"ח סי' תס"ח:

משנה ב

המוליך פירות שביעית וכו' ביד פ"ז מהל' שמיטה ויובל סימן י"ב:

ר' יהורה אומר וכו' גמ' למימרא דלית ליה לר' יהודה הא דתנן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ומוקי רב אשי לפלוגתייהו בפלוגתא דר"ג ורבנן דבפ"ט דמסכת שביעית וכמו שפי' רעז"ל. ואיכא נמי אוקמתי אחריני טובא ופסק הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה דלא כר' יהודה וכן פסק שם בהלכות שמטה ויובל. וק"ק דהא ר' יהודה נמי ס"ל דנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם כדמוכח ממה שהעתקתי קצת מלשון הגמרא. ושמא משום דלאיזו אוקמתא מאוקמתי דאיכא בגמ' כמו שאכתוב בסמוך בס"ד הוי ר' יהודה לקולא מש"ה בפי' המשנה כתבו ואין הלכה כר' יהודה ושם ביד ג"כ סתם דבריו ונקט לחומרא כפשטיה דלישנא דת"ק אבל רעז"ל נראה שבתר באוקמתיה דרב אשי שהיא הלכתא אליבא דכ"ע. ירושלמי כלו מטבריא ולא כלו מצפורין אומר לו מצפורין הבאתים אם אין אתה מאמינני צא והבא לך אף אתה. ר' חנניא ור' פנחס ר' יהודה ור' יוסי שניהם אמרו דבר אחד דתנינן תמן בשביעית פ"ט אוכלין על המובקר אבל לא על השמור ר' יוסי אומר אף על השמור אומר

לו מן השמור הבאתים ואם אין אתה מאמינני הרי שדה פלוני משומרת לפיכך צא והבא לך אף אתה. משמע ממנו וגם מאוקמתא קמייתא דבגמ' דילן דלא גרסי' במתני' אומרי' לו אלא ה"ג ר' יהודה אומ' צא והבא לך אף אתה דהא אוקי לה רב שישא ברי דרב אידי באוקמתא קמייתא ומפ' דצא והבא לך אף אתה שזה המוציא הפירות הוא האומר לבני עירו ומקומו שיצא משם אני איני משנה ממנהגכם דהא הולכתים למקום שלא כלו וצא והבא לך משם ותוכל למצוא הרבה וס"ל דלקולא אמרה ר' יהודה למילתיה ולאוקמתא אחרינא גם לדאביי הוא דהוי ר' יהודה לחומרא והם האומרים וכן לדרב אשי שהעתיק רעז"ל. אכן במשנה משמע קצת דלא גרסי' לא אומר לו צא ולא אומרים לו צא רק ה"ג ר' יהודה אומר צא והבא לך אף אתה וכן בירושלמי ליתיה וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחק מלות אומרים לו:

משנה ג

מקום שנהגו למכור בהמה דקה וכו'. ביד פ' כ' דהל' שבת סי' ג' ד' ה' ובפ"ק דע"ז היא שנויה ועיין מה שכתבתי שם סי' ז':

מקום שנהגו שלא למכור אין וכו' כצ"ל:

ר' יהודה מתיר בשבורה. ירוש' לא א"ר יהודה אלא בשבורה שאינה יכולה להתרפאות א"ל והרי מביאין לה זכר ונרבעת ממנו א"ל אף אני לא אמרתי אלא בשבור זכר שאינו יכול להתרפאות אמרו לו והרי מביאין לו נקבה והוא רובעה והיא יולדת ר' אבין בשם רבנין דתמן זאת אומרת שאסור להמציא להן זרע:

בן בתירא מתיר בסוס. לא א"ר יהודה בן בתירא אלא בסוס זכר שהוא הורג בעליו במלחמה י"א שהוא רץ אחר נקבה וי"א שהוא עומד ומשתין מה נפיק ביניהון הסריס מאן דמר שהוא רץ אחר נקבה זה אינו רץ אחר נקבה מאן דמר שהוא עומד ומשתין אף זה עומד ומשתין ע"כ. אבל בירוש' כתיבת יד לא אמר בן בתירא גרסי' וכן היא ג"כ בדפוס בע"ז ואין שם מלות ר' יהודה. אבל החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל כתב ידע התלמוד בקבלה דר' יהודה בן בתירא ולא ר' יהושע אחיו ע"כ. ואני הדיוט נלע"ד דסתם בן בתירא בכוליה תלמודא הוא ר' יהודה ולא ר' יהושע או שמעון אחיו: וכתב עוד החכם הנזכר ז"ל דדייק תלמודא מדקאמר בסוס ולא אמר בסיסים והיה כולל זכרים ונקבות כדנקט ת"ק עגלים וסייחים א"נ הכי גמירי ע"כ. ובבבלי שם פ' המצניע (שבת דף צ"ד) מוכח דאפי' סוס המיוחד להניח עליו עופות כגון נץ ומיני' לצוד בהן עופות אחרים מתיר בן בתירא דס"ל כר' נתן דאמר בהמה חיה ועוף חיים הם נושאים את עצמן וכ"ש אדם חי דנושא את עצמו ורבנן פליגי עלייהו וסברי דאדם חי גרידא הוא דנושא עצמו אבל לא

שאר בעלי חיים וגזרו סוסים דלרכיבה אע"ג דאדם חי נושא עצמו משום סוס המיוחד לעופות ע"כ וכן הוא בירוש' בפירקין ובפ"ק דע"ז:

משנה ד

מקום שנהגו לאכול צלי. פי' דוקא בגדי שאינו מקולס ואין חוששין שמא הרואה יאמר שמקולס עשאו ונמצא אוכל פסח בח"ל ומקום שנהגו שלא לאכול משום חששא זו אינו אוכל ומ"מ במקולס לכ"ע אסור דכל כי האי ודאי מיחזי כאוכל קדשים בח"ל. ומה שכתוב בלשון הר"ן ובלשון רעז"ל בחוצה לארץ לאו דוקא אלא כלומר חוץ לירושלם כמו שהוא בפי' רש"י כאוכל פסח בחוץ. וביד פ' ח' דהל' חו"מ סי' י"א ובטור א"ח סי' תע"ג ירוש' ר' בא בעא קומי ר' אמי אפי' בשר עגל א"ל אפי' בשר עגל אפי' בשר עוף א"ל אפי' בשר עוף סבירין מימר אפי' ביצה אפי' קולקס א"ר יודן בר חנן ובלבד מן השחיטה:

מקום שנהגו להדליק וכו'. דרש רבא ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ בין שאמרו להדליק בין שאמרו שלא להדליק שניהם לדבר אחד נתכוונו להפריש ממשכבי אשה:

ומדליקין בבתי כנסיות וכו'. כתב הר"א אזכרי ז"ל דמדלא קתני הכא ובכל מקום מדליקין כדקתני במתני' דלעיל ובכל מקום אין מוכרין דייק בירוש' דה"פ דמתני' דבכל מקום אפי' שנהגו שלא להדליק באלו שרי כיון דלא שכיח בהו יחוד אבל חיוב להדליק ליכא אפי' בבתי כנסיות דלא פלוג רבנן שלא יבוא לידי קלקול אפי' בדרך רחוקה ע"כ. ובגמ' תני תנא קמיה דר' יוחנן ר"ש בן אלעזר אומר יוה"כ שחל להיות בשבת אף במקום שאמרו שלא להדליק מדליקין מפני כבוד השבת עני ר' יוחנן בתריה וחכמים אוסרין ופסק הרמב"ם ז"ל הלכה כרשב"א וכן משמע בירוש': וביד ספ"ג דהל' שביתת עשור ובטור א"ח סי' תר"י:

משנה ה

מקום שנהגו לעשות בט' באב עושין. אע"פ שיום אבלות הוא ואבל אסור במלאכה לא אסרו מלאכה לאבל אלא באבלות חדשה אבל באבלות ישנה לא ומ"מ יש שהיו נוהגין בו איסור מלאכה מתורת מנהג ומתוך כך מקום שנהגו וכו':

ובכל מקום חכמים בטלים בו. שהם הראויין להכיר בחסרון המקום הנכבד יותר מכולן עכ"ל הרב המאירי ז"ל: ובטור א"ח סי' תקנ"ד ואיתא בס"פ בתרא דתענית:

רשב"ג אומ' לעולם יעשה וכו'. הרב יהוסף ז"ל הגיה יעשו כל אדם עצמן כתלמידי חכמים. ובגמ' למימרא דרשב"ג סבר לא חיישי' ליוהרא ורבנן סברי חיישי' והא אפכא שמעינן להו דתנן בס"פ היה קורא חתן אם רצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא רשבג"א לא כל הרוצה ליטול את השם יטול דמיחזי כיוהרא ומחינן בידיה א"ר יוחנן

מוחלפת השיטה פי' התנא שסדרן טעה באחת מהן והחליף שיטתו רב שישא בריה דרב אידי אמר לא תיפוך כו' ובפרק בתרא דתעניות תניא רבן גמליאל אומר כל העושה מלאכה בט' באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וכך הנוסחא שם בטור אלא שבגמרות שלפנינו הנוסחא שם ר' עקיבא אומר כל העושה וכו'. וכתב החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דהא דקתני מתני' דמקום שנהגו לעשות עושין ואינו רשאי ליבטל מפני המחלוקת מפרש בירוש' דלא תיקשי והרי אין כאן מחלוקת דכמה בטלני איכא בשוקא דמתני' מיירי במתמיה כלומר באיש שלעולם אינו בטל שהוא עסקן גדול וכל הרואין אותו היום בטל יתמהו ובהכרח יאמרו שהוא משנה מנהג העיר לימנע מלעשות מלאכה בט"ב אבל בשאר בני אדם ודאי רשאין ליבטל ות"ח הנהנים מיגיעם אף אותם שלעולם אינם בטלים השעות הקבועות להם למלאכתם ביום בטלים בט' באב דאין כאן מחלוקת דלהם נאה ורשב"ג ס"ל כיון דת"ח בטלים יש רשות לכל מי שירצה ליבטל דאין כאן תו מחלוקת אלא יתלו הדבר לומר דלא גזרו איסור אלא מעיקרא תלי הדבר ברצון כל אדם הרוצה יעשה הרוצה ימנע ע"כ:

וחכמים אומרים ביהודה וכו'. קשה קצת לע"ד דאמאי שבק עד השתא מלאשמועינן פלוגתא דחכמים את"ק דריש פירקין ומה שנראה לומר דרך פשט הוא משום דבעא לסיומינהו לכולהו מקום שנהגו זה אחר זה והשתא הדר למילתיה קמייתא דערבי פסחים עד חצות. ושמא אפשר לומר עוד דרצה התנא לאשמועינן בסמיכות מילתייהו דחכמים הכא לענין מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב משום להשמיענו דבתרתי פליגי ר' יהודה דהיינו חכמים דמתני' אר"מ דהיינו ת"ק דריש פירקין כמו שמפורש בגמ' כמו שנכתוב בסמוך חדא דר"מ סבר דבמנהגא תליא מילתא ור' יהודה סבר דבאיסורא תליא מילתא וחדא דר"מ סבר דאל ישנה אדם מפני המחלוקת אפי' שיהא ת"ח ור' יהודה סבר דאם הוא ת"ח מותר לשנות כגון להיות בטל ממלאכה ע"פ אפי' בחצות היום הראשון כמו שאתה ר"מ מודה לי דבט' באב בכל מקום ת"ח בטלים ויש להם על מה שיסמוכו דהא אנשי גליל אוסרין מן הדין לעשות מלאכה כל עיקר אפי' חצות היום הראשון ואפי' עמי הארץ א"כ דין הוא שבשאר מקומות לכל הפחות ת"ח יהיו בטלין ובזה ידוקדק מלות כל עיקר דקתני מתני' דנראה שהן מלות יתירות ועוד אפשר לומר דמלות כל עיקר היתירות אתו לאשמועי' אפי' מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד וגם אפי' שלש אומניות דוק. ובגמ' מעיקרא תני מנהגא ולבסוף תני איסורא דקתני ב"ש אוסרין דמשמע בכל מקום א"ר יוחנן לא קשיא הא ר"מ הא ר' יהודה דתניא א"ר יהודה ביהודה היו עושין מלאכה בע"פ עד חצות ובגליל אינם עושין כל עיקר א"ל ר"מ מה

ראיה יהודה וגליל לכאן אף כל מקום שנהגו היתר היתר נהגו איסור איסור מדקאמר ר"מ מנהגא מכלל דר' יהודה איסורא קאמר דבני יהודה מתירין ובני גליל אוסרין דאי מנהגא קאמר מאי פלוגתיה דר"מ הא ר' יהודה הכי הוה אמר בגליל היו נוהגין בו איסור שהחמירו על עצמן וביהודה נוהגין בו היתר וכתבו תוס' ז"ל אמתני' ליכא למידק הכי מדקאמר ת"ק מנהגא מכלל דחכמים איסורא קאמרי דאמתני' איכא למימר דתרוייהו סברי מנהגא וה"ק ליה חכמים לת"ק למה אתה סותם דבריך והלא אתה יכול לפרש דבריך ולבאר דבגליל אין עושין וביהודה עושין ובברייתא לא שייך לפ' כן ע"כ נראה שרוצים לומר דבברייתא לא שייך לפרש כן מפני שר' יהודה הוא שדבר ברישא. ונלע"ד דמשום הכי נמי רש"י ז"ל פירש ולבסוף תני איסורא דקתני ב"ש אוסרין דמשמע בכל מקום כלומר אבל מרישא דקתני וחכמים אומרים וכו' ליכא למידק הכי. וכתבו עוד תוס' והרא"ש ז"ל ומתני' דריש פירקין ר"מ ומתני' דהכא ר' יהודה ופלוגתא דב"ש וב"ה בלילה ובגליל ואליבא דר' יהודה ולר"מ לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה דליכא איסורא אלא מנהגא ובמנהגא לא שייך פלוגתא דליחזי היכי נהוג ע"כ. ולפי' זה רבינו עובדיה ז"ל שפירש הלילה ליל ארבעה עשר לאנשי גליל וכו' לפי המסקנא פירש ואליבא דר' יהודה כדכתבינן. ואע"ג דר"מ ור' יהודה הלכה כר' יהודה כתבו שם דיראה דהלכה כר"מ בהא דסתם משנה דריש פירקין עדיף מדברי חכמים ע"כ ובגמ' פריך וסבר ר' יהודה י"ד מותר בעשיית מלאכה דקאמר בני יהודה מתירין והתניא ר' יהודה אומר המנכש בי"ג וכו' מנכש בי"ג קתני מנכש בי"ד לא קתני ומ"ט נקט י"ג ולא נקט י"ד אי משום דלא מיקלטא לפני העומר הקרב בט"ז מכדי שמעי' ליה דאמר בפ' שני דשביעית כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת. ואי י"ד מותר במלאכה נמי נינקוט ארביסר נמי דהא איכא מקצת ארביסר וחמיסר כולו ומקצת שיתסר עד שעת הקרבתו ותירץ דבגלילא שנו שלא היו עושין מלאכה כל עיקר בי"ד ובהן נשנית משנה זו רבינא אמר לעולם ביהודה ודקא קשיא לך ליתני י"ר בהשרשה חד מקצת היום ככולו אמרינן תרי לא אמרינן ע"כ ובירוש' נמי תרצו בשם ר' יוחנן שני תלמידים שנו אותה כדמשני בבבלי. ואיתא תו התם תלתא תנאי אינון חד אמר אסור וחד אמר מותר וחד אמר מנהג:

והלילה ב"ש וכו'. ס"א ובלילה ואיתא בפ"ק דיבמות דף י"ג:

משנה ו

ר"מ אמר כל מלאכה וכו'. כתב הרא"ש ז"ל ויראה דהא דשרי ר"מ לגמור במקום שלא נהגו היינו דוקא עד חצות כו' וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ח דהלכות י"ט סי' י"ט דלא שרי

ר"מ אלא עד חצות: ובטור א"ח סי' תס"ח. וכתוב בסמ"ג מל"ת סוף סי' ע"ה ואפי' במקום שנהגו לעשות לא יתחיל לעשות בתחלה בי"ד אע"פ שיכול לגומרה קודם חצות אלא ג' אומניות בלבד הן שמתחילין במקום שנהגו לעשות ועושים עד חצות ואלו הן וכו' וכתב עליו הרב רבינו אליה מזרחי ז"ל וז"ל ואפי' במקום שנהגו אין לפרש לא מיבעי' במקום שלא נהגו דאגמורי מגמרי' אתחולי לא מתחלינן אלא אפי' במקום שנהגו נמי אגמורי אין אתחולי לא דא"כ מתני' דפ' מקום שנהגו דקתני ר"מ אומר כל מלאכה וכו' צ"ל דמיירי אפי' בלא נהגו וא"כ חכמים דפליגי עליה ושרו לאתחולי בג' אומניות על כרחנו לומר אפי' בלא נהגו וזה סותר דבריו דקאמר אלא ג' אומניות בלבד הם שמתחילין במקום שנהגו נהגו אין לא נהגו לא אלא ה"ק ל"מ במקום שלא נהגו דהתם אגמורי נמי לא מגמרי' וכ"ש דלא מתחלינן אלא אפי' במקום שנהגו דמגמרינן אתחולי לא מתחלינן ע"כ. ודעת הרמב"ם ז"ל שאפי' אלו השלשה לא יתחילו אלא במקום שנהגו לעשות וכן שאר אומניות שאנו אומרים אם התחילו מאתמול גומרין עד חצות דוקא במקום שנהגו לעשות ואין כן דעת הראב"ד ז"ל ולשון הרא"ש ז"ל שכתבתי. והר"ן וגם רש"י ז"ל משמע בפירושו בגמ' כדעת הראב"ד ז"ל. ובודאי דר"מ וחכמים לא פליגי ותרווייהו הלכתא נינהו וז"ל הראב"ד ז"ל בהשגות בסוף הלכות י"ט דמדאמרי ג' אומניות עושין ש"מ דלהתיר באו ולא לאסור באחרים שלא לגמרם דא"כ הל"ל וחכמים אומרי' אין עושין אלא שלש אומניות ע"כ:

שלש אומנויות. צ"ע אי גרסי' בשורק בנון כמו מן מלכות מלכיות ומן גלות גלויות דכן משמע קצת שפירש רבינו דוד קמחי ז"ל בשרש מלך אלא שנראה שנפל שם טעות ועיין בספרי מכלל יופי בדניאל סי' ח': וז"ל ספר המכלול לרד"ק ז"ל בחלק הדקדוק עלה נ"ב ובקבוץ לשון לרבים ארבע מלכיות ולפי שפעמים רבות הויו תמורת ה"א באה היו"ד תמורת התי"ו כמו שדרכה לבוא תמורת ס"א וכן אמרו במשנה מן אומנות שלש אומנויות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ע"כ. אבל קשה דהא תנן אין פוחתין מעשרה מלכיות וכן בברכת תקע בשופר גדול לחירותינו ושא נס לקבץ גליותנו ולא ראינו מי שפצה פה לצפצף ולערער וכיון שכן יש לדחות ולומר שודאי אין כונת רד"ק ז"ל רק להשוותם לענין קבוץ הרבים של שלשת המלות שהן ביוד אלא שאין פשט דבריו מורין כן: ומתני' מייתי לה בפ' מי שהפך (מועד קטן דף י"ג) והגרסא בירוש' שלש אומניות עושין מלאכה בע"פ החייטין וכו' וכן הוגה במשנתו של החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ואם לגרסא בלבד נקבל אבל לפירוש המשנה ודאי שאינו אלא עד חצות:

הסַפָּרים. כתב הרב המאירי ז"ל תיקון כליהם שאילו הגלוח לא הוצרך להתיר וכתב עליו החכם ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל ולא היא דהואיל וכעין י"ט היא צריכא וצריכא:
ר' יוסי ב"ר יהודה אומר את הרצענים כצ"ל ופסק כמותו הכל בו בסוף סימן מ"ח וגם ספר הרוקח בסימן רס"ט. ונ"ל מתוך דברי הכל בו דס"ל דר' יוסי ב"ר יהודה מפ' דברי חכמים הוא ע"ש: ומן הנוסחא ג"כ בירוש' ובהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל:

משנה ז

מושיבין וכו'. ביד ספ"ח דהל' י"ט ובטור א"ח סי' תס"ח וסי' תקל"ו ופי' רש"י ז"ל כשנותנין ביצים תחת תרנגולת להתחמם לגדל אפרוחים קרי מושיבין שובכין ל"א הכי כתיב בסדר משנה מושיבין שובכין ותרנגולת כלומר שובכין ליונים ותרנגולת היו מושיבין לגדל אפרוחין והכי מסתברא דשובך לא שייך אלא ביונים עכ"ל ז"ל וכן נראה דגריס ר"ע ז"ל: וכתב המאירי ז"ל מושיבין שובכין דוקא עד חצות אף במקום שלא לעשות אבל הטור שם בסימן תס"ח פסק כל היום. ותוס' י"ט נראה דלא דק שהטור כתב כל היום גבי מושיבין שובכין:
תרנגולת שברחה. גמ' אמר רב הונא לא שנו דאף במועד מחזירין אלא תוך שלש פי' שעדיין לא עברו ג' ימים שברחה מעליהם ולאחר ג' לישיבתה פי' שכבר ישבה עליהם ג' ימים קודם שעמדה מעליהם וכבר נשתנו הביצים ואם לא תחזור הרי הן אובדין דאין ראויין שוב לאכילה אבל לאחר ג' לבריחתה דפרח לה צמרא מינה או תוך ג' לישיבתה דאכתי לא פסידי ביעי לגמרי לא מהדרינן ר' אמי אמר אפי' תוך ג' לישיבתה מהדרינן ורב הונא סבר להפסד מועט שמוכרן בזול למי שדעתו יפה לא חששו ולהפסד מרובה חששו ור' אמי סבר להפסד מועט נמי חששו:
גורפין זבל מתחת רגלי בהמה בי"ד. כתב המאירי ז"ל מפרשים לה אף מחצות ולמעלה. ואיני מבין למה ושמא מפני שנראה כמנקה ביתו לצורך י"ט וגריפה זו פירושה אף משם לאשפה והיינו דקאמר בתר הכי ובמועד מסלקין לצדדין כלומר דבמועד לא שרי להוציאו לאשפה אלא לסלקו לצדדין. ובטור א"ח סי' תס"ח ותקל"ה פסק בשניהם בשוה דיסלקנו לצדדין ואם נתרבה בחצר יוציאנו לאשפה. וכתב שם בית יוסף ז"ל ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם ז"ל דין זה ואני הדיוט תמה ג"כ מנא ליה לרב בעל הטורים ז"ל להשוות י"ד לחולו של מועד לענין דאם נתרבה דוקא הוא דיוציאנו לאשפה הא רבא הוא דאוקי רישא דברייתא וסופה בחולו של מועד משמע הא בי"ד דע"פ אפי' אחר חצות ואפי' שלא נתרבה מוציאין אותו לאשפה וכן משמע שפוסק הרמב"ם ז"ל שם ספ"ח דהלכות י"ט שזה לשונו מוליכין ומביאין כלים מבית האומן בי"ד אחר חצות אע"פ

שאינם לצורך המועד וגורפין זבל מתחת רגלי בהמה ומוציאין אותן לאשפה ומושיבין שובכין לתרנגולים ע"כ וכן היא הנוסחא העיקרית כמו שכתב הרב המגיד ז"ל וגם בית יוסף עצמו ומשמע דמאי דקאמר ומוציאין אותו לאשפה קאי אירישא דמילתיה דקאמר אחר חצות וא"כ ש"מ דבי"ד בין לאביי דמוקי רישא דברייתא בחש"מ וסיפא בי"ד בין לרבא דאוקי תרוייהו בחש"מ יום י"ד דערב פסח מותר כל היום כולו להוציא הזבל לאשפה אע"פ שלא נתרבה אלא דלרב בעל הטורים ז"ל י"ל דהוא ס"ל דה"ק רבא הא והא בחש"מ פי' אפי' בחש"מ אם נתרבה מותר וה"ה בי"ד דע"פ דדוקא אם נתרבה הוא דמותר אפי' אחר חצות וכן משמע דמוכרחין אנו ג"כ לפ' לדעתן דהרי"ף והרא"ש ז"ל שהביאו הדברים סתומין על הברייתא כאוקימתיה דרבא ומ"מ ק"ק לדעת הרמב"ם ז"ל שלא פירש כלל דין זה דאם תרבה זבל בחצר בחש"מ ונראה דזו היא ג"כ עיקר תמיהת מהרי"ק ז"ל:

מוליכין ומביאין כלים וכו'. אף זו מפרשים אף לאחר חצות וקאמר דבי"ד מוליכין לכתחלה לבית האומן כדי לתקנן אף שלא לצורך המועד אלא שיתקנם לו לאחר המועד וכן אם היו בבית האומן מתוקנים מביאן לאחר חצות אע"פ שאין צריכין לו במועד ע"כ. ובגמ' אמר רב פפא בדיק לן רבא תנן מוליכין ומביאין כלים מבית האומן וכו' ורמינהי דתנן בפ' שני דמועד קטן אין מביאין כלים מבית האומן ואם חושש להן מפנן לחצר אחרת ומשנינן לא קשיא כאן בי"ד כאן בחולו של מועד. ומייתי לה נמי התם. וכתב הרב רבינו אליה מזרחי ז"ל בחדושיו שבסוף ספר סמ"ג בדף רנ"ב וז"ל מוליכין ומביאין זו ואין צריך לומר זו קתני אבל ליכא למימר דאע"פ שאינו לצורך המועד דקתני בסיפא אמביאין קאי אבל במוליכין לצורך אין שלא לצורך לא דא"כ הא דפריך בגמ' תרצת מביאין מוליכין מא"ל הו"ל לשנויי כאן בלצורך כאן בשלא לצורך ע"כ:

משנה ח

ששה דברים עשו אנשי יריחו. אגב דאמ' בהאי מתני' דאנשי יריחו היו מרכיבין אילנות כל יום י"ד אף מחצות ולמעלה אייתי לה לכולה מתני' מן המאירי ז"ל: ובפ' ר' ישמעאל דמנחות דף ע"א איתא ברייתא וכתב בעל הערוך ז"ל בערך ניסן יתברך שם בורא כל העולם כרצונו כך ברא את הדקלים זכר ונקבה ובלעדי השני האחד לא יצליח והאיך הוא מעשיהם בהגיע זמן הדקל הנקבה ומשלחת המכבדות שלה עם תמריה ועדיין התמרים הם כעדשים מביאין הכפניות ומסבבין (צ"ל ומסביכין וכ"ה בערוך השלם) בעיקץ ידה מהן (כו' עי' בתוי"ט) ואם יצטרכו הדקלים הרכבה יום י"ד בניסן על שהקב"ה חס על ממונם של ישראל והדבר ידוע שצריכין הרכבה באותו יום י"ד וידוע שאם יעבור זמן

אפי' יום אחד יופסדו לפיכך אלופנו הירונו במאירת עינים מרכיבין דקלים כל היום יום שמקצתו מותר ומקצתו אסור וזהו טעמו בתוספת זבחים (צ"ל דפסחים ספ"ג) מרכיבין דקלים בערבי פסחים כל היום ע"כ:

וכורכין את שמע. כלומר שהיו מדבקין כל הקרייה ולא היו מוסיפין לומר בשכמל"ו. וי"מ שהיו אומרים היום על לבבך דמשמע היום על לבבך ולא מחר על לבבך. ובירוש' איכא מאן דמפ' שלא היו מפסיקין בין תיבה לתיבה דבפסוק שמע ישראל ובטור א"ח סי' ס"א:

וקוצרין. כתב החכם הר"א אזכרי ז"ל רש"י ז"ל לא גריס במתני' וקוצרין דאי הכי ד' הויין והיכי תני ושלשה לא מיחו בידם ובריייתא מייתי הבבלי דתני קוצרין וגודשין ומגיה סמי מכאן קצירה אבל גרסת הירוש' במשנתנו קוצרין וגודשין ע"כ. וז"ל רש"י ז"ל וקוצרין לא גרסי' דהא היתר גמור הוא דקיימא לן ממקום שאי אתה מביא אתה קוצר ותבואת יריחו של עמקים היא ואינה כשרה למנחות דתנן במנחות פ' כל קרבנות אין מביאין סולת למנחה לא מבית השלחין ולא מבית העמקים ולהכי אינה כשרה לעומר דאין מנחות באות ממנו דבעינן משבח ארץ ישראל דילפי' התם ג"ש ארץ ארץ ע"כ. וז"ל הירוש' מאן תנא קוצרין ר"מ ומאן תנא גודשין ר' יהודה א"ר יעקב כ"ע מודו שקוצרין וכ"ע מודו שאין גודשין וכמה בהרכבת דקלים ר"מ אומר מרכיבין דקלים כל היום וברצון חכמים היו עושין ר' יהודה אומר לא היו עושין ברצון חכמים ופי' ה"ר אלעזר אזכרי ז"ל דס"ל דמאי קשיא לך דקא חשיב ד' לאו קושיא היא דחדא קתני כלומר והשלישית שלא מיחו היינו שגודשין אחר הקצירה המותרת ומשום דלא שייך גדישה רק אחר הקצירה נקט קוצרין וגודשין וכן יש מי שפירש בבבלי בברייתא דקתני תרווייהו ומתרץ תלמודא סמי מכאן קצירה כלומר כאילו לא נזכרה דכדי נסבה ע"כ:

לפני העומר. עיין במ"ש בפ"ק דחלה:

ולא מיחו בידם חכמים ואלו שמיחו בידם. פי' וכולן שלא ברצון חכמים ומתני' ר' יהודה היא דלר"מ שלשה ברצון חכמים ושלשה שלא ברצון חכמים:

מתירין גמזיות. סברי לה כמ"ד אין מעילה בגדולין ורבנן סברי נהי דמעילה ליכא איסורא מיהא איכא:

בפי' ר"ע ז"ל ואית דגרסי מתיזין גמזיות וכו' ותמהתי שמצאתי כתוב בספר תוספת י"ט ואית ספרים דגרסי מתזיר ונדחק לפרש שהוא לשון זירין ואני נלע"ד שאע"פ שבדפוס משניות של הרמב"ם ור"ע ז"ל ג"כ כתוב מתזיר בהדיא גם שם ודאי נדפס בטעות וצ"ל מתיזין. ובירושלמי א"ל אי אתם מודים לנו בגדולי הקדש שהן אסורין א"ל דבריכם אמת

בסתם מקדיש אבל אבותינו מעיקרא לא הקדישו אלא הקורות בלבד מפני בעלי אגרופים שהיו באין ונוטלין אותן בזרוע וחכמים הכחישום שהם שמעו בזמן אבותיהם של אנשי יריחו שקורות ופירות הקדישו ולא הקדישום מחמת בעלי אגרופים אלא בסתמא הקדישום כשהן קצוצין ואפי' תימא כדבריהם כן הוא והודו להן אפ"ה סברי רבנן כיון שהקורות קדש כל הגדל מהם ממילא הוי קדש:

ואוכלין מתחת הנשרים בשבת. גמ' כי אתא רבין אר"ש בן לקיש מחלוקת בשל בין כפים דהיינו שנשרו כבר דרבנן סברי מוכן לעורבים לא הוי מוכן לאדם ואנשי יריחו סברי מוכן לעורבים הוי מוכן לאדם אבל בשל בין מכבדות פי' כפות תמרים שבראש הדקל וכשהתמרים נופלים הן מקבלות אותן דברי הכל אסור גזרה שמא יעלה ויתלוש מן המחוברות דהוי אב מלאכה. וכתב הר"א אזכרי ז"ל ובירוש' ריש מסכת ביצה ספק היום נשרו ספק מאתמול נשרו פלוגתא דר"ג ורבנן כדאיתא בריש אין צדין בבבלי ובירושלמי ור"ג דשרי התם כאנשי יריחו ורבנן דהתם כרבנן דהכא ע"כ:

ונותנין פאה לירק. גמרא ולית להו לאנשי יריחו הא דתנן בפ"ק דפאה כלל אמרו בפאה כל שהוא וכו' ומכניסו לקיום פרט לירק אמר רב יהודה אמר רב הב"ע בראשי לפתות ובמכניסו לקיום ע"י דבר אחר קמיפלגי:

משנה ט

ששה דברים עשה חזקיהו מלך יהודה וכו'. נראה דברייתא היא וכן בירוש' ליתה. ומייתי לה לקמן ר"פ מי שהיה טמא ובפ' הנודר מן המבושל ובפ"ק דסנהדרין ובגמ' בפירקין וגם בברכות פ"ק דף י' מייתי לה וגם הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה כתב שהיא תוספתא. ואע"פ שמצאתי מוגה בתלמודו של הרב בצלאל אשכנזי ז"ל שם בברכות תנן התם במקום תנו רבנן אין משם ראיה שהיא משנה שהרי בכמה מקומות אשכחן בתלמוד דקאמר תנן התם אע"פ שאינה משנה בשום מקום וכמו שכתבתי בפ"ק דחלה סי' ג'. ונראה דלא גרסינן גיחון העליון אלא גיחון סתם והכי הוא התם. וכן הר"י ז"ל מחק מלת העליון. והתם בברכות פי' רש"י ז"ל גיחון לא זהו גיחון הנהר הגדול דההוא לאו בארץ ישראל הוא אלא מעין קטן סמוך לירושלם קרוי שלוח שנאמר והורדתם אותו אל גיחון ומתרגמינן לשלוחא:

גירר עצמות אביו. לפי שהיה רשע בזהו ולא נהג כבוד בקבורתו להוציאו במטת זהב וכסף עכ"ל ז"ל שם: (הגהה כתוב בתשובות הרשב"א ז"ל סוף סימן תי"ד והסתכל שאמרו כתת נחש הנחשת וגנז ספר רפואות ולא שרפו ע"כ). קְצַץ הקו"ף בחירק והצד"י בפתח כדכתיב בקרא:

ושגרן למלך אשור ולא הודו לו. שהיה לו לבטוח בהש"י שיש בידו להצילו:
סתם מי גיחון. כדכתיב למה יבואו מלכי אשור וימצאו מים לשתות ולא הודו לו שהיה לו לבטוח בהקב"ה שנא' וגנותי על העיר הזאת להושיעה:
עיבר ניסן בניסן. לאחר שנכנס ניסן נמלך ועשה אדר שני כדכתיב ויועץ המלך לעשות פסח בחדש השני וגו' כי מרבית העם רבים אשר לא הטהרו עדיין מטומאות שהחזיקו בימי אחז אביו הרשע רש"י ז"ל. אחר ומן רב מצאתי מוגה בנוסח המשנה או התוספתא הלזו כן ששה דברים עשה חזקיהו המלך על ג' הודו לו ועל שלשה לא הודו לו אלו שהודו לו גנז ספר רפואות והודו לו. גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו. כיתת נחש הנחשת והודו לו. ואלו שלא הודו לו סתם מי גיחון ולא הודו לו. קיצץ דלתות ההיכל ולא הודו לו. עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו. גם אחר זמן ראיתי שגם ה"ר יהוסף ז"ל הגיה כן. ועיין ברש"ל ז"ל שהאריך להביא נוסחא אחרינא שבפירושי רש"י ז"ל. ואיתא בפ"ק דסנהדרין דף י"ב ברייתא דר"ש הוא דאמר שעיבר ניסן בניסן פי' שלאחר שקדשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשאו אדר זהו חטאו אבל חכמים אומרים שהחטא הוא שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת ור"ש בן יהודה אומר משום ר"ש לא עיבר כלל אלא השיאן לעשות פסח שני שלא כדין וכדמפרש לה התם ולפיכך בקש רחמים על עצמו. ביד פ"ד דהלכות קדוש החדש סי' י"ד וספ"ד דהלכות ביאת מקדש. ובאבות דר' נתן פ' שני גרסינן ד' דברים עשה חזקיה והסכימה דעתו לדעת המקום שנאמר סתם מי גיחון וגו' ויצלח בכל מעשהו ע"כ:

פרק ה

משנה א

תמיד נשחט. תמיד של בין הערבים דמאחרין שחיטתו שתי שעות אחר זמנו מפני נדרים ונדבות שאי אפשר להקריבן אחר תמיד של בין הערבים דכתיב והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם והוסף כל הקרבנות כולם. וכתבו תוס' ז"ל אבל טפי לא שלא היו רוצים לעשות כ"כ בצמצום סמוך לחשכה ע"כ:
בין בחול בין בשבת. אביי מוקי למתני' דקתני בין בחול בין בשבת אליבא דר' ישמעאל ורבא מוקי לה אליבא דר' עקיבא ורבה בר עולא מוקי לה כדברי הכל אבל איכא שתי ברייתות דמייתי בגמ' דפליגי בהדיא בשבת דערב הפסח ומהנהו ודאי איכא למיפשט דלאו דברי הכל היא קיצור מתוספות ז"ל וכתוב ברש"ל ז"ל לאו דוקא שתי ברייתות אלא ברייתא אחרונה אבל ברייתא קמא ליכא לאוכוחי מינה כמו שפירשו התוס' ז"ל לקמן

אם לא שנאמר שיסבור כרבא ויתרץ כרבא ע"כ. וגם בירוש' מייתי ברייתא דפליגי בה ר' ישמעאל ור' עקיבא:

חל ע"פ להיות בע"ש נשחט בשש ומחצה. דמוקמינן ליה אדיניה וביומא ר"פ א"ל הממונה פריך ונשחטיה מכי משחרי כותלי פי' מתחלת שבע ומשני דילמא כותלי בית המקדש בשש ומחצה משחרי משום דלא מכווני טובא לפי שהחומה היתה רחבה מלמטה והולכת ומתקצרת מלמעלה ע"כ. וביד פ"א דהלכות תמידין ומוספין סי' ג' ד' ה':

משנה ב

הפסח ששחטו שלא לשמו וכו' או לשמו ושלא לשמו וכו'. אי בשתי עבודות תנן ובאחת חישב לשמו ובשניה חישב שלא לשמו בהכי אתיא מתני' אפי' כר"מ דאמר תפוס לשון ראשון דע"כ ל"ק תפוס לשון ראשון אלא בעבודה אחת אבל בשתי עבודות מודה דמפסיל והקשו תוס' ז"ל היכי מיתוקמא כר"מ הא קתני טמאים וטהורים בסיפא דכשר ואמאי נימא תפוס לשון ראשון ובעבודה אחת מיירי דאין מחשבת טמאים אלא בשחיטה ותרצו דמתני' מיירי כגון דקיימי קמיה טמאים וטהורים ואמר הריני שוחט לאלו. ובגמ' מקשינן אי בשתי עבודות השתא לשמו ושלא לשמו אמרת פסול שלא לשמו ולשמו מיבעיא ומשני לעולם בשתי עבודות ובדין הוא דלא איצטריך למיתני ואיידי דתנא לשמו ושלא לשמו תנא נמי שלא לשמו ולשמו. ולא כן פירש ר"ע ז"ל כאן: ובריש זבחים פי' רש"י ז"ל מתני' בעבודה אחת ותוס' ז"ל פירשו שם בשתי עבודות ע"ש. וסיפא דשחטו שלא לאוכליו וכו' לא מיתוקמא רק בעבודה אחת דהא אין מחשבת פסול האוכלין כגון חולה וזקן מועלת בזריקה דבשחיטה הוא דכתיבי אוכלין לפי אכלו תכוסו והא כדאיתיה והא כדאיתיה סיפא בעבודה אחת רישא אי אף בעבודה אחת וכר' יוסי דאמר אף בגמר דבריו אדם נתפס אי בשתי עבודות וכר"מ:

משנה ג

שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו. בפירקין דף ס' ופי' שם רש"י ז"ל לערלים כגון ישראל שמתו אחיו מחמת מילה והן פסולין מלאכול פסח דכתיב כל ערל לא יאכל בו עכ"ל ז"ל. כלימר והן בלאו בלבד אבל טמאין הן בכרת על אכילתן כמו שכתב שם אחר כן טמאים נמי אסורין בקדשים ובכרת הן על אכילתן ע"כ. ונסתפקתי אי ערל שמתו אחיו מחמת מילה פוסל גם את אביו כדקיימא לן מילת זכריו ועבדיו מעכבתו מלאכול פסח אי לא ואי גם זה מעכב את אביו אפשר לפרש דוהן פסולין מלאכול דקאמר רש"י ז"ל קאי נמי אאבי הערל שמתו אחיו מחמת מילה. ובגמ' בברייתא יליף לה לשלא למנוייו מקרא דכתיב במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו והכתוב שנה עליו לעכב

דכתיב במכסת תכוסו שלא לאוכליו דאמר קרא איש לפי אכלו תכוסו אתקש אוכלין למנויין והוכיחו תוס' ז"ל דערלים וטמאים נמי כולהו נפקי מלפי אכלו וכתבו תוס' ז"ל בזבחים פ' קבלה דף כ"ג דזקני דרום תנאי הוו ופליגי אמתני' דתנן לערלים ולטמאים פסול א"נ ס"ל כר' נתן ולית להו הא דקאמר תלמודא בפ' כיצד צולין דמודה ר' נתן היכא דגברא לא חזי ע"כ ובהכי אתי שפיר דקתני לטמאים לבסוף דרבותא הוי בטמאים דהא אשמעי' וסתם לן דלא כזקני דרום אי נמי משום דערלה לא הותרה מכללה בצבור אבל טומאה הותרה מכללה לצבור וה"א דכשר קמ"ל א"נ דלישנא דקרא נקט דבכולהו קראי כתיב ערל וטמא ובהכי ניחא נמי דקתני סיפא למולים ולערלים לטמאים ולטהורים כשר דלא קתני למולים ולערלים ולטהורים ולטמאים או ליתני לערלים ולמולים לטמאים ולטהורים אלא משום דבעי למנקט לישנא דקרא כדכתיבנא והחכם הר"ר אליעזר ארחא נר"ו תירץ דמשום דבעי לאשמועי' דבין שהתחיל בטוב וסיים ברע בין שהתחיל ברע וסיים בטוב כשר לזה התחיל בחדא בטוב ובחדא התחיל ברע ושפיר הוא ונכון אלא דק"ק דאי משום האי לחוד אמאי בכל דוכתא שרי במולים הכא וגם במתני' דלקמן פ' אלו דברים ולא קתני בשום דוכתא לערלים ולמולים לטהורים ולטמאים לכן נלע"ד כדכתיבנא דלישנא דקרא בעי למנקט וכן נ"ל שאני זכור שכתבו התוס' דזבחים לענין אחר:

שחטו קודם חצות פסול משום שנאמר בין הערבים. קשה מאי מייתי מקרא דילמא היינו למצוה וי"ל בשנדקדק מאי מלת משום דקתני אלא ה"ק משום שנאמר בו בין הערבים טובא בקביעות זמנו דכמה פעמים אשכחן שכתב בארבעה עשר בין הערבים והכי איתא בתוס' פ"ק דזבחים דף ח': ובגמ' פ' כל התדיר (זבחים דף צ"א) מסיק דמתני' דקתני שחטו קודם לתמיד כשר מיירי בשקדם ג"כ ושחט התמיד קודם שנמלך והשתא בא לימלך ושני הכוסות בידו על איזה מהן יזרוק תחלה אמרינן ליה דם התמיד יזרוק קודם אבל אם עדיין לא נשחט התמיד ובא לימלך אם יזלזלו בפסח להיות ממרס בדמו כ"כ זמן דילמא לא שבקינן ליה לשחוט התמיד קודם ודייקא נמי דקתני עד שיזרוק דם התמיד ולא קתני עד שישחט ויזרוק ש"מ ע"כ. ונלע"ד דבדין הוא דתכף ששנה התנא בריש פירקין והפסח אחריו הו"ל למיתני ואם שחטו קודם לתמיד כשר ובלבד וכו' אלא דרצה התנא למנקט בריש פסול גמור דהיינו שלא לשמו שפסולו בגופו ועוד שפסול שנוי קדש בד' עבודות והדר תנא שלא לאוכליו ושלא למנוייו דקילי דשלא לאוכליו לא פסול אלא בשחיטה ואפי' שלא למנוייו דלכאורה משמע דהיינו שנוי בעלים לא פסול אלא בזריקה כגון שוחט או מקבל או מוליך ע"מ לזרוק לשם אחרים והדר תני שחטו

קודם לתמיד דהוי כשר בדיעבד אלא דאיבעי ליה למיתני ברישא שחטו קודם חצות דהוי קודם זמן שחיטת התמיד והדר תני שחטו קודם לתמיד כנלע"ד ובגמ' תניא אחרים אומרים הקדים מולים לערלים כשר ערלים למולים פסול ובגמ' מפר' טעמיה ונלע"ד דמתני' אע"ג דנקט מולין ברישא לאו דוקא דלעולם מתני' דלא כאחרים וביד פ"א וט' דה' תמידין ומוספין סי' ד' ובפט"ו דהלכות פסולי המוקדשין סי' י"ב ובפרק א' דהלכות קרבן פסח סי' ד' ובפ' שני סי' ה':

משנה ד

השוחט את הפסח על החמץ. אפי' החמץ בבית אחד מבני חבורה וילפי' לה בגמ' מדלא כתיב על חמצך ומיהו לא מרבינן משום האי טעמא אפי לאחד בסוף העולם דהא כתיב לא תשחט ולא ילין לא תשחט על חמץ הנך דעבר עליה משום לא ילין:

עובר בלא תעשה. ואין הזבח נפסל דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב והכי איתא בהדיא בתוספתא תוס' ז"ל: ועיין במה שכתבתי בפ"ק דכלים סי' ח'. דבספר הפרפראות פ' ראה וזבחת פסח וסמיך ליה לא תאכל עליו חמץ לומר לך שאין שוחטין את הפסח על החמץ ע"כ:

ר"ש אומד הפסח וכו'. הכי אית ליה לר"ש בכל דוכתא דשחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה בכסוי הדם ובאותו ואת בנו ובתשלומי ד' וה':

לשמו פטור וכו' פ' השוחט (חולין דף ל') ובגמ' דייקי' טעמא דשלא לשמו הא סתמא פטור אמאי פסח בשאר ימות השנה שלמים הוי שמעת מינה פסח בשאר ימות השנה בעי עקירה א"ר חייא בר גמדא נזרקה מפי חבורה ואמרו כגון שהיו בעלים טמאים בי"ד ונדחין לפסח שני דסתמיה לשם פסח שני קאי ומש"ה הוא דבעי עקירה וכתבו תוס' ז"ל זאת גרסת רש"י ז"ל ואין נראה לר"ת ז"ל דהא איכא למימר מרישא אפכא וגריס ר"ת הכי לשמו אמאי פטור שלמים לשם פסח קשחיט מ"מ בעי עקירה וכו' פי' דאי לא בעי עקירה אפי' שוחט לשמו כשר. דשלמים לש"פ כשר דהא מכשר לעיל ר' יהושע שוחט אחרים לשמו ע"כ פי' מילתיה דר' יהושע לעיל בגמ' בברייתא: וביד פ"א דהלכות ק"פ סי' ה':

משנה ה

הפסח נשחט בשלש כיתות וכו' ובגמ' א"ר יצחק אין הפסח נשחט אלא בשלש כיתות של שלשים שלשים בני אדם מ"ט קהל ועדה וישראל מספקא לן אי בבת א' צוה לשוחטו בשלשים או בזה אחר זה שלש כיתות של עשרה עשרה הלכך בעינן שלש כיתות של שלשים שלשים בני אדם דאי בבת אחת הא איכא ואי בזה אחר זה הא איכא הלכך

בחמשין נמי סגי דעיילי תלתין ונפקי עשרה ועיילי עשרה ונפקי עשרה ועיילי עשרה ונלע"ד דאפשר להיות דמלת כל דבקרא דכל קהל עדת ישראל רומזת זה דכל בגימטריא חמשין הוו. ירוש' ר' יעקב בר אחא בשם ר' ייסא ניתן כח בקולו של משה יהיה קולו מהלך בכל ארץ מצרים מהלך מ' יום ומה היה אומר ממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת וממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת:

נעלו דלתות העזרה גמ' אתמר אביי אמר ננעלו תנן ומעשה נסים מאליהם רבא אמר נועלין תנן ואיכא בינייהו למיסמך אניסא דלאביי כל זמן שאין ננעלין מאליהן מניחין אותן ליכנס ולא חיישינן דעיילו כולהו ואין כאן שלש כיתות לרבא לא סמכינן אניסא והא דתנן בעדיות פ"ה חס ושלום שאין העזרה ננעלת בפני כל אדם וכו' אביי מתרץ לטעמיה ורבא מתרץ לטעמיה:

תקעו והריעו ותקעו ירושלמי תני תמיד שיש לו נסכים תוקעים לנסכים פסח שאין לו נסכים תוקעין לשחיטתו:

ולא היו מעורבין ירוש' דלמא פי' מעשה דר' זעירא ור' יעקב בר אחא ור' אבינא הוון יתבין א"ר אבינא מפני הרמאין פי' לא היו מעורבין שורות של כסף בשל זהב שמא יביא מביתו כף של כסף ויחליפנה בשל זהב א"ל ר' יעקב בר אחא בכל פומך א"ל ר' זעירא אימור ליה בפלגות פומך אתא ר' ירמיה בשם ר' יוחנן מפני הרמאין: ולשון הגמ' בבלית מ"ט אילימא דילמא שקלי דדהבא ומעיילי דכספא הכא נמי דילמא שקלי בר מאתן ומעיילי בר מאה אלא דהכי שפיר טפי ופי' רש"י ז"ל דילמא כשהוא מחזיר הריקם ומקבל המלא זימנין דמחזיר ריקן של זהב ומקבל מלא של כסף וה"ל מורידין בקדש ע"כ ומשמע דשורה אחת היתה של זהב או של כסף סמוכה למזבח ואחריה של כסף אם הראשונה היתה של זהב ואם הראשונה היתה של כסף השנייה שלאחריה היתה של זהב וכן לעולם שורה אחר שורה שורה אחת של כסף ושורה אחת של זהב או אפשר מספר חמשה שורות או עשרה היו של זהב וכנגדן כמספרן היו אחריהן שורות של כסף וכן לעולם ולא בא למעט התנא רק שלא היו מעורבין ממש של כסף בשל זהב בתוך שורה אחת וכ"ש בלא סדר שורות כלל:

משנה ו

נותנו לחברו וחברו לחברו. בפ"ק דזבחים דף י"ד ולא שמעינן ממתני' דאכפל תנא למיתני סדר הולכתן דהולכה שלא ברגל הויא הולכה דדילמא והוא דנייד פורתא אלא הא קמ"ל דברוב עם וכו' ועיין במ"ש בשם תוס' ז"ל בפ' שני דיומא סי' ד':

זורקו זריקה אחת מתני' ר' יוסי הגלילי דסבר פסח בזריקה דיליף לה מקרא דכתיב גבי בכור את דמם תזרוק ואת חלבם תקטיר דמו וחלבו לא נאמר אלא דמם מלמד על בכור מעשר ופסח שהן טעונין מתן דמים ואימורים לגבי מזבח שלא מצינו להם מתן דמים בתורה אלא כאן וכתב תזרוק ולא כתיב תשפוך ודלא כר' ישמעאל דאמר פסח בשפיכה ויליף לה מודם זבחיך ישפך וביד פ"א דהלכות ק"פ סי' ו':

כנגד היסוד אתיא זריקה זריקה מעולה כתיב הכא ואת דמם תזרוק וכתיב התם וזרקו בני אהרן מה עולה טעונה יסוד דכתיב גבי חטאת אל יסוד מזבח העולה העולה קרא יתירה הוא וה"ק אל יסוד מזבח תעשה העולה אף פסח נמי טעון יסוד:

משנה ז

נכנסה שלישית תנא היא נקראת כת עצלנית ואע"ג דלא סגי בלאו הכי אפ"ה איבעי להו לזרוזי נפשייהו:

קראו את ההלל פי' לוים דתניא בתוספת' ישראל שוחטין את פסחיהם ולוים קוראין את ההלל תוס' ז"ל אבל מתוך פי' רש"י ז"ל דבפ' החליל (סוכה דף נ"ד) משמע שהכת עצמה היתה קוראה כמו שכתבו שם התוספות ז"ל: וכתבו עוד תוס' ז"ל ואע"פ שאין אומרי' שירה אלא על היין והכא חזינן דאיכא שירה בלא נסכים וכן היו מקדשין העזרות בשתי תודות ובשיר אומר ר"י דה"פ אין אומרים שירה בשעת הקרבת הקרבן אלא על היין דממשמח אלהים ואנשים דרשינן ליה ועיקר שתייה ושמחה היינו בשעת אכילה ודומיא דה"נ לגבוה בשעת הקרבת קרבן קאמר דאין אומרים שירה אלא על היין אבל שלא בשעת הקרבה היו אומרים שירה שלא על היין בכמה דוכתי ע"כ:

אם גמרו שנו בסוכה פ' החליל (סוכה דף נ"ד:)

אע"פ שלא שלשו מימיהם פי' אפי' כת ראשונה או שנייה וכ"ש שלישית ומשמע אבל שנייה ואפי' שלישית פעם אחת לכל הפחות היו קוראין כל ההלל ובא ר' יהודה להוסיף שאפי' פעם א' לא גמרה לקרות ההלל כת שלישית עד שכבר הכל נשחט כך היה נלע"ד לפי משמעות פשט לשון המשנה. אח"כ מצאתי שהיא דעת התוס' שם פ' החליל ודלא מרש"י ז"ל שפי' שם שאין שום כת שלא היתה גומרתו שני פעמים ומתחלת בו פעם שלישית ואע"ג דתנן אע"פ שלא שלשו מימיהם ר"ל לא גמרו פעם שלישית ע"כ. ומשמע לע"ד דמ"מ הלוים היו גומרין את ההלל אפי' שכבר נגמרה שחיטת הפסחים או לדעת רש"י ז"ל הכיתות שהם היו קוראות היו גומרין הללן ואין לי הכרע וז"ל תוס' ז"ל שם פ' החליל א"ר יהודה מימיה של כת שלישית לא הגיעה לומר אהבתי כלומר לא הגיעו הלוים לומר אהבתי בשחיטת פסחיהן ע"כ. ירוש' תני בר קפרא זה ההלל הוא הנקרא

הלל הגדול ויש שם ג"כ ר' בא ור' סימון ור' יהושע בן לוי דס"ל הכי ואע"פ שלא נזכר כאן במשנה הלל הגדול רק מלת הלל אבל ר' חנינא ור' יוחנן ס"ל דאינו נקרא הלל הגדול רק מזמור הודו שיש בו כ"ו כל"ח וכתיב ביה נותן לחם וגו' אלא שר' יוחנן אומר שצריך להתחיל ממזמור שלמעלה ממנו הללויה וגו' שעומדים וגו' משום דכתיב מעלה נשיאים וגו':

משנה ח

וכמעשהו בחול תוס' שבת פ' המצניע (שבת דף צ"ה:)

מְדַיְחִין המ"ם גרסינן בשב"א והדלי"ת ברפ"א:

שלא ברצון חכמים גמ' אמר רב חסדא שלא כרצון ר' אליעזר דאמר בעלמא גבי עכבד דהייני דומיא דהדחה איכא חיוב חטאת הלכך במקדש בשכבר נעשה צורך גבוה אסור משום אשוויי גומות דבין רובד לרובד דאי רבנן הא אמרי שבות הוא ואין שבות במקדש רב אשי אמר אפי' תימא שלא ברצון חכמים ור' נתן היא דתניא ר' נתן אומר שבות צריכה התירו במקדש שבות שאינה צריכה לא התירו. ופי' הרמב"ם ז"ל לפי שאמר וכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת פי' כי זה היה שלא ברצון חכמים ואילו היה ברצון חכמים היה בין מעשהו בחול ומעשהו בשבת הפרש והוא רחיצת העזרה כי לא היו רוחצין אותה בשבת ע"כ. ושיעור המשנה מובן לפי זה שהוא כך וכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת שהכהנים מדיחין את העזרה ג"כ בשבת אלא שהיה שלא ברצון חכמים:

רבי יהודה אומר פ' כל הפסולין (זבחים דף ל"ד) ובפ' קדשי קדשים (זבחים דף ס') ברייתא ובפ' כל המנחות באות מצה (מנחות דף נ"ט:)

כוס היה ממלא מדם התערובות. תניא א"ל ר' יהודה לחכמים לדבריכם למה פוקקין את נקב חומת העזרה שהדמים המתערבין באמה יוצאין בו לחוץ והיו פוקקין אותו בכל ערב פסח אמרו ליה שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם ולא הוי חציצה דלח לא חיץ ואע"פ שבגדיהם מתלכלכין בדם ותניא היו בגדיו מטושטשין עבודתו פסולה ולהגביהן אי אפשר משום דכתיב מדו בד מדו כמדתו שלא יחסר ושלא יותיר איצטבאות של בנין היו שם והרי הן כרצפה והיו מהלכין עליהם להוליך אברים לכבש או להוליך הדם למזבח אבל להוליך עצים למערכה לאו עבודה היא דליבעי מדו כמדתו. ועיין במה שכתב רש"ל ז"ל על זו הברייתא:

משנה ט

וכל מי שאין לו מקום לתלות - מקלות דקים חלקים היו שם כצ"ל וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל ג"כ:

ר' אליעזר אומר י"ד שחל להיות בשבת מניח ידו על כֶּתֶף חברו פי' בספר תוספת י"ט ראובן מניח יד שמאלו וכו' וכבר היה אפשר לומר שאחר שלישי אלא שמשמעות לשון ר' אליעזר משמע טפי כפי' תוספת י"ט: כֶּתֶף גרסי' בנקודת סגול הכא"ף והתי"ו שהוא סמוך: ובשבת פ' כל הכלים (שבת דף קכ"ג א)"ר אלעזר קנים ומקלות וגלוסטרא וכו' נשנו קודם התרת כלים קנים דתנן במנחות פ' שתי הלחם לא סדור קנים ולא נטילתן דוחה את השבת. מקלות מתני' דהכא. גלוסטרא דתנן בפ"א דכלים גלוסטרא ר' יהושע אומר שומטה מפתח זה ותולה בחברו בשבת וכו' מדקאמר שומטה דוקא ע"י גרירה אבל טלטול גמור לא ואע"פ שמלאכתו להיתר לא שרי לה לצורך גופו והתם דחי רבה לדברי ר' אלעזר:

משנה י

נתנן בַּמֶּגֶס והקטירן בגמ' פריך אטו במגס גופיה מקטר להו אלא אימא להקטירן ע"ג המזבח ולהאי פירושא דחה רש"י ז"ל דלאו מילתא היא דודאי אורחיה למיתני הקטרה בכלי שרת ופירש הוא ז"ל אטו הוא גופיה מקטיר להו והא זר הוא דבזר קיימינן כדקתני נותן על כתפו ומפשיט וכהנים לא היו מפשיטין קדשים קלים דמה לי ולהם ואפי' הפשט וניתוח שהוא מצוה כשר בזר כדאמרי' בשלהי פ' שני דיומא ומשני אימא להקטירן פי' נותנן במגס עד שיבא הראוי להקטירן ויקטירם ותוס' ז"ל קיימו הך גירסא ע"ש או ביומא פ' שני שעירי (יומא דף סז.) ורבינו זרחיה בעל המאור ז"ל פי' במגס מקטר להו פי' הא קיימא לן דהולכת אימורין ואברים בידו של כהן ואין שם כלי ודוגמתה במסכת יומא דתנן קרען והוציא את אימוריהן נתנן במגס וכו' ועוד האריך קצת ע"ש. ועיין במ"ש בר"פ דלקמן וביד רפ"ז דהלכות מעשה הקרבנות ופ"א דהלכות ק"פ סי' ו':

יצאת כת ראשונה וכו' תוס' דפי' אלו נאמרין דף מ' ונראה דאיסור הולכת פסחיהן בשבת כל אחד לביתו אינו איסור גמור אלא שכך נהגי להחמיר משום שמא אם יוליכוהו מיד לבית יחשבו הנשים שנידחית השבת לגמרי לגבי פסח ושמא יבאו ג"כ לצלותו בשבת אי נמי משום דעבדי כעובדין דחול לטעון משאו ולהפשילו לאחוריו כמו שאכתוב בסמוך אלא ששם כתב הרמב"ם ז"ל אין כל אחד ואחד מוליך את פסחו בשבת וכן בפי' רש"י ז"ל משמע דמשום איסור הולכת ד' אמות קאמר ודוחק לומר דמתני' מיירי בזמן שנפרצו פרצות בירושלם כדמשני בגמ' בפ' בתרא דעירובין דף ק"א וכמו שתרצו תוס' ז"ל ג"כ כך בר"פ אלו דברים בפסח גבי תוחב לו בצמרו. דבשלמא התם שייך לשנויי הכי שהיה בזמן שהיתה ירושלים פרוצה מפני שהוא מעשה שאירע פעם א' או שתים או שלש או יותר בזמן מן הזמנים לא יתכן להיות שנים מרובות משא"כ י"ד שחל להיות בשבת

שיכול להיות לחול כן כל ג' ד' שנים וכבר חומת ירושלם בנויה. ונלע"ד שצריך לומר שהטעם הוא מפני שירושלים כרמלית היא ואלמלא מפני שדלתותיה ננעלות בלילה היו חייבין עליה משום ר"ה כדאיתא התם בפ' בתרא דעירובין. ובגמ' תנא כל אחד ואחד נותן פסחו ומפשילו לאחוריו אמר רב עילים טייעות פי' דרך סוחרים ישמעאלים היא זה. ועיין בתוס' פ' כל כתבי (שבת דף קי"ז ע"א):

והשלישית במקומה עומדת נראה קצת דבירושלמי לא הוה גריס מלת עומדת דפריך עלה הכא ובס"פ אלו נאמרין לא כן תני ר' חייא לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד דכיון דלא גרסי' מלת עומדת אלא במקומה בלבד ודאי דקאי נמי ישבה דקתני ברישא אעזרה כמו דקאי אחיל ומשני עמדה לה במקומה תנן או אפשר דהוה גריס למלת עומדת אלא שהיה אפשר לפרש מלת עומדת כלומר מתעכבת ולזה תירץ דדוקא תנן עמדה ולא ישבה וכן בפסק הרמב"ם ז"ל בהלכות ק"פ פ"א כתב גבי הר הבית וגבי חיל יושבין וגבי עזרה דייק וכתב עומדין במקומן בעזרה. אח"כ מצאתי שכתב החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל מהירושלמי דפירקין ודסוף פ' אלו נאמרין נראה דלא גרסי' מלת עומדת דמתניתין וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחקה:

פרק ו

משנה א

אלו דברים בפסח דוחין את השבת וכו' ע"ס סי' ב' פ"א דהלכו' ' קרבן פסח סי' י"ח. וקישור פרק זה עם משניות שלמעלה הימנו מבואר: ובגמ' בבלית וירושלמית ברייתא דהלכה זו שהפסח דוחה את השבת נתעלמה מבני בתירא שהיו נשיאים אלא שלשון הבבלי בני בתירא ולשון הירושלמי זקני בתירא ונלע"ד דאי גרסי' זקני בתירא ניחא שר"ל אבותיו או אבות אבותיו של ר' יהודה בן בתירא ושני אחיו ר' יהושע בן בתירא ור"ש בן בתירא דאפשר דזקניהם או אבותיהם היו בימי הלל אבל אי גרסי' בני בתירא קשה דהא הגדול שבהם שהוא ר' יהודה בן בתירא ע"י מעשה דביטול כשפים שביטל ר' יהושע וע"י תפלתו ותפלת ר' אליעזר הוא שהועמד אותו צדיק כדאיתא בירוש' ספד"מ ואתה ידעת שר' אליעזר ור' יהושע שניהם תלמידי ריב"ז וא"כ כיצד אפשר שאלו בני בתירא הנזכרים היו בנשיאות קודם הלל רבו של רבם דר' אליעזר ור' יהושע כיון שריב"ב לא הועמד בעולם אלא ע"י זכות תלמידי תלמידו כדכתיבנא. ועוד קשה דבפ"ק דפסחים דף ג' מוכח שריב"ב היה בזמן הבית בנציבין גבי עובדא דההוא גוי דהוה סליק ואכיל פסחים משופרי שופרי ולכן נלע"ד דלפי תלמודא דידן לכל הפחות צריך לומר דתרי ריב"ב הוו

ואותו ריב"ב דבירושלמי ספד"מ לאו היינו ר' יהודה בן בתירא דבכוליה תלמודא דוק. וכתוב בספר תרומת הדשן סי' קכ"ו היאך אפשר ששכחו בני בתירא אם קרבן פסח דוחה שבת או לאו וכיצד עשו בשנים הראשונים אלא על כרחין בשנים מרובות לא חל להם ערב פסח בשבת ונשתכח מהם הדבר אע"פ שהיתה מילתא דצבור ע"כ:

ומיחוי קרביו גמ' מאי מיחוי רב הונא אמר שמנקבין בסכין פי' רש"י ז"ל מנקבן בסכין שיצא הרעי שאם יניחנו בתוכן יסריחו קודם שתחשוך ולשון מיחוי כמו וממחה ושופך וכמו המחהו וגמעו לישנא אחרינא מיחוי לשון נקיבה וחבול כמו תמחה את זכר עמלק רב חייא בר רב אמר ליחה האדוקה במיעים שיוצאה מהן בדוחק בסכין מיחוי לשון דבר בזוי כמו וחרבות מחים ומתרגם רב יוסף מחים רשיעייא אלמא דבר רע ושנוי הוא וכן בירוש' מיחוי קרבים א"ר יוחנן כל פעל ה' למענהו שלא יהא נראה כנוטל אימורין מתוך זבח מנוול ע"כ. ובזה מתורץ דנקט תנא מיחוי קרביו דהוי לצורך הדיוט בין זריקת דמו והקטר חלביו דהוי צורך גבוה וכיון ששנה הקטר חלביו לבסוף מן הטעם האמור סמך צלייתו להקטר חלביו שכולו ענין אחד ואין ביניהן רק שזה לגבוה ומש"ה מותר וזה לצורך הדיוט ומש"ה אסור והדר תני והדחת קרביו אע"ג שהן קודמין לצלייתו ומ"מ ק"ק דה"ל למיתני והקטר אימוריו לשון כולל גם הכליות ואפשר לומר דמשום דהוי הקטר חלביו לשון נופל על הלשון דמיחוי קרביו מש"ה תנא ליה וממילא משתמע גם הכליות וכיוצא בזה התירוץ תמצא שכתבתי בשם חדושי הרא"ש ז"ל בשם רבינו שמשון ז"ל ברפ"ק דב"ק ע"ש וַהֲדָחַת גרסי' הוי"ו בפתח וההי"א בשב"א פת"ח והדלי"ת בקמ"ץ ורפא:

אבל צלייתו וכו' ירוש' תנינן חשכה יצאו וצלו את פסחיהן ואת אמר הכין לשלשלו לתנור פי' החכם ה"ר סעדיה אשכנזי ז"ל דקשה לו דמה בא להשמיענו הא תנינא לה חדא זימנא ס"פ דלעיל ומשני לשלשלו לתנור פי' כגון ע"פ שחל בע"ש וצלו הפסח מע"ש ורוצין לשלשלו לתנור בשבת כדי לחממו אפי' זה אסור ע"כ: פי' משום דכל צלייתו הוי מיקרי צורך הדיוט:

הרכבתו וכו' פ' המוצא תפילין (עירובין דף ק"ג) וי"ס דגרסי הֶרְכֵּבוֹ:

וחתיכת יבלתו אינם דוחין מצאתי שנקד החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל יַבֶּלֶתוֹ היו"ד בפת"ח והבי"ת בפת"ח ודגש והלמ"ד בשב"א והתי"ו בחול"ם ודגושה וכתב שהוא כמו אַדְרָתוֹ ע"כ. ובגמ' ורמינהי דתנן בפ' בתרא דעירובין חותכין יבלת במקדש ר' אלעזר ור' יוסי ב"ר חנינא חד אמר אידי ואידי ביד הא בלחה הא ביבשה דיבשה מפרך פרכא ולא קרי לה חתיכה ואפי' בכלי נמי שרי ומ"ד אידי ואידי ביד דליכא שבות ואפ"ה אסור לא בעי

למימר הא והא בלחה ול"ק הא ביד הא בכלי דהא קתני לה התם ואם בכלי כאן וכאן אסור ולמה ליה למיהדר ולמיסתמה הכא בפסחים ואידך סבר הבא פלוגתא דר"א ור' יהושע אתא לאשמועינן ושם בעירובין משני רב יוסף שנוייא אחרינא דהא והא ביד ושבות מקדש במקדש כגון קרבנות צבור התירו אבל שבות דמקדש במדינה לא התירו פי' כגון פסחים שכל א' מבקר את פסחו ומתקנו בביתו לא התירו. ורבא נמי ס"ל דהא והא ביד ומוקי למתני' דהתם אליבא דר' אליעזר ומ"מ קתני התם דבכלי אסור דמודה ר"א דכמה דאפשר לשנויי משנינן ולא מחלליגן שבתא והיכא דלא אפשר כגון גבי אזמל דחינן אפי' אב מלאכה. וז"ל הירוש' הכא את אומר דוחה והכא את אומר אינו דוחה ר' סימון ור' יהושע בן לוי מפני קלקול הפייסות פי' החכם ה"ר סעדיה הנ"ל שנפל הגורל על זה הכהן ואם לא יקריב יצטרכו לחזור ולהפיל גורלות וכדי שלא לקלקל הפייסות התירו לחתוך יבלתו ע"כ. א"ר יוסי והן שהפיסו קודם שחתכו לו היבלת ר"ש בן לקיש בשם ר' סוביי כאן בנפרכת כאן בשאינה נפרכת ר"ש בן יקים אומר כאן בלחה כאן ביבשה ר' יוסי ב"ר חנינא אומר כאן ביד כאן בכלי אתיא דרשב"ל כבר קפרא ודר' יוסי בר חנינא כר' יוחנן דתני כל המקלקלין פטורין חוץ מן המבעיר והעושה חבורה בר קפרא אמר אפי' אינו צריך לדם אפי' אינו צריך לאפר א"ר יוחנן והוא שיהא צריך לדם והוא שיהא צריך לאפר ר' אחא ר' חנינא בשם ר' יוחנן כאן וכאן בלחה אנן קיימין והוא שיהא צריך לדם ע"כ:

משנה ב

א"ר אליעזר ומה וכו' כתבו תוס' ז"ל נראה לר"י דודאי לר' אליעזר לא צריך האי קל וחומר דהא אפי' מכשירי פסח דהוו מלאכה גמורה דחי שבת אף על גב דאפשר לעשותם מערב שבת כדקאמר בגמרא ולעבריה ארבע אמות בר"ה דהא שמעי' ליה לר' אליעזר דאמר מכשירי מצוה דחו והא דקאמר הכא ק"ו לדבריהם דרבנן קאמר כלומר אע"ג דאפשר לעשותם מע"ש כיון דליכא אלא שבות בעלמא יותר יש להתירם משחיטה עצמה דהיא מלאכה גמורה אע"ג דא"א לעשותה מבערב (הגהה ומצאתי שכתב רש"ל ז"ל נראה דה"פ דר"א אומר לדבריהם פי' מאחר שאני מתיר כל המכשירין אפי' מלאכה גמורה ואפשר לעשותן מן התורה בלי ק"ו א"כ נהי שאתם חולקים עלי במלאכה דאורייתא בשבות דרבנן היה לכם להודות לי מצד הק"ו ולא למפרך מידי מאחר שיש לי למוד דאפי' במלאכה גמורה שרי ודוק ע"כ). ומ"מ תימה לר"י מכשירי פסח מנא ליה לר"א דדחו שבת דהא גבי מילה מצריך תרי קראי חד למילה וחד למכשיריה משום דאפשר לעשותם מע"ש ע"כ:

מה ראיה רשות למצוה. אכילת הדיוט רשות היא ור' יהושע סבר כל שמחת י"ט מצוה היא דתניא ר"א אומר אין לו לאדם בי"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע אומ' חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם ר"א סבר או כולו לה' או כולו לכם ור' יהושע סבר חלקהו חציו לה' וחציו לכם והכל מודים בעצרת דבעי' נמי לכם להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שניתנה בו תורה והכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם דכתיב וקראת לשבת עונג והכל מודים בפורים דבעי' נמי לכם משום דכתיב ימי משתה ושמחה. ובירוש' אמרי' דתשובות אחרות היה לו לר' יהושע וחדא מינייהו נקט. וכתבו תוספו' ז"ל מה ראיה רשות למצוה משמע דמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מעי"ט אסירי לר' אליעזר ומודי בהו לר' יהושע והקשה ר"ש הכהן ז"ל דבפ' תולין אמרי' דר"א עדיפא מדר' יהודה ושרי אפי' מכשירין דאפשר מעי"ט ותירץ לו ר"י דלא שרי אלא דוקא במשמרת דלא דמיא מלאכה כולי האי ע"כ:

הזאה תוכיח. פי' הרמב"ם ז"ל רוצה באמרו הזאה הזיית מי חטאת המחוייבת לטמא מת בשלישי ושביעי כי כשיחול שלישי או שביעי שלו בשבת אין מזין עליו וכמו כן אם יחול שביעי שלו יום שלשה עשר והיה יום שבת אין מזין עליו וישאר טמא ולא יקריב ק"פ ור"א סבר שמזין עליו בשבת כדי שלא יבטל מעליו ק"פ כי אם ישאר למחרתו שהוא יום י"ד והוזה עליו וטבל אסור להקריב פסח כמו שיתבאר ע"כ. ומ"ש כמו שיתבאר קאי אמה שביאר בפירקין דלקמן סי' ו' ורוצה לומר שאע"פ שר"ע מודה לו שאע"פ שיטבול יום י"ד מטומאת מת ויזה עליו ואעפ"כ אינו יכול לאכול ק"פ לאורתא הואיל ובשעת הקרבה לא חזי אעפ"כ ס"ל לר"ע דאין מזין עליו ביום י"ג שהוא שבת:

ור"ע ז"ל בכאן נקט לישנא דברייתא דבגמ' ועיין בפירושו ז"ל לקמן פ' האשה סימן ה'. גמ' ותניא א"ר אליעזר אם דחי מכשירי מצוה שלאחר שחיטה את השבת אע"ג דכבר אתעביד ליה צורך גבוה כדתנן ומיחוי קרביו והקטר חלביו לא ידחו מכשירי מצוה שלפני שחיטה א"ל ר"ע. מה אם דחו מכשירי מצוה שלאחר שחיטה את השבת שהרי דחתה שחיטה את השבת והואיל וניתן להדחות כבר לא גזרו בה שוב על שבות הצריך תאמר ידחו מכשירי מצוה שלפני שחיטה את השבת שלא דחתה עדיין שחיטה את השבת:

השיב ר' עקיבא הזאה תוכיח וכו' גמ' תניא א"ל ר"א לר"ע בשחיטה השבתני דבר שחוק וגיחוך שאמרת או חלוף וכו' ובאת לעקור את מה שכתוב בתורה במועדו ויודע היית שאין זה ק"ו בשחיטה תהא מיתתו וכו' א"ל רבי אל תכפירני בשעת הדין פי' בשעה

זו שאנו דנין עליה דכך מקובלני ממך הזאה שבות ואינה דוחה את השבת ולכך דנתי ק"ו זה לפניך אע"פ שאינו כדאי אלא כדי שתשים אל לבך אחרי שבא זה לדון שחיטה מהזאה מכלל דבהזאה פשיטא לי' דלא דחייא ומתוך כך תזכור מה שלמדתני דר"א גמריה אתעקר ליה ור"ע מהדר לאדכוריה ולא קאמ' ליה בהדיא דסבר לאו אורח ארעא וטעמא דהזאה לא דחי שבת גזרה שמא יטלנה ויעבירנה ד' אמות ברשות הרבים (הגהה ואע"ג דאפי' בחול נמי ליכא למיחש שמא יעבירנה ד' אמות דהלא נושא מי חטאת טמא ויחזור ויטמא את המים יש לחוש שמא יעבירנה בכלי אבנים או כלי גללים דלא מקבלי טומאה מתוספות ז"ל): ואע"ג דר"א סבר בשבת מכשירי מצוה דוחין את השבת ה"מ היכא דגברא גופיה חזי כגון להביא אזמל דרך ר"ה שכבר התינוק ראוי למול אבל היכא דגברא לא חזי כגון האי לא רמיא חיובא עליה ואין אלו מכשירי מצוה:

בפי' ר"ע ז"ל דפשיטא לי דהזאה לא מעכבא וילפי' בק"ו מינה לשחיטה שלא תעכב ע"כ. אמר המלקט הן אמת שכן הוא הלשון בגמ' בפי' רש"י ז"ל אמנם נלע"ד להגיה דהזאה לא דחיא וילפינן בקל וחומר מינה לשחיטה שלא תדחה. ואע"פ שכבר אפשר ליישב לשון רש"י ז"ל כך דוחק הוא אם לא נגיה ורש"ל ז"ל מצאתי שהגיה דהזאה מעכב וכו' לשחיטה שתעכב ע"כ וכן הגיה ג"כ הרב בצלאל אשכנזי ז"ל וכן בתוספת יום טוב והיא היא או חילוף בפ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ו:)

בין הערבים במועדו. נראה דמלות בין הערבים טעות אע"פ שבכל הספרים איתנהו וגם בירושלמי ואם הוא קרא דכתיב בין הערבים תעשו אותו במועדו קשה דרש"י ז"ל לא נקט בפירושו ז"ל רק קרא דלעיל מיניה דכתיב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו ואפי' אי הוה ההוא קרא מה לו צורך לתנא להזכיר בין הערבים וכן בתוס' בדבור המתחיל ומה שחיטה שבדף ס"ח ע"ב לא הזכירו בסופו מלת בין הערבים וכן הגיה בתוס' י"ט:

כלל א"ר עקיבא. מפורש בשבת הובאה בתוס' פ"ק דיומא דף י"ג ודפ' ב"ש דזבחים דף מ"ג:

כל מלאכה שאפשר לה להעשות מע"ש. כגון הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו:

משנה ג

אימתי מביאין עמו חגיגה וכו'. ע"ס סי' ד' פ' עשירי דהל' ק"פ סי' י"ב י"ג ובפ"א דהלכות חגיגה סי' ח' ותוס' פ"ק דחגיגה דף ח'. וחגיגה זו נקראת חגיגת י"ד ורשות היא ואינה חובה דאי ס"ד חובה היא תיתי בשבת ותיתי במרובה ותיתי בטומאה וכתבו תו' ז"ל דלבן תימא ותנא אחרינא דאית להו דחגיגת י"ד דאורייתא דחייא שבת. ובגמ' מאי תנא לעיל דקתני חגיגה ומשני תני הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום דלא דחו שבת וקתני נמי חגיגה

דלא דחיא שבת אפי' שחיטה דילה. ונראה דבזה מדוקדק שפיר מלת אימתי אע"פ שלא הוזכרה החגיגה למעלה דה"ק יש לו רשות להביא עם הפסח חגיגה:

בזמן שהוא בא בטהרה. דאע"ג דפסח דחי שבת וטומאה חגיגה לא דחיא לא שבת ולא טומאה והוכיחו תוס' ז"ל דפלוגתא דתנאי איכא דאית מאן דס"ל דחגיגת י"ד מן התורה ואית מאן דס"ל דאינה אלא מדרבנן:

ובמועט. אומר ריב"א דמשמע בירוש' דהא דפסח נאכל על השבע היינו מדרבנן גזרה משום שבירת העצם שאם לא היתה באה על השבע מתוך שהוא רעב לאכול הבשר שסביב העצמות היה בא לידי שבירתן תוס' ז"ל. ועיין במ"ש לקמן פ' בתרא סוף סי' ו':

ובזמן שהוא בא בשבת במרובה ובטומאה אין מביאין עמו חגיגה. גמ' לפי שיטת רש"י ז"ל (הגהה פי' דאילו לפי' התוס' אינהו מפרשי מילתיה דבן דורתאי בחגיגת ט"ו שהיא חובה לכ"ע דאילו חגיגת י"ד לא מיירי בה קרא ולאו דאורייתא לדעת בן דורתאי):

תניא יהודה בן דורתאי פירש הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום רחוק לירושלם שלא לעלות לרגל ויתחייב בפסח ובחגיגה דקסבר חגיגה די"ד דוחה את השבת ואפי' במרובה אמר אם יבא אליהו ויאמר להם לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת מה הן אומרים לו תמהני על שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון שהם חכמים גדולים ודרשנים גדולים ולא אמרו להם לישראל שחגיגה דוחה שבת. וטעמא דבן דורתאי דכתיב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר והלא אין פסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים אלא צאן זה פסח בקר זו חגיגה ואמר רחמנא וזבחת פסח כלומר דקרייה פסח דהוי דינה כפסח שדוחה את השבת ועיקר קרא אתא לרבנן ללמד שיהא מותר פסק לדבר הבא מן הבקר ומן הצאן דהיינו שלמים. וחגיגה דאינה דוחה את השבת לרבנן ילפי' לה מדכתיב וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שבעה שמנה הוו דהאי קרא בחג הסוכות כתיב דתשלומין דידיה כל שמנה הלכך שמנה הוו אלא לאו ש"מ אין לך חגיגה שדוחה שבת הלכך לא משכחת שמנה לעולם. ונלע"ד דאפשר דמשום דבן דורתאי ס"ל דחגיגה באה אפי' בשבת ואפי' במרובה מש"ה שינה התנא לשונו בסיפא וסמך מלת מרובה לשבת לרמוז לנו דבהני תרתי הוא דמתני' דלא כבן דורתאי ומיהו ברישא נקט טהרה גבי חול משום דשניהם שייכי בכל הקהל או ברובם משא"כ במועט דלא שייך אלא לאותה חבורה או לאותם חבורות או אפשר דברישא כיון שמלת טהרה עדיפא ממלת מועט נקטה ברישא ובסיפא כיון שמלת מרובה עדיפא ממלת טומאה נקטה ברישא דלעולם פתח דבריך יאיר. ולשון הרמב"ם ז"ל שם אימתי מביאין עמו חגיגה זו בזמן שהוא בא

בחול ובטהרה ובמועט אבל אם חל יום י"ד להיות בשבת או שבא הפסח בטומאה או שהיו הפסחים מרובין אין מביאין עמו חגיגה ואין מקריבין אלא הפסחים בלבד ע"כ:

משנה ד

חגיגה היתה באה מן הבקר ומן הצאן מן הכבשים וכו'. כולה מתני' דלא כבן תימא דתניא חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח באה מן הצאן ולא מן הבקר מן הזכרים ולא מן הנקבות בת שנתה ולא בת שתי שנים ואינה נאכלת אלא ליום ולילה ואינה נאכלת אלא צלי ואינה נאכלת אלא למנוייו והאי סברא דאינה נאכלת אלא ליום ולילה סברא דבן תימא הוא דהכי שמעי' ליה דאמ' בהדיא בברייתא אחריתי ש"מ כולהו מילתי דפסח איתנייהו בחגיגה לבן תימא ולענין שבירת עצם בחגיגה לבן תימא בעיא בגמ' ולא אפשיטא. ובמשנתו של החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל מצאתי מחוק מלות ולילה אחת מן המשנה אכן הדין אמת הוא שנאכלת לשני ימים ולילה אחד וכן פסק הרמב"ם ז"ל שם ביד ולא כמו שהקשו תוס' ז"ל בדף ע"א בדבור המתחיל והאיך כוליה קרא שהקשו דתאכל לשני ימים ושני לילות לפי ראיית אותו פסוק דמוקמינן ליה בחגיגת י"ד ונלע"ד דמש"ה קתני מן הצאן ומן הבקר והדר תני מן הכבשים ומן העזים אע"ג דהיינו צאן היינו כבשים ועזים לאשמועי' דאע"ג דלכאורה שפיר טפי שלא להביא חגיגת י"ד רק מן הבקר דילמא מישתלי ומיערב ליה החגיגה בקרבן פסח וצלי לה ואתי למיכל ק"פ קודם חגיגה או לשבר בו עצמות קמ"ל דאפ"ה לא חיישינן ויכול להביאה גם מן הכבשים ומן העזים כלומ' אע"ג דבפסח כתיב ביה מן הכבשים ומן העזים תקחו אפ"ה גם החגיגה יכול להביאה מאותו המין ואפי' בן שנה ולא חיישי' דילמא מיערב ליה וי"ס דגרסי ברישא מן הבקר והדר ומן הצאן מן הכבשים ומן העזים מדוקדק הוא במה שכתבנו כלומר אה"נ שאם מוצא להביאה מן הבקר עדיף שפיר טפי ומ"מ גם לכתחלה יכול להביאה מן הכבשים ומן העזים כמו שכתבנו:

ונאכלת לשני ימים ולילה אחד. הא דלא תני נמי ונאכלת אפי' שלא למנוייה ובין צלויה ובין מבושלת משום דקאי אפסח דתנן ביה הפסח אינו נאכל אלא בלילה אינו נאכל אלא עד חצות אינו נאכל אלא למנוייו וכו' וקאמר השתא אבל חגיגה הבאה עמו נאכלת אפי' לשני ימים ולילה אחד כשלמים והשאר מובן ממילא דאינה כפסח וריש מילתא נקט דהוי אפכא מפסח וה"ה לכולהו שארא והוי כמו וכוליה כך נלע"ד:

משנה ה

הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת חייב עליו חטאת. צ"ע מאי מלת עליו דקתני. ובגמ' במאי עסקינן אילימא בטועה מדקתני חייב אלמא פסול הוא א"כ ש"מ עקירה בטעות

שלא נתכוון לעקור שם פסח ממנו הויא עקירה כעוקר מדעת ופלוגתא היא בהתכלת אלא בעוקר אימא סיפא ושאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח אם אינם ראויין חייב ואם ראויין הן ר"א מחייב חטאת ור' יהושע פוטר ואי בעוקר מה לי ראויין מה לי שאינם ראויין עוקר לאו טועה בדבר מצוה הוא ואמאי פטר ליה ר' יהושע בראויין והלא לא טעה בו שאינו פסח אלא פשיטא בטועה רישא בעוקר וסיפא בטועה א"ר אבין און רישא בעוקר וסיפא בטועה ור' אליעזר לא שאני ליה בין עוקר לטועה דלית ליה טועה בדבר מצוה פטור הלכך ק"ו גמור הוא ור' יהושע ה"ק ליה לדידי ל"ד דרישא בעוקר ואפי' אי הוה משנה שמו לדבר המותר נמי הוה חייב כיון שהוא עוקר וסיפא בטועה לדידך דלא שאני לך בין עוקר לטועה לא אם אמרת בפסח ששנהו לדבר האסור וכו'. וכתבו תוס' בשם רשב"ם ז"ל מכח קושיא דה"פ דה"ק ר' יהושע לר"א נהי דלא שאני לך בין עוקר לטועה דלדידך אפי' טועה חייב מ"מ יש לחלק דרישא תרתי לגריעותא עוקר ולדבר האסור וסיפא תרתי לטיבותא דטועה ולדבר המותר וביד פ' שני דהלכות שגגות סי' י"א י"ב:

ושאר כל הזבחים וכו'. תוס' ר"פ הנחנקין:

ור' יהושע פוטר. דהא כל הזבחים שנזבחי שלא לשמן כשרים ואף הנשחטים לשם פסח מכשיר להו ר' יהושע בפי' תמיד נשחט בגמ' בברייתא דף ס"ב ובזבחים פ"ק דף י"א:

אם אינם ראויין חייב כצ"ל:

א"ל ר' אליעזר אימורי צבור יוכיחו שהן מותרין לשמן והשוחט לשמן בשבת חייב. גרסי' והפירוש השוחט שאר זבחים לשם אימורי צבור חייב והה"נ פסח לשמן דאימורי צבור דחייב לר' אליעזר בין בעוקר בין בטועה ולר' יהושע דוקא בעוקר ובכלל מה ששנינו ברישא הפסח ששחטו שלא לשמו חייב הוי דשלא לשמו כולל הוא בין לדבר המותר בין לדבר האסור למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ובגמ' בעי מאן תנא דשאני ליה בין ראויין לשאינם ראויין דקתני תנא דמתני' אם אינם ראויין חייב ואם ראויין הן וכו' ומשני ר"ש היא דתניא אחד הזבחים הראויין ואחד הזבחים שאינם ראויין וכן השוחט לשם אימורי צבור פטור דברי ר"מ רש"א לא נחלקו ר"א ור' יהושע על שאינם ראויין שחייב ועל מה נחלקו על הראויין שר' אליעזר מחייב ור' יהושע פוטר. אמר רב ביבי א"ר אלעזר פוטר היה ר"מ אפי' עגל של זבחי שלמים ששחטן לשם הפסח דסד"א דליכא דטעי ביה קמ"ל דאגב דטריד ביה בהאי עגל של זבחי שלמים מזמן הפרשתו להקריבו טעי ופשיט רב נחמן לרבא בגמ' דאפי' חולין לשם פסח נמי פטר ר"מ דמחלפי חולין בקדשים ויכול

לומר טעיתי וסבור הייתי שהן קדשים ומודה היה בבעלי מומין דהא לא מחלפי בעלי מומין בקדשים ואינו יכול לומר טעיתי וכסבור הייתי שהן קדשים ומש"ה חייב:

לא אם אמרת באימורי צבור שיש להם קצבה. בגמ' פריך למימרא דכל היכא דאית ליה קצבה מחייב ליה ר' יהושע והרי תינוקות דיש להם קצבה ותנן בפ' ר"א דמילה מי שיש לו שני תינוקות אחד למול בשבת ואחד למול באחד בשבת ושכח ומל את של אחר שבת בשבת חייב אחד למול בע"ש ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ע"ש בשבת ר"א מחייב חטאת ור' יהושע פוטר ואע"ג דחלל שבת ועשה שלא כדת מ"מ מצות מילה קיים והכא נמי אע"ג דאית להו קצבה ליפטר דמ"מ עשה מצוה דכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים וזה שמצא זבח בעזרה ושחט לשם אימורי צבור כשר לזבחו הראשון. ומשני הב"ע כגון שקדם ומל את של ע"ש בשבת בשעה שמל את זה עדיין שניהם עומדין דמש"ה פטור דטרוד היה באחד מהן דיודע הוא שהיום חובת האחד עליו ומתני' כגון שקדם ושחטינהו לאימורי צבור דהשתא לא היה טרוד ועסוק בשחיטתן ור"מ אומר אף השוחט לשם אימורי צבור פטור ואע"ג דקדים ושחטינהו לאימורי צבור ברישא ובגמ' מקשי נמי דר"מ אדר"מ מההיא ברייתא דתני ר' חייא אומר היה ר"מ לא נחלקו ר"א ור' יהושע על שהיו לו שני תינוקות אחד למול ע"ש ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ע"ש בשבת דחייב על מה נחלקו על שהיו לו שני תינוקות אחד למול אחר השבת וא' למול בשבת ושכח ומל את של אחר שבת בשבת דר"א מחייב חטאת ור' יהושע פוטר וס"ד דברישא מחייב ר"מ כשמל את שניהם על ידי ששניהם כבר הגיע זמנם ועל של שבת תחלה שזמנו היום ואח"כ מל את של אתמול ואע"ג דעשה מצוה כיון דלא רמיא טרדא עליה בתר דמהליה לא טועה בדבר מצוה הוא וסיפא פטור משום דטריד בשל שבת והוחלף לו של מחר דהא ודאי לא קאמר שמל את שניהם דהא ליכא דטעי בהכי אלמא היכא דלא טריד האידנא לר"מ חייב ומשני ותסברא דטעמא מש"ה הוא השתא סיפא דלא עביד מצוה דעדיין לא הגיע זמנו פטור רישא דעבד מצוה מיחייב אלא אמרי דבי ר' ינאי רישא כגון שנתחלף לו אתמול של שבת בע"ש ומלו בע"ש ועדיין לא נודע טעותו וסבר שזה העומד של שבת הוא ואע"ג דטריד ביה דרמיה מצוה עליה כפי מחשבתו וגם עשה מצוה אפ"ה חייב משום דלא ניתנה שבת לידחות אצלו וסיפא ניתנה שבת לידחות אצלו בשל שבת וטעה בדבר מצוה פטור ואפי' לא עשה מצוה לר"מ פטור והשוחט לשם אימורי צבור ניתנה שבת לידחות אצל קרבן ואע"ג דקדים שחטינהו לאמורי צבור הרי שכח וע"י שטרוד בזבח זה בימים שעברו ויודע שזבח זה עומד ליקרב

נבהל ושכח שכבר נשחטו אימורי צבור ושחטן לשמן ואע"ג דהכא נמי ניתנה שבת לידחות אצל תינוקות דעלמא לגבי האי גברא מיהא לא אתיהיב:

משנה ו

שחטו שלא לאוכליו וכו'

חייב. גמ' פשיטא כיון דהתם פ' תמיד נשחט אשמעי' דפסול הכא חייב ומאי דאשמועי' התם דכשר הכא פטור (הגהה פי' רש"י ז"ל פשיטא כיון דהתם בתמיד נשחט תנן דפסח שלא לשמו פסול ע"כ וחפשתי ברש"ל ז"ל וגם בתלמוד הרב בצלאל אשכנזי ז"ל ואין מי שיגיה וגם כלל לא ראיתי מי שדבר בו משמע שאינו מוטעה ודוחק לומר דהוי כמו וכו' משום דשלא לשמו נמי קתני התם לפסולא ברישא והדר קתני דשלא לאוכליו ושלא למנוייו נמי פסול וקאי קושיית התלמוד אכולהו דקתני התם לפסולא או להכשרא. ונלע"ד שיתורץ בשנקשה קושיא אחת בגמ' דלמה לא שאלה זו הקושיא אירשא דקתני השוחט את הפסח שלא לשמו בשבת חייב ואפשר שלזה כיון רש"י ז"ל לומר דאה"נ דעיקר פירכיה נמי היא מההיא דרישא דשלא לשמו אלא משום דברישא דשלא לשמו אשתכח ליה קושיא יותר עצומה דמשמע דקשה רישא אסיפא דפלוגתייהו דר"א ור' יהושע והוכרח לאוקמינהו רישא בעוקר וסיפא בטועה כדכתיבנא הדר פריך האי קושיא דפשיטא שאינה כ"כ חזקה אסיפא אבל הה"נ דקאי גם אירישא דשלא לשמו. ועוד אפשר לומר דמש"ה נקט רש"י ז"ל שלא לשמו משום שהיא מלה כוללת פסול שנוי קדש ופסול שנוי בעלים דהיינו שלא למנוייו כלומר שמתחלה כשהקשה התלמוד פשיטא קאי אכל מין שנוי כך נלע"ד). אלא איידי דתנא שחטו שלא לשמו בשבת תנא נמי שלא לאוכליו והיא גופה איבעי ליה למיתני משום דקבעי לאיפלוגא ר"א ור' יהושע ובעי בגמ' לדברי האומר מקלקל בחבורה בשבת פטור שאטו שלא לאוכליו דקתני מתני' חייב מה תיקן הא פסליה ומשני תיקן דאם עלו לא ירדו דכל הקרבנות שנפסלו בעזרה תנן במסכת זבחים אם עלו למזבח אימוריהן להקטיר לא ירדו ומשמע לע"ד דה"ה דלבבא דלעיל דשחטו לפסח שלא לשמו בשבת דטעמא דחייב הוי נמי משום דתיקן לענין דאם עלו לא ירדו כמו שכתבתי בהגהה:

למולים ולערלים וכו' עיין במ"ש לעיל פרק תמיד נשחט סי' ג':

שחטו ונמצא בעל מום חייב. מה תיקן ומשני הכא נמי תקן דאם עלי לא ירדו דבדוקין שבעין מיירי ואליבא דר"ע דאמר התם בזבחים דאם עלו לא ירדו:

שחטה ונמצא טרפה בסתר פטור. הא בגלוי חייב ומה תיקן ומשני הכא נמי תיקן להוציא מידי נבלה פי' מלטמא וכתבו תוס' ז"ל ונמצא טרפה בסתר תימא לר"י אמאי

פטור והלא לא עשה מצוה ומתני' אוקימנא כר"ש דמחייב אפי' לר' יהושע היכא דלא עשה מצוה וליכא למימר דהכא פטור משום דחשבינן ליה אנוס דע"כ לאו מטעם אנוס פטר ליה אלא משום דטעה בדבר מצוה כדמוכח בגמ' דפריך אי ר' אליעזר חטאת נמי מחייב דהא לית ליה טעה בדבר מצוה פטור ותירץ ר"י דכל זה מדברי ר"מ ע"כ. ויש מביאין ראיה ממתני' לומר שגם במקדש היו בידקי' ריאת הקרבן מן הסרכות כמו שאנו בודקין בחולין מדקתני ונמצא טרפה בסתר ואינה ראיה כלל דיש לדחות דהיינו דוקא בנמצא נקב ממש בריאה או שום טרפות במוח או בשאר אברים הפנימיים אבל בסרכא בעלמא דילמא לא היו פוסלין הקרבן כיון שאין בדיקת הריאה אלא מדרבנן. אמנם ראיתי בשאלות ותשובות דהריב"ש ז"ל בסימן קס"ג שכתב בסוף אותו סימן וז"ל והראיות שהבאת מלשונות הרמב"ם ז"ל אין משם ראיה אלא שאם נמצאת הבהמה טרפה שהקרבן פסול אבל שהיו בודקי' בריאה מפני חשש הסרכות טרם שיקריבו הקרבן כמו שאנו בודקי' בחולין לכתחלה אין מאותן הלשונות ראיה אבל אין ספק שכמו שאנו בודקין לחולין לכתחלה מדרבנן לפי שיש לחוש למיעוט המצוי כך היו בודקין לכתחלה בכל הקרבנות בין אותם שנאכלים ויש בהן חלק לכהנים ולבעלים בין אותן שאין לכהנים חלק בהן אלא כולן לבעלים זולתי האימורין שקריבין למזבח בין אותם שאינם נאכלין והן כליל לאשים מפני חשש הסרכות שהן מצויות כדי שלא יקריבו פסול לגבוה שאין להקל בקרבן יותר מן החולין ואע"פ שאין זה אלא לכתחלה מדרבנן עכ"ל ז"ל בקצור:

שחטו ונודע שמשכו הבעלים וכו'. פי' והוא שחטו לשם פסח בהדיא או אפי' סתמא דרב ס"ל דלשלמים קאי בלא עקירה וה"ל שחט שלמים לשם פסח: ובגמ' תני עלה בחול כה"ג ישרף מיד הואיל ויכול לשרפו ואין צריך להמתין עד שתעובר צורתו ומוקמי' לה בגמ' כר' יוסי בן חוני דאמר בפ"ק דזבחים הנשחטין לשם פסח ולשם חטאת פסולין ובפטור ס"ל כר' יהושע דלר"א חייב חטאת הוי נמי כיון ששחטו בשבת דהא לית ליה טועה בדבר מצוה פטור:

או שֶׁנִּטְמְאוּ. המ"ם מצאתי שנקדה הר"מ דילונזאנו ז"ל בשבא:

מפני ששחט ברשות. גמ' תניא ר' ישמעאל בנו של ריב"ב אומר אם יש שהות ביום לידע אם משכו הבעלים את ידיהם או שמתו או שנטמאו חייב וישרף אחר י"ט ואפי' נשחט ביו"ט שלא חל בשבת צריך שתעובר צורתו ויוצא לבית השריפה. ובירוש' איכא מאן דמוקי למתני' כר' יהודה דתנן לקמן פ"ח אין שוחטין את הפסח על היחיד דברי ר' יהודה ר' יוסי מתיר אבל אם נשאר בלא בעלים לגמרי תו לא חזי לפסח אליבא דכ"ע. וביד ספ"א דהל' ק"פ ובפ"ד סי' ג' ובפ' שני דהלכות שגגות סי' י' י"ג. משמע מלשונו

אשר שם דמפני ששחט ברשות קאי נמי אנמצא טרפה בסתר ותימא אמאי לא ערבינהו ונראה דמשום דקתני ברישא ונמצא בעל מום וה"ה טרפה גלויה דכוותה דדמי ממש לבעל מום תנא נמי נגדיי שלו דהיינו אבל טרפה בסתר פטור ועוד אפשר לומר דמשום דטעמא דבעל מום או טרפה בגלוי חייב מפני שתיקן כדכתיבנא מש"ה פלגינהו א"נ מן הטעם שכתבתי בשם תוס' ז"ל מש"ה פלגינהו לרמוז לנו דעד טרפה בסתר הוי דברי ר' מאיר:

פרק ז

משנה א

כיצד צולין וכו'. עד סוף סי' ג' פ"ח דהלכות ק"פ ומסי' ט' עד סוף הפרק ותוס' פ' גיד הנשה (חולין דף צ"ו.) ומובן הוא דתנא בתר דסיים הלכות שחיטת הפסח תנא נמי דיני צלייתו וקאי אמאי דתנן לעיל ס"פ תמיד נשחט יצאו וצלו את פסחיהן ועוד תנן בריש פירקין דלעיל אבל צלייתו והדחת קרביו וכו':

מביאין שפוד של רמון. כך הגרסא בגמ' ונלע"ד דאי גרסי' מביאין צריך לגרוס ותוחבו בויי"ו. ומשמע לכאורה דקשה דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא דברישא קתני מביאין שפוד של רמון דמשמע הא דשאר עצים לא ובסיפא קתני אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסכלא כגון של מתכת דמשמע הא בשאר עצים צולין למיעוט כשהוא בתוך הכבש שאינו נשרף העץ. ולכאורה היה נראה לתרץ דה"ק מביאין שפוד של רמון דוקא אבל של עץ אחר נעשה כשל מתכת ואין צולין בו אכן ראה זה מצאתי שכתב הרמב"ם ז"ל שם בפ' שמיני סי' י' וז"ל כיצד צולין אותו תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו בשפוד של עץ ותולהו לתוך התנור והאש למטה ותולה כרעיו ובני מעיו בתנור חוצה לו ולא יתנם בתוכו שזה כמין בשול הוא ושפיד של רמון היו בוררין לצלייתו כדי שלא יזרוק את מימיו ויבשלו ע"כ. משמע מתוך לשונו ז"ל דמביאין דקתני ר"ל היו רגילין להביא והוי למצוה מן המובחר אבל אה"נ דכל העצים כשרין לצלות בהן כך נלע"ד. ובירושלמי ליתה למלת מביאין וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחקה ומ"מ ק"ק לע"ד דה"ל למיתני במה צולין אותו מביאין שפוד וכו' דאע"ג דגבי תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו שייך למיתני כיצד כיון שהתחיל בשפוד הוה צריך למיתני במה והרמב"ם ז"ל נראה שהרגיש בזה ומפני זה הפך לשון משנתנו כאשר כתבתיו:

שפוד של רמון. בגמ' פריך של רמון נמי איידי דאית ביה קטרי ובעי למשעינהו בסכינא מפיק מיא דרך מקום חתך הסכין וה"ל פסח מבושל ומשני בנטיעה בת שנתה דלית בה

קטרי וראש השפוד שהוא מקום חתך ומוציא מים מפיק ליה לבר פי' חוץ לפי הפסח דאי מפקי מיא לא עיילי לפסח. ובירושלמי למה של רמון א"ר חייא בר אבא כל העצים בוצצין משקין ושל רמון אינו בוצץ משקין במה אנן קיימין אי בלחים אפי' של רמון בוצץ אי ביבשים אפי' כל העצים אינם בוצצין אלא כיני כל העצים יבשים מבחוץ ולחים מבפנים רמון יבש מבחוץ יבש ג"כ מבפנים ע"כ. ובגמ' בבלית וירושלמית מתני' דלא כר' יהודה דתני' ר' יהודה אומר כשם ששפוד של עץ אינו נשרף מה שבתוך הטלה שהטלה מגין עליו כך שפוד של מתכת אין מה שבתוך הטלה מרתיח מחמת חום מקצתו היוצא חוץ לטלה א"ל זה חם מקצתו חם כולו וזה חם מקצתו אינו חם כולו. ירושלמי אית תנאי תנו תוחבו מבית נקובתו עד שהוא מגיע לתוך פיו על דעתיה דהדין חנא ברא חוזר והופכו ע"כ. והתם מסיק דטעמא דר' יוסי מקראי:

ונותן את כרעיו ואת בני מעיו. גמ' ר' ישמעאל קורהו תוך תוך דנותן לתוכו ס"ל וכשמרתיחין ומתבשלין בתוכו נשמע קול רתיחתן תוך תוך כקול הסיר רי טרפון קורהו גדי מקולס דס"ל תולן למעלה מראשו ונראין ככובע נחשת על גבור ובירוש' אתיא דר"ט כר' עקיבא ודר' ישמעאל כר' יוסי הגלילי. ובזה יובן מה שפי' רש"י ז"ל תולן חוצה לו תוחבו בשפוד למעלה מפיו של טלה ע"כ כיון לרמוז לנו דס"ל לר"ע כר' טרפון כך נראה לע"ד:

משנה ב

אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסכלא. בירוש' הגירסא לא בשפוד ולא באסכלא ומ"מ נראה שר"ל שהפסח צולהו על השפוד ממש. או שנים שלשה שפודין או יותר סמוכין זה לזה דומיא דאסכלא והיותר נכון דלא בשפוד היינו שפוד סתם דהיינו של מתכת וכן הוא ג"כ מבואר בפירוש הרמב"ם ז"ל. ורוצה לומר אפי' שהשפוד מתוכו דאי לא תימא הכי היינו אסכלא והכי מוכח מלשון הרמב"ם ז"ל שם ביד שכתב וז"ל אין צולין את הפסח על כלי אבן או כלי מתכות שנאמר אש לא צלי דבר אחר לפיכך אם היה כלי מנוקב כדי שתשלוט בו האור צולין עליו ואין צולין אותו בשפוד של מתכת שהרי השפוד כולו חם וצולה מקומו ע"כ וכמדומה לי שנפל טעות סופר בספר תוספת י"ט שכתב שם ומיהו בשפוד דכתב ר"ל של רמון ע"כ:

צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא. ובירוש' ולית ליה לר"ג צלי אש ומשני אית ליה פסח מצרים צלי אש ואין פסח דורו' צלי אש ר' יוסי ב"ר בון אמר ר"ג עביד תולדת אש כאש ורבנן לא עבדי תולדות אש כאש:

נגע בחרסו של תנור. פסול גוף הוא ונשרף מיד נטף מרוטבו על החרס פסול מכשיר הוא וטעון עבור צורה ע"כ. איתא בתוס' כל שעה דף מ"א:
נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול וכו'. כך הגיה ה"ר יהוסף ז"ל. תוס' פ' גיד הנשה (חולין דף צ"ו) והביאו בית יוסף בטור י"ד סי' ק"ה בשם הרא"ש ז"ל:
נטף מרוטבו על הסלת וכו'. ירוש' ר"ש בן לקיש הדא דתימא ברותחת אבל בצוננת אסור א"ר אלעזר לא אמרה תורה הוא לא יצלה את אחרים אלא הוא לא יצלה מחמת אחרים: בפי' ר"ע ז"ל הלכך יקמוץ את מקומו כך צ"ל. וקמיצה משמע מן הגמ' דהוי טפי מן הנטילה דהויא כדי אצבע:

משנה ג

סכו. ירוש' לא אמרו אלא סכו הא אם טבלו אסור ואיתא בתוס' שם פ' גיד הנשה:
אם חבורת כהנים יֹאכְלוּ. הכ"ף בנקודת צירי גרסי לה מפני שהוא בהפסק:
אם חי הוא יְדִיחֶנּוּ וינגב: ואם צלי יקלוף את החיצון. בכל ענין מיירי בין חם בין צונן דמתוך שהוא רך בולע אע"פ שאינו חם דומיא דחי קתני. תוס' ז"ל. אבל הר"ן ז"ל כתב בפ' כל הבשר דף תשי"ט ע"ב וז"ל ואורחא דתלמודא הכי דקרי לצלי רותח צלי סתמא כדתנן בפ' כיצד צולין סכו בשמן תרומה אם חי הוא ידיחנו ואם צלי יקלוף את החיצון והתם ודאי צלי רותח קאמר שאין סכין את הצלי אלא בעודו רותח כשצולין אותו ע"ג האש עכ"ל ז"ל ומ"מ הוא ז"ל כתב שם למטה מזה דמהכא מן הגמ' משמע דלאחר שסלקו הפסח מעל האור מיירי מתני' ע"ש:

משנה ד

חמשה דברים באים בטומאה וכו'. פי' כל קרבנות צבור באין בטומאה כדתנן בר"פ שני דתמורה אלא הני חמשה מקרבנות צבור הנאכלין אתא לאשמועי' דאע"ג דבאין בטומאה אינם נאכלין בטומאה ובדין הוא דהפסח שבא בטומאה וכו' ה"ל למתני ברישא דהא במסכת פסחים קיימינן אלא איידי דזוטר מילתייהו נקטינהו והדר קתני דיני טומאה של פסח ומאריך בהן. ביד פ"ד מהלכות ביאת מקדש סי' י"א ובפ"א מהלכות פסולי המוקדשין סי' ל"ד ובפ"ז דהלכות ק"פ סי' ב' ז'. ואיתה בתוס' יומא ס"פ טרף בקלפי. והקשו הם ז"ל וא"ת ובשתי הלחם מה שייך באין בטומאה וי"ל משום תנופה דאית בהו ע"כ (הגהה פי' כיון שאין בהן לא קומץ ולא לבונה). ומשמע מן הברייתא דבגמ' המתחלת וידבר משה את מועדי ה' מה ת"ל לפי שלא למדנו אלא לתמיד ופסח שנאמר בהן במועדו במועדו ואפי' בשבת במועדו ואפי' בטומאה שאר קרבנות צבור מנין שנאמר אלה תעשו לה' במועדיכם מנין לרבות עומר והקרב עמו שתי הלחם והקרב עמהן ת"ל

וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל הכתוב קבע מועד אחד לכולן ואיתה נמי ס"פ ר' ישמעאל דמנחות משמע דשתי הלחם דחו נמי שבת וכן נמי משמע מדברי תוס' דר"פ אלו דברים וקשה מההיא דתנן פ' שתי הלחם וכן נמי פסק ההלכה ביד פ"ח דהלכות מעשה הקרבנות דאין דוחין י"ט ואין צ"ל שבת והיה נראה דיש שם טעות בדברי תוס' ז"ל ושהיה צ"ל עומר תחת שתי הלחם בשני הדבורים אשר שם אמנם עיין ג"כ שם בדף ע' בדבור שני מהשנים המתחילין הא ודאי דיש ודאי בברייתא זו תנא דס"ל דשתי הלחם דוחות את השבת ובפ' ר"א דמילה אשכחן דלר' אליעזר גרידא אית ליה דשתי הלחם ומכשיריהן דוחין את השבת ומ"מ התוס' לא היה להם להקשות אלא מעומר שהוא מוסכם וכן הלכה והתימה על רש"ל ועל הרב בצלאל אשכנזי ז"ל שלא נתעוררו על זה דבודאי שתי הלחם הנזכר בדבור הראשון צ"ל עומר כשתדקדק שם במנחות פ' ר' ישמעאל. וגם בסוף הדבור השני הנזכר המתחיל הא ודאי שכתבו שם בשם ר"י דהאי קרא דוחגותם כתיב בסוף פ' פנחס נלע"ד שצריך לתקן ולהגיה בסוף פרשת המועדים דבפרשת אמור אכן היותר נכון בעיני שצריך להיות כך בכלל שאר קרבנות מועדות דהאי קרא בסוף פרשת פנחס. פי' וקאי אקרא דאלה תעשו לה' במועדיכם דמיניה ילפי' הכא בכיצד צולין בברייתא שרמזתי דשאר קרבנות צבור דוחין את השבת וה"ה דבכללן חגיגה דילפי' לה מקרא דוחגותם דגם היא דוחה את השבת דוק וגם על זה יש לתמוה שלא דברו בו כלל לא רש"ל ולא רב"א ז"ל. ובגמ' לימא מתני' דלא כר' יהושע דקתני העומר ושתי הלחם וכו' באין בטומאה ואע"ג דבעי' רצוי ציץ וציץ אאכילות (הגהה פי' על טומאה שנגעה בבשר ובשירי מנחה הנאכלין אלא על טומאת הדם וקמצין ואימורין) לא מרצה ונמצא שאין כאן שירים הנרצין אלא הקומץ לבדו שהציץ מועיל וכן במיני דמים לא הועיל ציץ לבשר אלא לדם (הגהה כך פי' רש"י ז"ל ונראה שרוצה לומר במתני' דבסמוך אי נמי במאי דקתני באים בטומאה משמע לזרוק דמן או להקטיר קומצן או לבונתן). וקתני דהדם נזרק דלא כר' יהושע דאמר אם אין בשר ראוי כגון שנטמא או שאבד אין הדם נזרק והקשו תוס' ז"ל דהא ע"כ לר' יהושע אתיא דקתני סיפא ובמוקדשין אע"פ שנטמא הבשר והחלב קיים זורק את הדם משמע הא נטמאו שניהם אינו זורק והיינו כר' יהושע כדאמרי' לקמן ותרצו דה"ק נימא דלא כר' יהושע והא ע"כ סיפא אתיא כותיה וא"כ קשיא סיפא ארישא ע"כ. ומסיק בגמ' דאתיא אפי' כר' יהושע ולא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור מתני' בצבור פי' רש"י ז"ל דטומאת צבור דחויה היא כלומר בקושי הותרה ולא הותרה לגמרי וכן הוא פסק ההלכה בהרמב"ם ז"ל ובתר הכי מסקי' ג"כ דמתני' דלא כרי יוסי שהוא סובר דטומאה לא הותרה בצבור אלא דחויה בלבד וס"ל נמי

דציץ לא מרצה אאכילות ומתני' קתני דשתי הלחם נמי באין בטומאה אע"ג דלית בהו ר' אכילות ולית בהיו קומץ. והני חמשה דברים הנאכלין מקרבנות צבור הבאים בטומאה וכן כל קרבנות צבור שדוחין את הטומאה כדתנן בר"פ שני דתמורה היינו טומאת מת בלבד ובין טומאת הגוף שרוב הקהל טמאים או הכהנים כדתנן בסמוך בין טומאת בשר דחויה היא בצבור בלבד ולא הותרה כדכתיבנא ולפיכך צריכה ציץ לרצות עליה אבל אינו מרצה לאכול הני קרבנות צבור הנאכלין ומפ' ר' יוחנן בגמ' דה"מ דפסח צבור שבא בטומאה נאכל בטומאה כשנטמאו קודם שחיטה אבל אם שחטוהו בטהרה ונטמאו רוב הצבור קודם זריקה כגון שמת הנשיא בין שחיטה לזריקה אין הבשר נאכל בטומאה גזרה שמא שנה אחרת יטמאו אחר זריקה ויאמרו אשתקד לא נטמאנו ואכלנוהו השתא נמי אע"פ ששחיטתו וזריקתו בטהרה ניכול בשר בטומאה ולא ידעו דאשתקד כי איזדריק דם הוו הצבור טמאים וה"ל פסח הבא בטומאה אבל השתא בשעת זריקת הדם טהורים הוו: **ואינו נאכל בטומאה**. אלא דוקא לטמאי מתים אבל לזבים וזבות נדות ויולדות ומצורעים שטומאה יוצאה מגופן אינם אוכלין ממנו כדתנן לקמן בפ' מי שהיה טמא:
הפסח שבא וכו'. פ' תמיד נשחט דף ס"ב ותוס' דזבחים פ' טבול יום (זבחים דף צ"ט:)

משנה ה

נטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם. פ"ד דהק"פ סי' ב' ובגמ' בברייתא גרסי' ועשית עולותיך הבשר והדם ר' יהושע אומר אם אין דם ראוי כגון שנטמא אין הבשר נאכל אם אין בשר ראוי כגון שנטמא או שאבד אין הדם נזרק דתרתי בעי' ר' אליעזר אומר דם אע"פ שאין בשר שהכל תלוי בדם ע"כ ופי' רש"י ז"ל במתני' נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם אפי' לר"א דעיקר פסח לאכילת אדם אתי:
ובמוקדשים אינו כן. אפי' לר' יהושע שאפי' נטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם דהוא תרתי בעי מתיר ושיריים שהדם מתיר אימורין למזבח ע"כ. ובגמ' אמר רב גידל אמר רב אם זרק הורצה ופטור מלעשות פסח שני דמתני' ר' נתן היא דאמר אכילת פסחים לא מעכבא ומתני' קשיתיה לרב לאוקומה לכתחלה כר' נתן דאי ס"ד רבנן היא דס"ל. דאכילת פסחים מעכבא ואפי' דיעבד אמאי תני אינו זורק את הדם ליתני פסול אלא ש"מ אינו זורק לכתחלה אבל דיעבד שפיר דמי וטעמא דר' נתן דלפי אכלו דכתיב לא בא ללמדנו רק דבעינן גברא דחזי לאכילה אבל פסח לא איכפת לן אי לא חזי ואי בעי' אימ' רב דאמר אם זרק הורצה כר' יהושע דאית ליה אכילת פסחים לא מעכבא דתניא ר' יהושע אומר כל הזבחים שבתורה בין שנטמא בשר וחלב קיים בין שנטמא חלב ובשר קיים זורק את הדם אבל עושה פסח נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם נטמא

החלב והבשר קיים זורק את הדם. ועיין במ"ש לעיל בפ' תמיד נשחט סי' ג'. אבל בירוש' מתני' דלא כר' נתן דאמר יוצאין בזריקה בלא אכילה מה טעם ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים אותו אע"פ שאין שם אלא פסח אחד מולם יוצאין בזריקה אחת:

ובמוקדשין אינו כן וכו'. נמ' מתני' ר' יהושע היא דתניא ר' יהושע אומר כל הזבחים שבתורה שנשתייר מהם כזית בשר או כזית חלב זורק את הדם כחצי זית חלב אינו זורק את הדם דאין מצטרפין ובעולה אפי' כחצי זית בשר וכחצי זית חלב זורק את הדם מפני שכולה כליל ובגמ' יליף מקרא דגם האימורים מיקרו שיור להכשיר ליזרק הדם עליהם:

משנה ו

נטמא הקהל או רובו וכו'. פ"ד דהלכות ביאת מקדש סי' ז' י"ב וברפ"ז דהלכות ק"פ. ירוש' מאן תנא רוב ר"מ דתניא ר"מ אומר היא מחצית כל השבטים היא מחצית כל שבט ושבט ובלבד רוב ר' יהודה אומר חצי כל שבט ושבט ובלבד רוב שבטים (צ"ע לע"ד) שלימין שבט אחד גורר כל השבטים ר"מ כל השבטים קרויין קהל ר' יהודה אומר כל שבט ושבט קרוי קהל מה נפיק ביניהון גרירה ר"מ אומר אין שבט א' גורר כל השבטים ר' יהודה אומר שבט א' גורר כל השבטים ע"כ:

או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים יעשה בטומאה. אע"פ שיכולין ליזהר שלא ליגע בבשר כיון דאשתראי טומאת אימורים אשתראי נמי טומאת בשר דאמרי' במי שהיה טמא כל היכא דאשתראי טומאת בשר אשתראי טומאת אימורים משמע שהן שוין תוס' ז"ל. ובגמ' בברייתא קתני או שהיו כלי שרת טמאים ואפשר דמתני' לא איצטריך ליה למתנייה דכיון דתנא או שהיו הכהנים טמאים ממילא משתמע נמי כלי שרת שאם הכהן הוא טמא מת הרי הוא מטמא לכלי שרת וכן נמי אם הכלי שרת נטמא אפי' בטמא מת הוי הכלי אב הטומאה דחרב הרי הוא כחלל:

יעשה בטומאה. ואפילו טמאים יחידים דהא טהורים וכו' לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט הוא לשון רש"י ז"ל ורוצה לומר מאחר שהכהנים כולם טמאים והקהל כולן טהורים אפי' ימצא בקהל קצת יחידים שהן טמאים לא אמרי' יותר טוב שידחו אלו היחידים לפסח שני ויעשוהו בטהרה משיעשו אותו עכשיו בטומאה מפני שאין קרבן צבור חלוק שהרי רוב הקהל שהן טהורים פסחן בא בטומאה מחמת הכהנים שכולן טמאים וא"כ יותר טוב ראוי לעשותו גם היחידים הישראלים עתה ברוב עם ולא להדחות לפסח שני כדי לעשותו בטהרה ועיין במ"ש לקמן פ' מי שהיה טמא סי' ג' פלוגתא דתנאי אם פסח שני נעשה בטומאה אם לא יכול לעשותו בטהרה:

ולשון ר"ע ז"ל שיעורו כך ואפי' טמאים יחידים דהא פסח דטהורים גופייהו וכו':

ניטמא מיעוט הקהל וכו'. גמ' אתמר הרי שהיו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאים רב אמר מחצה על מחצה כרוב ורב כהנא אמר אינו כרוב רב אמר כרוב הללו עושין כעצמן והללו עושין לעצמן טהורין לא עבדי בטומאה דהוו כרוב ורוב טהורים לא עבדי בטומאה וטמאים לשני לא מידחו משום דהוו נמי רובא ורובא לשני לא מידחו ורב כהנא אמר אינו כרוב טהורים עושין את הראשון בטהרה וטמאים עושין את השני דכיון דאינם כרוב נידונין כמיעוט ונדחין לשני איכא דאמרי מחצה על מחצה אינו כרוב טהורים עושין את הראשון בטהרה וטמאים אינם עושין לא את הראשון ולא את השני בראשון לא עבדי דלא הוו רובא בשני לא עבדי דלא היו מיעוטא ומתני' כל חד וחד מתרץ לטעמיה ותניא כותיה דרב ותניא כותיה דרב כהנא בתרי לישני. ועיין במ"ש לקמן פ' מי שהיה טמא סי' ד'. עוד גרסי' בגמ' ר"ש אומר אפי' שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורים הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן מ"ט דר"ש קסבר שבט אחד איקרי קהל דהא קאמר ליה רחמנא ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך וכבר נולדו כל השבטים חוץ מבנימין ר' יהודה אומר אפי' שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורים יעשה בטומאה שאץ קרבן צבור חלוק דר' יהודה ס"ל שבט אחד איקרי קהל והוו להו פלגא ופלגא ואין קרבן צבור חלוק ועבדי כולהו בטומאה. ונלע"ד דמתני' שפיר מיתוקמא אפי' כר"ש ומאי יעשו בטומאה דקתני הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן ומאי קהל דקתני שבט אחד וכ"ש דאתיא שפיר טפי ג"כ כר' יהודה ויעשו בטומאה יחד טמאין וטהורין שאין קרבן צבור חלוק ואפשר דבזה ידוקדק גירסא דיש בקצת ספרים דברישא קתני נטמא קהל ולא קתני הקהל דאי הוה קתני הקהל הוה משתמע הקהל הידוע דהיינו כל קהל עדת ישראל יחד אבל השתא דקתני קהל משמע אפי' קהל אחד דהיינו שבט אחד אבל סיפא קתני בגרסת נוסחת כל הספרים או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים בהא הידיעה לאשמועי' רבותא דלהני תנאי ר' יהודה ור' שמעון אפי' שכל השבטים טהורים כיון שהכהנים או כלי שרת טמאים יעשו בטומאה לר"ש כדאית ליה ולר' יהודה כדאית ליה ומ"מ כפשטה דמתני' אתיא כהלכתא דקהל סתמא הוו כל ישראל:

משנה ז

הפסח שנזרק דמו ואח"כ נודע שהוא טמא. פי' רש"י ז"ל הדם או הבשר של הפסח וריב"א ז"ל מכח קושיות על פי' זה פי' הוא ז"ל דלא מיירי מתני' אלא בטומאת הדם בלבד והשתא הציץ מרצה דקחני הוי לאכול הבשר ג"כ ולא בלבד לפוטרו מפסח שני כדפי' רש"י ז"ל ותוס' ז"ל יישבו פי' רש"י ז"ל דמלבד שהוא פטור מפסח שני מרצה ג"כ הציץ להקטיר האימורין ע"כ בקיצור. ובגמ' טעמא דנזרק ואח"כ נודע אבל נודע ואח"כ

נזרק לא מרצה ציץ להקטיר האימורים (הגהה ומ"מ פטור מלעשות פסח שני לפי מה שיישבו תוס פי' רש"י ז"ל). ורמינהי על מה הציץ מרצה על הדם ועל הבשר ועל החלב שנטמא בין בשוגג בין במזיד קס"ד דה"ק שזרקו בין בשוגג בין במזיד ומשני רבינא דהאי שוגג ומזיד אטומאה קאי אבל זריקה בעינן שוגג ר' שילא אמר זריקתו בין בשוגג בין במזיד הורצה טומאתו בשוגג הורצה במזיד לא הורצה והא דקתני בין בשוגג בין במזיד הורצה ה"ק נטמא בשוגג וזרקו בין בשוגג בין במזיד הורצה ומתני' דקתני נזרק ואח"כ נודע ה"ה דאפי' נודע ואח"כ נזרק והאי דקתני נזרק ואח"כ נודע משום דבעי למיתני סיפא נטמא הגוף אין הציץ מרצה דאפי' נזרק ואח"כ נודע לא. קתני רישא נמי נזרק ואחר כך נודע:

נטמא טומאת הגוף. כן צריך להיות:

מפני שאמרו הנזיר ועושה פסח וכו'. נזיר כתיב ביה וכי ימות מת עליו במחוורת עליו שתהא ברורה לו ובפסח א"ר יוחנן דכתיב ביה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם במחוורת לכם ורשב"ל אמר מדסמך טמא לנפש לדרך למידרש מה דרך בגלוי אף טמא בגלוי אבל בפ' בתרא דנזיר דף ס"ג מוכח דלמאן דיליף ליה מוכי ימות מת עליו בפתע פתאום דכתיב גבי נזיר מהתם נמי ילפי' לעושה פסח דבכל מקום נזיר ועושי פסח כי הדדי נינהו ולאידך דיליף מכי דרך דכתי' גבי עושי פסח יליף נזיר מיניה ומ"מ בין הכא ובין התם מסקינן בגמ' דהלכתא גמירי להי וקרא אסמכתא בעלמא נינהו. ועיין ביד פ' ששי דהלכות נזירות סי' י"ז ובפ"ד דהלכות ביאת מקדש סי' ו' ובפ"ד דהלכות ק"פ סי' ב' ובפי' ששי סי' י"ב דמשמע משם דנזיר ועושי פסח לאו דוקא דה"ה לכל הקרבנות דאין הציץ מרצה על טומאת הגוף בקרבן יחיד אא"כ נטמא בטומאת התהום:

נטמא טומאת התהום. בס"פ שני דנזיר דחי לומר דאפשר דר' יוסי ס"ל דאפי' טומאת התהום דזיבה הותרה לעושי פסח ופירשו רש"י ותוס' טומאת התהום דזיבה היינו דבשעת שחיטה וזריקה עדיין לא היתה יודעת אם תהא רואה בו ביום ותסתור אם לא ועיין הכא בגמ'. ושם ובפ' בתרא דף ס"ג תניא אבל אם נטמא עושה פסח בטומאה ידועה טמא ופי' רש"י ז"ל דאע"ג שכבר עשה פסחו בפסח ראשון צריך לעשות פסח שני ע"כ ובפ' קבלה דף כ"ג מוקי בגמ' אליבא דזקני דרום דהאי טומאת הגוף דמתני' היינו שנטמא הכהן בשרץ דאי נטמאו בעלים במת אינהו ס"ל דאם בדיעבד שלח הבעל קרבנו ושחטו וזרקו עליו הציץ מרצה ונפטר מפסח שני. ודע דנטמא טומאת התהום הציץ מרצה אפי' אם נטמא במזיד וגם שצריך רצוי ציץ ליחיד אפי' שהותרה לו הטומאה לגמרי שלא נזכר בתלמוד טומאה דחויה אלא דוקא לטומאת צבור:

משנה ח

נטמא שלם או רובו וכו'. עד סוף סי' ט' פ"ד דהל' ק"פ סי' ג':

שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה כו'. ודוקא בצייקנין או באכסנאי כדאמרי' בגמ' דעשאוהו כצייקנין אבל אדם אחר לא ואפי למאן דלית ליה בפ"ק דשבועות לב ב"ד מתנה עליהם ה"מ בקרבנות דקדישי קדושת הגוף אבל בקדושת דמים כ"ע מודו תוס' ז"ל:

נטמא מיעוטו וכו' בחצרותיהן או על גגותיהן. במשנתו של החכם הר"ר יהוסף אשכזי ז"ל נמחקה מלת או ואיני יודע טעם למה דגם בירוש' איתה. ולשון הרמב"ם ז"ל בפ"ד דהלכות ק"פ בחצרותיהם ואין שם מלת גגותיהם ולשונו בפי"ט מהלכו' פסולי המוקדשין נותר של קדשים קלים שורפין אותו בעליו בבתיהם ע"כ משמע דלאו דוקא חצר או גג. ואפשר שההגהה היא ועל גגותיהן בויו דהוי כמו או דכן הוא בקצת ספרים. והקשה החכם הר"ר אליעזר ארחא נר"ו כיון דקיימא לן דפסולי קדשים במקום אכילתן שם שריפתן מקרא דכתי' בקדש באש תשרף כדאיתא בפ' כל שעה (פסחים דף כ"ד) ואפי' קדשים קלים שאכילתן בכל העיר שם שריפת פסוליהם כמו שפי' שם רש"י ז"ל א"כ הפסח שאין אכילתו בגגין דהא גגין לא נתקדשו וכדאיתא בגמ' לקמן בסוף פירקין א"כ היכי מצי לשרוף הפסח שנפסל שם בגג וחפשתי בדברי הרמב"ם ז"ל ולא מצאתי יותר ממה שכתבתי אלא שלא הזכיר מלת גגותיהן לא בהלכות ק"פ ולא בהלכות פסולי המוקדשין באופן שנסתפקנו שמא הרמב"ם ז"ל לא גריס במתני' מלת גגותיהן. ובגמ' ורמינהי דתנן לעיל ספ"ג וכן מי שיצא מירושלם ונזכר שיש בידו בשר קדש אם עבר הצופים שורפו במקומו ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה אלמא מיעוטו נמי שנפסל מעצי המערכה נמי שרפינן א"ר חמא בר עוקבא לא קשיא כאן באכסנאי שאין לו עצים שורפו מעצי המערכה ומתני' בבעל הבית רב פפא אמר הא והא באכסנאי ולא קשיא כאן בשהחזיק בדרך לא הטריחוהו לחזר על עצים כדקתני וכן מי שיצא מירושלם אלמא בהחזיק עסקינן ומתניתין בשלא החזיק בדרך רב זביד אמ' לעולם כדאמרי' מעיקרא כאן באכסנאי כאן בבעל הבית דרב זביד כרב חמא מוקי לה ופליג עליה דרב פפא ויהיב טעמא למילתיה דרב חמא כיון דלית ליה עצים שם עשאוהו כצייקנין והחזיק בדרך דמתני' לאשמועינן חזרה נקט לה ולא משום עצים דה"ה לא החזיק זו היא שיטת רש"י ז"ל וביד פ"ט דהל' פסולי המוקדשין סי' ז' ח':

הצייקנין וכו' [וכ"ה הגירסא בערוך ערך צקן.]. ירוש' אמר הריני שורפו על גגי מעצי עצמי אין שומעין לו להודיע לבא אתריו שהוא צייקן תדע לך בכל אחר לא צווח ליה

צייקן וכא צווח ליה צייקן ע"כ. ובגמ' אריישא דמתני' ת"ר באו לשרפו בחצרותיהן ומעצי המערכה אין שומעין להם דילמא פיישין מינייהו ואתו בהו לידי תקלה ואם רצו לשרפן לפני הבירה מעצי עצמן ג"כ אין שומעין להן כדי שלא לבייש את מי שאין לו או מפני החשד שהרואהו אחר שריפתם מחזיר מותר העצים לתוך ביתו חושדו בגונב עצי המערכה אם הם מהעצים הראויין למערכה:

משנה ט

הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד. פי' הרמב"ם ז"ל אמרו שיצא ענייננו שיצא מן הבית שנאכל בו ע"כ אבל בפ"ד דהלכו' ק"פ סי' ג' כתב הפסח שיצא מירושלם או שנטמא ביד ישרף מיד ע"כ ולפירושו שפירש כאן קשה מאי ישרף מיד דהא אין שורפין קדשים בי"ט ואין לומ' שיצא מן הבית בי"ד דהא אין נפסל ביוצא מן הבית אלא בליל ט"ו שהוא זמן אכילתו וכמו שכתב הוא עצמו ברפ"ט דהלכו' ק"פ וכדמשמע פשט דקרא בבית אחד יאכל וסמיך ליה לא תוציא מן הבית. והעלו תוס' ז"ל דודאי דפסולו בגופו דישרף מיד הוי מסברא וכן ג"כ אם נטמאו הבעלים או שמתו או שנשפך הדם או נטמא דבעינן עבור צרה הוי מסברא. ומסקי' בגמ' דכל פסולי דקדש בשריפה ל"ש קדשי קדשים ל"ש קדשי' קלים הלכתא גמירי לה:

בפי' רעז"ל ואין צריך להשהותו עד הבקר של חמשה עשר שתעובר צורתו דהיינו לילה א' ומיהו וכו'. אמר המלקט הוא לשון רש"י ז"ל אלא ששם כתוב בדפוס עד הבקר של ששה עשר ונראה שהוא טעות שם דהא קאמ' בתר הכי דהיינו לילה אחת ואי גרסי' ששה עשר הוי שתי לילות ועוד דהא ודאי דאין צריך להשהותו עד הבקר של ששה עשר אפי' אם עבר ולא שרפו בי"ד ישרף מיד במוצאי יום טוב דאע"ג דאין שורפין אלא ביום היינו דוקא נותר ופגול כמו שפסק הרמב"ם בפ' י"ט ז"ל מהלכות פסולי המוקדשין מדכתי' גבי נותר ביום השלישי באש ישרף ופגול כנותר מן הטעם שכתב שם בכסף משנה דפגול ונותר בחדא שיאטא שייטי אבל שאר פסולין נראה דמצוה להקדים לשרפם כל מה שיוכל ואפי' בלילה ובפרט הכא דאם שכח ולא שרפן מום י"ד ישרפו מיד בליל ששה עשר וכן נמי גבי סיפא דקתני וישרף בששה עשר או לספרים דגרסי ויצא לבית השריפה לפי ע"ד היינו ודאי ליל ששה עשר מיד משום דזריזין מקדימין למצות כל מאי דאפשר וכן מצאתיו ג"כ מוגה בתלמודו של הרב בצלאל אשכנזי ז"ל חמשה עשר וכמו שכתוב בפי' רעז"ל. ומ"מ ק"ק על זה מה שאכתוב בסמוך בס"ד בשם תוס' ז"ל:

תעובר (הגהה ה"ר יהוסף ז"ל הגיה תֵּעבור בשם ס"א)

צורתו יניחנו עד למחר ויפסל בלינה ותעובר מראה לחלוחית בשרה הימנה משום בזיון קדשים דכל זמן שלא נפסלו בלינה אין נשרפין אא"כ פסולו בגופו רש"י ז"ל בפ"ק דמנחות דף ה':

אף זה ישרף מיד. ר' יוחנן בן ברוקא לא פליג וכו' לשון רעז"ל. אמר המלקט ור' יוחנן אמר דאף לאחר זריקה מחלוקת ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דא"ר יוחנן ר' יוחנן בן ברוקה ור' נחמיה אמרו דבר אחד וכו' ורבה מוסיף אף ר' יוסי הגלילי נמי ס"ל דפסול בעלים לא בעי עבור צורה דתני' וכו'. ירוש' ר' ירמיה אומר אף ר' יוסי הגלילי דתנן בס"פ התערובות חטאת שקבל דמה בשני כוסות וכו' וכי דייקת בה שפיר תשכח שהכל אחד כדאיתא התם. ובגמ' יהיב טעמא אמאי ר' יוחנן לא חשיב ליה לר' יוסי הגלילי בהדייהו ביד פי"ט דהל' פסולי המוקדשין סי' ב':

משנה י

העצמות וכו'. תוס' פ' בהמה המקשה ובגמ' פ' גיד הנשה (חולין דף צ') ובפ"ק דתמורה דף ד' ובגמ' א"ר יצחק עצמות קדשים ששמשו נותר פי' שנותר בהן מוח חוץ לזמנו ושמשוהו העצמות הללו מטמאין כדין נותר נימא מסייעא ליה העצמות והגידין והנותר ישרפו בששה עשר והני עצמות פשיטא דאית בהו מוח דאי לית בהו מוח למה לי שריפה נישדינהו וש"מ שמוש נותר מילתא היא דאי לאו מילתא היא למה להו שריפה הא מכיון שניתותרו ונפסלו אין בהן משום איסור שבירה דהא כתיב ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול וא"כ ניתברינהו ונחלצינהו למוח דידהו ונשרפיה ונשדינהו לדידהו ומהדרי לעולם אימא לך שמוש נותר לאו מילתא היא וקסבר בו בכשר ואפי' בפסול ולאו מעוטו פסול אתא אלא אורחיה דקרא הוא ואף פסול במשמע בסיפא דקתני אבל המותיר בטהור והשובר בטמא אינו סופג את המ' דמשמע דוקא בכשר ולא בפסול רישא איירי כשהיתה לו שעת הכושר כגון נותר יש בו משום שבירת העצם וסיפא כשלא היתה לו שעת הכושר כגון נטמא לפני זריקה אין בו משום שבירת העצם ותנא דמתני' ר' יוסי היא דשאני ליה בהכי לגבי שבירת עצם דתניא וכו':

והגידין. גמר' אמר רב כל הגידין הרי הן כבשר ונמנין עליהן בפסח חוץ מגידי צואר הוא אלל הרחב וקשה ועץ בעלמא הוא ומקשה עליה ממתני' דקתני גידין ופשיטא דבגידי צואר עסיקי' דאי גידי צואר נכלינהו ואי דאיתותר היינו נותר אא"ב בשר נינהו מש"ה בעו שריפה אלא אי אמרת וכו' למה להו שריפה ומשני רב חסדא לא נצרכא אלא לגיד הנשה לר' יהודה דאמר אינו נוהג אלא באחת ולא ידעינן בהי מינייהו הלכך מתחלה עומד אותו של היתר לשריפה משום דלא ידע ליה דליכליה. ורב אשי ורבינא אוקמו

כדפי' רעז"ל. ובלשונו ז"ל המתחיל והגידין שהן אסורין באכילה ואין חייבי' עליהם מן התורה כך צ"ל שם אלא שישראל נהגו בו איסור. אמר המלקט פי' רש"י ז"ל הלכך תחלתו לשריפה דכיון דמן התורה מותר חל איסור נותר עליו ובכלל נותר לא חשיב ליה דהאי על כרחך מתחלתו לכך עומד ואיצטריך למתנייה באנפי נפשיה ולאשמועי' דאסור לאכלו ע"כ:

בפי' רעז"ל וי"ט עשה. אמר המלקט דכתיב גבי י"ט שבתון דמשמע שבות. ורבא דריש ליה בגמ' מקרא אחרינא וכאן הביא רעז"ל דרשת רב אשי דדריש ליה משבתון וכו' דאית ביה עשה מלבד הלא תעשה אבל בר"פ במה מדליקין הביא דרשת דבי חזקיה דמייתי לה מקרא דלא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו שאין ת"ל בקר בתרא דהא כתיב בקר קמא אלא ללמד דעד בקר שני עמוד ותשרפנו והקשו תוס' ז"ל וא"ת חי אסור לשרפו בליל מוצאי י"ט עד בקר היכי מוכח דאין שריפת קדשים דוחה את י"ט הא ע"כ גזרת הכתוב הוא דהא אפי בלילה שהוא חול אסור לשרפו וי"ל כיון דאסר לשרפו בבקר ראשון ילפי' שפיר דאין שריפת קדשים דוחה י"ט דהא דאסר לשרפו בליל מוצאי י"ט אין תימא שכן מצינו בשלמים שאע"פ שאין נאכל לאור שלישי אפ"ה אין נשרף עד היום כדאמרי' בריש מכילתין ע"כ. אבל בפי"ט דהלכות פסולי המוקדשין לא הזכיר שם הרמב"ם ז"ל אלא שאין שורפין את הנותר ואת הפגול בלילה אלא ביום דוקא ושאין שריפת טמא ונותר ופגול דוחה את י"ט ואין צריך לומר את השבת ע"כ. ושמא דבעבור דוחק הקושיא שהקשו תוס' ז"ל נאדו רבא ורב אשי מההיא דרשא אע"פ שכבר יש לתרצה כמו שתרצו תוס' ז"ל. ורש"י ז"ל לפי מה שהגהתי לעיל בסמוך בשם הרב בצלאל אשכנזי ז"ל וכמו שהוא בפי' רעז"ל אפשר דס"ל הכי דכיון דרב אשי שהוא בתרא נאד הוא ג"כ מדרשת תנא דבי חזקיה משמע דלא ס"ל דאסור לשורפו בלילה אלא אדרבה זריז מקדים לשורפו מיד במוצאי י"ט ורבינו עובדיה ז"ל כיון שכאן העתיק לשון רש"י ז"ל כאשר הוא מוגה כאשר כתבתי הוצרך למנקט הכא דרשת רב אשי אבל בפ' במה מדליקי' נקט דרשת תנא דבי חזקיה כנלע"ד. וביד פי"ט דהל' פסולי המוקדשין סי' ה':

משנה יא

כל הנאכל בשור הגדול יאכל וכו' ר"פ עשירי דהל' ק"פ וסי' ח' ט' י"א ותוס' פ' בהמה המקשה (חולין דף ע"ז) ובגמ' רבה רמי תנן כל הנאכל כו' ושאינו נאכל לא אימא סיפא ראשי כנפים והסחוסין והא הני לא מיתאכלי בשור הגדול אלא תנאי היא וה"ק כל הנאכל וכו' ושאינו נאכל לא ויש אומרים אף ראשי כנפים והסחוסין הואיל ובשור הגדול

גופיה מתאכלי ע"י שליקה דהיינו בשול יתר. ואיני זוכר בתלמוד דוכתא אחרינא כמו זה שאומר תנאי היא ואינו מזכיר שם התנאים וגם לא מייתי ברייתא דאשכחן דפליגי בה וגם לא ידענא מאן האי יש אומרים דודאי דכאן אינו ר' נתן אלא כלומ' מכח קושיית ורומיית רישא אסיפא צרייכין אנו לומר דפלוגתא דתנאי היא ולא ידענא מאן נינהו וכמו שרגיל לתרץ בירוש' שני תלמידים שנו אותה כמו שכתבתי בפ"ק דחלה סי' ו'. ורבא תירץ הכא בגמ' דלעולם חד תנא הוא ומה הן קתני וכדפי' רעז"ל ותניא כותיה. עוד גרסי' בגמ' אתמר גידין שסופן להקשות ר יוחנן אמר נמנין עליהן בפסח ריש לקיש אמר אין נמנין בתר בסוף אזלינן איתיביה ריש לקיש לר' יוחנן כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך ומה הן ראשי כנפים והסחוסין הני אין אבל גידין שסופן להקשות לא א"ל תנא הני וה"ה לאינך ראשי כנפים מ"ט דהא מיתאכלי בשור הגדול בשליקה הנך נמי מיתאכלי בשור הגדול בשליקה. ורמינן בגמ' דר' יוחנן אדר' יוחנן ומסיק בגמ' דהדר ביה ר' יוחנן מהך דשמעתין לגבי ריש לקיש. וז"ל הרמב"ם ז"ל כאן בפי' המשנה ראשי כנפים הן אותן הגידים הקשים שהן סביבות הפרקים באדם ובבהמה ובעוף ונקשרין אותן הפרקים באותן הגידין והסחוסין מיני עצמות רכין כאותן שבראש הכתף ע"כ. אבל מתוך פי' רש"י ז"ל שהעתיק רעז"ל נראה ששני מיני סחוסים הן האחד ראשי הכנפים דהיינו ראשי הכתפיים והאחד תנוך האוזן וסחוסי החזה והצלעות הקטנות שבראשי השדרה וז"ל הרמב"ם ז"ל שם בהלכות ק"פ הסחוסין שהן כמו עצמים רכים הרי אלו מותרין לאכלן היה גדי קטן ורך שעצמותיו רכין לא יאכל אותן שזה שובר עצם ואם אכל לוקה שאחד השובר עצם קשה או עצם רך ע"כ וכתב עליו שם בהשגות ומעולם לא עלה על דעת מפרש שבאה זו המשנה על איסור שבירת העצם שא"כ הל"ל כל שאינו נאכל בשור הגדול לא יאכל בגדי הרך אבל באה על חיוב אכילה שהוא בבל תותירו ע"כ וכתב שם מהרי"ק ז"ל שאם זו קושיא גם לפי' רש"י ז"ל שפי' לענין שאין נמנין עליו בפסח קשיא ועוד שלפירוש הראב"ד ז"ל קשה דלא הל"ל יאכל בגדי הרך דמשמע דמותר לאכלו אלא הל"ל ראוי לאכילה בגדי הרך ע"כ:

המותיר בטהור. פי רש"י ז"ל אפי' בטהור ע"כ:

משנה יב

אבר שיצא מקצתו וכו'. בתו"כ פ' צו פרשה ט' וכולהו מתני' ע"ס הפרק רפ"ט דהלכות ק"פ עד סוף סי' ד' ותוס' דפ' כל גגות (עירובין דף צ"ב) ודפ' אלו נאמרין (סוטה דף ל"ח) ודפ' הקומץ רבה (מנחות דף כ"ד) ודפ' בהמה המקשה (חולין דף ע"ב:)

קוצץ בקופיץ שאין בהן משום שבירת העצם. כך הגרסא בירוש':

מן האגף ולפנים כלפנים. גמ' אמ' רב יהודה וכן לתפלה העומד מן האגף ולפנים מצטרף לעשרה כפי שיטת רש"י ז"ל ופליגא אדר' יהושע בן לוי דאמר אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים שאין הפסק לפני המקום שהכל גלוי וידוע לפניו ואין סתימה לפניו ופרכי' בגמ' הא גופא קשיא אמרת מן האגף ולפנים כלפנים הא אגף עצמו כלפנים פי' אגף עצמו מן הנקישה ולפנים עובי השער ומשנינן לא קשיא כאן בשערי עזרה נתקדש עביין בקדושת עזרה חוץ משער ניקנור כאן בשערי ירושלם אגף עצמו כלחוץ שלא נתקדש עביין והקשו תוס' ז"ל ליפלוג בשערי העזרה גופייהו כאן בשער ניקנור כאן בשאר שערים ותרצו דמתני' בפסח קאי שאינו נפסל אלא חוץ לחומת ירושלם: ושם בפ"ט דהק"פ פסק דאגף עצמו כלחוץ. ובטור א"ח סי' נ"ה:

מן האגף ולחוץ. תוס' פ' ראוהו ב"ד (ראש השנה דף כ"ז) בלשון רעז"ל המתחיל מן האגף שכתוב שם חופף ונוקף צריך להגי' חופץ ונוקש:

החלונות ועובי החומה כלפנים. בין לאכילת קדשי קדשים בין לטומאה ודוקא בששוין לקרקע העזרה אבל אם אינם שוין לקרקע העזרה אינם כלפנים ואיתא בתוס' פ' ידיעות דף ט"ו ובגמ' פ' איזהו מקומן (זבחים דף נ"ו.) וכתוב בבית יוסף שם סי' נ"ה ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים כשראשו ורובו בחלון או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית ע"כ. ופי' רש"י ז"ל ואע"ג דעובי השערים לא אמרן נמי דהוי כלפנים התם כדמפ' טעמא בגמ' מפני המצורעים דאמ' רב שמואל בר רב יצחק מפני מה לא נתקדשו עביין של שערי ירושלם אלא הוי האגף כלחוץ מפני שמצורעין מגינין עצמן תחתיהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ואמ' רב שמואל בר רב יצחק מפני מה לא נתקדשו עביין של שערי ניקנור כמו שנתקדשו כל עובי שערי העזרה מפני שמצורעים עומדין שם בעודן מחוסרי כפרה ומכניסין בהונות ידיהם לעזרה. ומוקי בגמ' לחלונות דמתני' דוקא דשוה לקרקע העזרה וכן נמי אוקי לעובי החומה ועובי החומה משכחת לה בבר שורא פי' חומה קטנה לפנים מחומה גדולה והיא נמוכה ושוה לקרקע גובה העזרה שקרקע העזרה הולך וגבוה ועולה במעלות דאי לא תימא הכי קשיא שהרי הן דומין לגגין ועליות דקיימ' לן שלא נתקדשו וכמו שכתבתיו כבר בקיצור. וביד ס"פ שני דהלכות מעשר שני ובפ' ששי דהלכות בית הבחירה סי' ט' ובפ' עשירי דהלכות מעשה הקרבנות סי' ה':

משנה יג

שתי חבורות שהיו אוכלות. מצאתי שנקד הר"מ דילונזאני ז"ל חבורות הבית בחולם. תוס' פ' ע"פ דף קי"ט ומתני' ר' יהודה וכדמפ' רעז"ל טעמיה וקרא דבבית אחד יאכל

לשאין אחד אוכל בשני בתים אתא דסבר ר' יהודה יש אם למסורת דיאכל (הגהה נלע"ד דה"פ דמדלא כתיב ייאכל בשני ייודין משמע דקאי אאדם האוכל שלא יאכל בשני מקומות אפי' שהן בתוך בית אחד) כתיב דמשמע דאדם אחד אוכלו בבית אחד ולא בשני בתים והכי סתם לן נמי בפירקין דלקמן סימן ד'. ור"ש אומ' על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות יכול יהא נאכל בשתי חבורות ת"ל יאכל וקסבר יש אם למקרא דיאכל קרינן ואפסח קאי ולא אגברי:

והכלה הופכת את פניה ואוכלת. איצטריך לאשמועי' כו' תוס' ז"ל. אמנם זה לשון הרמב"ם ז"ל שם בפ"ט וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואח"כ אוכל מה שבפיו שאסור לאוכל לאכול בשתי חבורות ומותר לכלה וכו' ע"כ. ומ"מ אפי' לפי פי' הרמב"ם ז"ל מתני' דקתני שתי חבורות וכו' מיירי בפסח אחד בין שתי חבורות. וממילא משתמע ממתני' דמכ"ש דשתי חבורות האוכלת כל אחת פסחה שצריכה כל אחת שלא להפוך פניה אצל החבורה האחרת דילמא מישתלי חד מינייהו ואכיל משל פסח החבורה האחרת ואין אדם אוכל בשני פסחים והפסח אינו נאכל אלא למנויו:

פרק ח

משנה א

האשה וכו'. נלע"ד דאגב דתני בסוף פירקין דלעיל והכלה הופכת את פניה שרי השתא באשה או בכלה שכבר עבר זמן שנשאת אם היא רדופה או אם אינה רדופה כמו שנכתוב בסמוך בס"ד וכולה מתני' עד סוף הפרק פרק שני דהלכות ק"פ ובפ"ג סי' כ"ג:

בזמן שהיא בבית בעלה. מלת בזמן צ"ע אמאי איצטריך למתנייה:

תאכל ממקום שהיא רוצה. גמ' שמעת מינה יש ברירה פי' קס"ד ממקום שהיא רוצה בשעת אכילה קאמר ואמרי' הוברר דשחיטה וזריקה דהאי פסח שפיר איזדריק עלה דהאי אתתא ומתרץ מאי רוצה בשעת שחיטה ששאלנו את פיה בשעת שחיטה ואמרה בזה אני רוצה ורמינהי אשה רגל הראשון אוכלת משל אביה מכאן ואילך רוצה אוכלת משל אביה רוצה משל בעלה לא קשיא כאן ברדופה פי' ברייתא ברדופה ללכת אצל אביה לספר שבתה הלכך רגל הראשון ודאי בתר אביה מכאן ואילך ספק. מתניתין בשאינה רדופה לילך תמיד לבית אביה הלכך בבית בעלה חביב לה וכל שאר הרגלים ודאי שייכא בהדיה ורגל ראשון ספק הלכך תאכל ממקום שהיא רוצה וכדאשכחן בקרא דיש כלה רדופה דכתי' הייתי בעיניו כמוצאת שלום נתחבבתי עליו ונמצאתי שלימה

לו וא"ר יוחנן ככלה שנמצאת שלימה בבית חמיה ורדופה לילך להגיד שבחה בבית אביה האיך מקובלת היא בבית חמיה וכתבו תוס' ז"ל מאי רוצה בשעת שחיטה ודוקא בררה בשעת שחיטה אבל לא בררה אינה אוכלת לא משל זה ולא משל זה אכל ברישא אפי' סתמא אוכלת משל בעלה ע"כ. (הגהה אלא דלפי' התוס' כל הכלות רדופות ע"ש ולפי שיטתן ז"ל כתבו בסוף דבריהם והלכה דקתני במתני' לאו דוקא דאי דוקא כבר גלתה דעתה שרוצה בשל אביה א"נ אפי' הלכה כל זמן שלא בררה ספק הוא אבל הלכה לעשות לא גרסי' ואי גרסי' צריך לומר דלעשות לאו דוקא ע"כ בקיצור):

יתום ששחטו עליו אפוטרופוסין וכו'. גמ' שמעת מינה יש ברירה פי' שהוברר הדבר שבזה נתרנה בשעת שחיטה אילו הודיעוהו א"ר זירא שה לבית מכל מקום איש בעל הבית יקחנו לכל בני ביתו ואין צריך דעתו תניא נמי הכי וכו' ומסתברא כמו שהגיה רש"ל ז"ל שמחק מלות תניא נמי הכי והגיה במקומן תנו רבנן וכו'. וכתבו תוס' ז"ל הכא לא שייך לומר מאי רוצה בשעת שחיטה דבשלמא לעיל אשמועי' דאי לא בררה בשעת שחיטה אינה אוכלת כלל אע"ג דס"ד דבתר בעלה גרירא טפי אבל הכא אם רוצה בשעת שחיטה מאי קמ"ל ע"כ:

עבד של שני שותפין. גמ' רמי ליה רב עינא סבא לרב נחמן תנן עבד של שני שותפין לא יאכל משל שניהם והתניא רצה מזה אוכל רצה מזה אוכל א"ל עינא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא מיני ומינך תסתיים שמעתתא מתני' בדקפדי אהדדי פי' שני הבעלים אין רוצין ליהנות זה מזה הלכך אפי' נתרצה האחד שיאכל העבד אין חברו רוצה שיהנה חלקו משל חברו ובריית דלא קפדי אהדדי. והרמב"ם ז"ל פי' שם בפ' שני דבזמן שמקפידין זה על זה רוצה לומר שלא יגנבנו לעבד כלומר שחושש זה שאם יאכל אצל חברו ימשיך לב העבד אליו ויגנבנו ע"כ ותוס' ז"ל כתבו אין לפ' דקפדי שאין כל אחד רוצה להנהו' את חברו וכו' עד לכך נראה כפי' הקונטרס דקפדי שכל אחד אינו רוצה שיהנה חלקו משל חברו וכו':

מי שחציו עבד וחציו בן חורין לא יאכל משל רבו ראיתי שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל חציו עבד וכו' ומחק מלת מי והשין. ובגמ' משל רבו הוא דלא יאכל אבל משל עצמו אוכל והתניא לא יאכל לא משלו ולא משל רבו לא קשיא כאן כמשנה ראשונה קודם שחזרו ב"ה לא יאכל משל עצמו מפני שאין חלק עבדות נמשך אחר דעתו כאן כמשנה אחרונה הואיל ובידנו לשחררו הרי הוא כבן חורין ואוכל משל עצמו דתנן פ"ד דגיטין מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכו' חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש. כך פי' רש"י ז"ל וכן בפי' ר"ע ז"ל כאן אכן הרמב"ם ז"ל פירש ואמרו לא יאכל משל רבו וכמו כן לא יאכל משל עצמו

לפי כי עוד יתבאר כי הוא לא יניח עבד חציו בן חורין וחציו עבד ולפיכך לא יאכל ממנו בשום פנים עד שיעשה בן חורין ומה שאמר בכאן לא יאכל משל רבו שיראה ממנו שהוא אוכל משל עצמו זהו דעת האומר מניחין אדם חציו עבד וחציו בן חורין ע"כ:

משנה ב

יאכל מן הראשון והשני ישרף. ובירוש' ר' אלעזר ור' יוחנן תרויהון אמרין דר' נתן היא דר' נתן אמר יוצאין בזריקה בלא אכילה:

שכח מה אמר לו רבו תוס' פ"ק דקדושין דף כ"ד ודבפרק האיש מקדש (קידושין דף מ"ב) והרא"ש ז"ל שם פ"ק דף פ"ט:

ישחוט גדי וטלה ויאמר כצ"ל:

וטלה שלי בשאמר לו הרועה ע"מ שאין לרבך רשות בו. ואח"כ יתנה התנאי ששנינו במשנה. וכתבו תוס' ז"ל דלמ"ד בפ"ק דקדושין דקני רביה עד שיתן ע"מ שיצא בו לחירות הכא נמי יפרש שיתן לו שיצא בו חובת פסח:

שכח רבו מה א"ל פי' שהעבד שכח וגם רבו:

ופטורין מלעשות פסח שני. גמ' אמר אביי לא שנו דפטורין אלא ששכח אחר זריקה דבעידנא דאיזדריק דם הוה חזי לאכילה אבל שכח לפני זריקה דכי איזדריק דם לא הוה חזי לאכילה חייבים לעשות פסח שני. איכא דמתני להאי מימרא דאביי אברייתא דתניא חמשה שנתערבו עורות פסחיהן זה בזה ונמצאת יבלת באחת מהן כולן יוצאין לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני אמר אביי וכו' עד מאן דמתני לה אמתני' כ"ש אברייתא דספק פסיל מום יש בכולן ולא נראית זריקה שלהן ומאן דמתני לה אברייתא אבל אמתני' לא דכיון דכשרים נינהו דאי אדכר הוה חזי לאכילה קמי שמיא גליא וכתבו תוס ז"ל ולא פסיל כ"כ הואיל ואינו בגוף הקרבן ע"כ:

משנה ג

האומר לבניו וכו' פ' אין בין המודר (נדרים דף ל"ו) ובפ' כל הגט (גיטין דף כ"ה:)

הריני שוחט את הפסח וכו' פי' הריני עולה לירושלים ולאחר שאהי' שם אשחוט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון:

על מי שיעלה ראשון הוה ס"ד בגמ' דמשום טעם דיש ברירה הוא ודחי לה דלכולם הֵימָנָה אלא משום כדי לזרזן קאמר והכי נמי דייקא דקתני ומזכה אחיו עמו אא"ב דאימנינהו מעיקרא שפיר אלא אי אמרת דלא אימנינהו מעיקרא לבתר דשחוט מי קא מתמני והתנן בסיפא נימנין עליו ומושכין את ידיהם ממנו עד שישחט ש"מ ותנ"ה דמשום זריזות קאמר דתניא מעשה וקדמו בנות לבנים ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים.

ומדקתני בנות זריזות ובנים שפלים ולא קתני בנות זכו ובנים לא זכו או ובנים לא יצאו ידי חובתם שמעי' מינה שם בפ' אין בין המודר דשה לבית אבות לאו דאורייתא פי' דמן התורה אין הקטנים צריכין להמנות בשה עם בני חבורה אלא אוכלים ממנו אע"פ שלא נמנו עליו ויש ליישב דלא פליגא אסוגיא דידן דהכא בגמ' דידן נמי ה"ק ש"מ דכדי לזרין קאמר דהא לא בעי לאימנויינהו ומה שאמר להם על מי שיעלה מכם ראשון כדי לזרזן קאמר ודוחק א"נ אפשר לומר דהכא בעי לפרושי אפי' את"ל דבניו דמתני' הוו גדולים דצריכין ודאי להמנות והתם ודאי בעי לפרושי אי אמרינן דבנים דמתני' הוו קטנים יכולין לאכול ואינו נקרא פסח שלא למנוייו דלא אסר רחמנא אלא להנהו דאיתנהו במצות תכוסו ועיין כאן בתוס':

זכה בחלקו ומזכה ס"א וזיכה. ולא מצאתי דין זה דהאומר לבניו וכו' שם ביד לא בפ' שני ולא בפ' שלישי. רק הביא שם בפ' שני הברייתא דאיתא בגמ' שוחט אדם ע"י בנו ובתו הקטנים וכו':

לעולם נמנין עליו וכו' גמ' מאי לעולם ומשני הא קמ"ל דאע"ג דאימני עליה חבורה זו חוזרת ונמנית עליה חבורה אחרת ודלא כר' יוסי דס"ל ובלבד שיהיה אחד מבני חבורה ראשונה קיים עליו כמו שכתבתי לקמן ס"פ מי שהיה טמא:

נמנין עליו ומושכין. פ' תמיד נשחט (פסחים דף ס') ותוס' ס"פ אלו דברים בפסח ובגמרת יומא דף מ"ט פ' הוציאו לו ובפ' כל הגט דף כ"ה ובגמ' אמר אביי מחלוקת לימשך פי' בההיא קאמר ר"ש עד שיזרק דרבנן סברי מהיות משה מחיותיה דשה ור"ש סבר מהוייתיה דשה קודם גמר עבודותיו אבל לימנות ד"ה עד שישחט דאמר קרא במכסת נפשות והדר תכוסו תנ"ה וכו' עד ר"ש אומר נמנין עד שישחט ומושכין עד שיזרק הדם. ורוב הספרים לא גרסי' במתני' רק ר"ש אומר עד שיזרק הדם:

משנה ד

הממנה גרסי' המם הראשונה בפת"ח והשניה בשב"א:

עמו על חלקו וכו' היא עיקר הגירסא. ועיין במ"ש לקמן פ"ט ריש סי' י"א:

רשאין בני חבורה ליתן לו את שלו וכו' בגמ' בעינן אחד מבני חבורה שהיו ידיו של אחד מהן יפות כלומר ממהר לאכול הרבה ולישנא מעלייא נקט ועליה איבעיא לן דמהו שיאמרו טול חלקך וצא ובעינן למפשטה ממתני' ודחי לה דילמא דעות שאני דאע"ג דלא אכלו תרוייהו אלא כאחד מבני חבורה מצי אמרי ליה דלא ניחא לן איניש נוכראה גבן שמא יעכב עלינו זמן הסעודה עד בואו גם הוא ופשיט לה מברייתא דרשאין ומייתי עלה עובדא דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דכריכו רפתא בהדי הדדי וכו' ע"ש:

משנה ה

זב וכו' והגיה ה"ר יהוסף ז"ל וכן שומרת יום כנגד יום שוחטין עליה בשני ראתה שני ימים וכו' וכתב שכן מצא בכל הספרים וביד שם פ' ששי סי' ג' ועיין במה שכתבתי לקמן ר"פ מי שהיה טמא בשם תוס' ז"ל:

והזבח שוחטין עליה בשמיני גמ' תני תנא קמיה דרב אדא בר אהבה והזבה שוחטין עליה בשביעי שלה א"ל זבה בשביעי שלה מי חזיא הא אפי' לעולא דס"ל שוחטי' וזורקי' על טמא שרץ ה"מ טמא שרץ דחזי לאורתא הא עד למחר דמתיא כפרה לא חזי אלא אימא בשמיני פשיטא מהו דתימא כיון דמחסרא כפרה לא דילמא פשעא ולא מקרבא קמ"ל וכגון דמסרינהו לב"ד וכדרב שמעיה דאמר חזקה אין ב"ד של כהנים עומדין מן העזרה עד שיכלו כל צרור וצרור של כל אשה ואשה הנתונים בשופר. וכתבו תוס' ז"ל אמתני' דקתני זב שוחטין עליו בשמיני ליכא למיפרך פשיטא דמצי למימר דקתני לה אגב רישא דזב שראה שתי ראיות ושומרת יום כנגד יום שוחטין עליה ולא חיישי' שמא תראה ותסתור ע"כ: עוד גרסי' בגמ' רבינא אמר נדה תנא קמיה והנדה שוחטין עליה בשביעי א"ל נדה בז' אפי' למ"ד שוחטין וזורקין על טמא שרץ משום דחזי לאורתא נדה לאורתא דשבעה הוא דטבלה ועד שמנה דעבדא הערב שמש לא חזי אלא אימא בשמיני פשיטא השתא ומה זבה דמחסרא כפרה שוחטין וזורקין עליה בח' נדה דלא מחסרא כפרה צריכא למימר דשחטינן עלה נדה איצטריכא ליה דהא קמ"ל בשמיני אין בשביעי לא משום דנדה שאינה סופרת ז' נקיים אלא ז' עם ימי ראייתה אינה טובלת עד לאחר שקיעת החמה של שביעי והערב שמש לא הוי לדידה עד שקיעת החמה של יום ח' אבל זבה טבילתה ביום ז' דכתיב וספרה לה ז' ימים ואחר תטהר ובתחלת היום עבדא לה כבר ספירה. ירוש' תני ר' חייא נדה שוחטין עליה בשמיני בועל נדה שוחטין עליו בז' א"ר יוסי הדא אמרה שבועל נדה טהור ביום השביעי שלו:

משנה ו

האונן כגון שמת לו מת אחר חצות שכבר חל עליו חיוב פסח אבל קודם חצות חל עליו אינינות כדאמרי' במי שהיה טמא תוס' ז"ל וכן פי' רש"י ז"ל שם בפ' מי שהיה טמא דף צ"א בלשון שני דהא דתנן שוחטי' על האונן ה"מ היכא דחיילא עליה חובת פסח ברישא והדר חל עליה אינינות דאי חל עליה אינינות ברישא תו לא חיילא עליה חיובא דפסח. וכתבתיו שם סי' ז':

או שהבטיחוהו ירוש' בנתון חוץ לירושלם אבל בנתון בתוך ירושלם אפי' לא הבטיחו כמי שהבטיחו ר' יוסי ב"ר בון אבא בר בר חנא מתני' בשחבשוהו ישראל אבל אם

חבשוהו גויים אפי' עם אחרים אין שוחטין עליו אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר ע"כ והיינו אפכא מגמרא דילן כמו שכתבו תוס' ז"ל ואיכא תו בגמ' דילן אמר רב חסדא הא דאמרת בית האסורים דגויים אין שוחטין על החבוש בפני עצמו לא אמרן אלא חוץ לחומת בית פאגי דהיינו חוץ לחומת ירושלם אבל לפנים מחומת בית פאגי שוחטין עליו מ"ט אפשר דממטו ליה התם ואכיל ליה דהא לפנים מירושלים הוא וכבר פירשו כן ר"ע ז"ל. והיינו נמי מה שכתבתי כבר בשם הירוש':

והחולה והזקן שאינם יכולין לאכול כזית אין שוחטין עליהם ועל כלן וכו' כך הוגה בשם החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל ואיני יודע טעם למה ולא זכר או רמז לדבר דהרי גם בירוש' גרסי' שהם וגם ביד ספ"ה דהלכות קרבן פסח ובפ' ששי סי' י'. אחר זמן רב בא לידי הספר עצמו של החכם הר"ר יהיסף ז"ל ומצאתי שכתב וז"ל ברוב הספרים מצאתי הגירסא כן האונן וכו' והזקן שאינם יכולין לאכול כזית אין שוחטין עליהם ועל כולן אין שוחטי' וכו' ונ"ל לפרש אותה הגרסא דהאי ועל כולן וכולי' הוי פירוש על מה שנאמר לעיל וה"ק באיזה אופן אמרתי שאין שוחטי' עליהן על כולן לא אמרתי אלא אין שוחטין עליהם בפני עצמן אבל עם אחרים שוחטין וכן נ"ל עיקר דלפי הגירסא האחרת קשה למה אמר שהן יכולין לאכול כזית דוקא למה לא ישחטו אפילו על מי שאינו יכול לאכול כזית כיון שאין שוחטי' אותו לו לבדו אלא עם אחרים שיכולין לאכול כזית וצ"ע עכ"ל. ונלע"ד דהא דקתני ועל כולן אין שוחטין עליהן בפני עצמן לאו דוקא לזקן א' או חולה א' או אונן א' או חבוש אחד דאפי' לזקנים הרבה או לחולים הרבה או לאוננים הרבה או לחבושים הרבה או לחולים וזקנים ואוננים וחבושים הרבה אין שוחטין עליהן בפני עצמן אע"פ שהן מרובין וכן אפשר לדקדק מפי' הרמב"ם ז"ל וכתב ודע כי האונן מותר לו לאכול פסחו לערב כמו שיתבאר לקמן ומה שאמר אין שוחטין עליו לכתחלה נחוש שמא לא יאכל דבר לגודל אבלותו ואנחנו שחטנו עליו וחשבנו על אכילתו וְיַוֵּתֵר הבשר וישרף ע"כ:

משנה ז

אין שוחטין את הפסח על היחיד דכתיב לא תוכל לזבוח באחד כלומר ביחיד ולר' יוסי מפ בירוש' דאיצטריך קרא להא דתני ר' אלעזר בן מתיא יכול יהא היחיד מכריע על הטומאה פי' כדי שיקראו שרוב הצבור טמאים ויעשו הפסח בטומאה ת"ל לא תוכל לזבוח את הפסח באחד אבל בגמרא דילן מפ' דאיצטרי' קרא ללמד שזובח פסחו בבמת יחיד בשעת היתר הבמות שאינו בלא תעשה דלא תוכל לזבוח את הפסח דכתיב באחד שעריך לא אמרו אלא בשעה שכל ישראל נכנסין בשער אחד ור' יהודה תרתי ש"מ וטעמא

דר' יוסי דלא דריש לקרא כר' יהודא דהא כתיב איש לפי אכלו דמשמע אפי' יחיד ואמרי' בגמ' דר"ש ס"ל כר' יוסי דשוחטי' את הפסח על היחיד. וכתבו תוס' ז"ל המ"ל דאיצטרי' האי באחד לר' יוסי לכדאמרי' בכיצד צולין שאין היחיד מכריע ע"כ והיינו מה שכתבתי בשם הירוש' ומייתי לה ס"פ מי שהיה טמא ובפ' הוציאו לו דף נ"א ובגמ' פריך ומי א"ר יהודה אין שוחטין על היחיד ורמינהי אשה בראשון שוחטין עליה בפני עצמה וכו' דברי ר' יהודה ומשני לא תימא בפני עצמה אלא אימא בפני עצמן. וכתוב בספר לקח טוב פ' בהעלותך דף קי"ד יעשו אותו מיותר שהרי נכתב למעלה יעשו אותו אלא שבא ללמד שאין שוחטין פסח על היחיד שנדחה לו ולהכי כתיב יעשו לשון רבים דכל כמה דאפשר לאהדורי אחר טמא חברו להמנותו עמו מהדרינן ע"כ:

אפי' חבורה של מאה וכו' כתבו תוס' ז"ל עלה דהא דמייתי בגמ' ר' יוסי אומר יחיד ויכול לאכלו שוחטין עליו עשרה ואין יכולין לאכול אין שוחטין עליהן בהא מודה אפי' ר' יהודה כדתנן שלא יביאוהו לידי פסול ע"כ. ומנה דה"ה לבבא דאפי' חבורה של ק' דתנן במתני' דאע"ג דר' יוסי קאמר לה ודאי ר' יהודה לא פליג עלה. ורש"י ז"ל מפ' יחיד ויכול לאכול כזית שוחטין עליו מאה ואין יכולין לאכול כזית בין כולם אין שוחטין עליהם אבל הרמב"ם ז"ל שם בר"פ שני כתב אפי' חבורה של מאה ואין כל א' מהם יכול לאכול כזית אין שוחטין עליהם וכמו שכתב ר"ע ז"ל ואע"פ שפסק התם כר' יוסי דשוחטין את הפסח על היחיד עם כל זה כתב שם ומשתדלין שלא ישחט לכתחלה על יחיד שנאמר יעשו אותו ע"כ. וע"ש בכסף משנה. ובמה שכתבתי בפירקין דלקמן סי' ג':

כזית כל היכא דתנן כזית גבי פסח דלא כר' יונתן דאמר בברייתא ר"פ האיש מקדש וגם לעיל פ' כיצד צולין (פסחים דף ע"ח) מנין שכל ישראל יוצאין בפסח אחד שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל שוחטין אלא מכאן שכל ישראל יוצאין בפסח אחד וגם מהאי קרא יליף דשלוחו של אדם כמותו כמו שכתבתי בפירקין דלקמן סי' ט' דמ"מ א' הוא השוחטו בשליחותם ואע"ג דאיכא למידחי שאני הכא דאית לי' שותפות בגויה אית לן קרא אחרינא נמי להיכא דאית לי' שותפות בגויה דכתי' ויקחו להם איש שה לבית אבות אחד לוקח לכל המשפחה ואם אינו ענין להיכא דשייך תנהו ענין להיכא דלא שייך ובמסקנא פריך התם דאכתי מיבעי ליה דשוחטין את הפסח על היחיד ומשני דר' יונתן ס"ל כר' יהודה דאין שוחטין את הפסח:

בפי' ר"ע ז"ל אלא באכילת יחיד ויכול לאכול כזית שוחטין עליו כתב הר"ס ז"ל צ"ע מה שכתב לאכול כזית שכך הי"ל יחיד ויכול לאכול את כולו שוחטין עליו מאה ואין יכולין לאכלו כולו אין שוחטין עליהן וכך הוא לשון הברייתא בגמ' ותימה מרש"י ז"ל שפי'

כזית ואע"פ שבמשנתנו שנינו אפי' חבורה של מאה שאין יכולין לאכול כזית דמשמע הא אם יכולין לאכול כזית כל א' שוחטין עליהם ה"ק הא מאה שיכולין לאכול כזית לכל אחד שיכולין לאוכלו כולו שוחטין עליהם ע"כ:

ואין עושין חבורת נשים ועבדים וקטנים. ה"ר יהוסף ז"ל הגיה חבורה בה"א:

משנה ח

אונן טובל וכו'. ירושלמי פ' כ"ג דן. וזו אחת מאחת עשרה מעלות דחומר בקדש אונן ומחוסר כפורים צריכין טבילה לקדש רש"י ז"ל ואיתא בתוס' ר"פ הערל ובהרא"ש פ"ק דשבת דף קע"ב:

בפי' ר"ע אונן טובל וכו' דאין אנינות מן התורה אלא ביום ע"כ. אמר המלקט והאי תנא ר"ש ורבי הוא אבל ר' יהודה פליג עלייהו בזבחים פ' טבול יום (זבחים דף צ"ט) ודף ק"א ומאי דקשה אמתני' מההיא דאונן נוגע ואינו מקריב ואינו חולק לאכול לערב דבפי"ב דזבחים כתבנוהו שם. וכתוב בתוספת י"ט כתב הר"ב מתוך שנאסר וכו' ובפי"ב מהלכות אבות הטומאות כתוב והסיח דעתו ושם נטמא והוא לא ידע ע"כ ולשונו בפי' המשנה וחייבנו לאונן טבילה כדי שתראה הפשטתו מאותה המחשבה והסרת אבלותו ע"כ:

השומע על מתו והמתלקט לו עצמות. כך הגיה ה"ר יהוסף ז"ל וכתב עוד ס"א ומי שנתלקטו ונ"ל דגרסת והמלקט היא טעות דהא הוי טמא טומאת ז' ברוב בניינו ורוב מניינו של גוף ע"כ ובפ' טבול יום (זבחים דף ק"א) דייקי' מינה מכלל דיום קבורה אפי' לערב נמי לא אכיל ומוקי לה התם במסקנא אליבא דרבי דס"ל כל זמן שלא נקבר ואפי' אחר שנקבר תפיס לילו באנינות מדרבנן וביד פ' שלישי דהלכות מעשר שני סי' ז' ובפ' שני דהלכות ביאת מקדש סי' י' ובפ' ששי דהלכות ק"פ סי' ז' ט':

בסוף פי' ר"ע ז"ל אבל ערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה דברי הכל טובל ואוכל פסחו לערב וכן בפי' הרמב"ם ז"ל והוא מלשון הברייתא דבגמ' והקשו תוס' ז"ל תימא לריב"א כו' והחכם הר"ס ז"ל כתב ונלע"ד דלא קשי דהא ערל ישראל אסור אפי' בתרומה דרבנן דערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה ובחגיגה תנן טבל למעשר הוחזק למעשר אסור לתרומה טבל לתרומה הוחזק לתרומה ואסור לקדש וזה הערל כיון שהיה אסור בתרומה עד עתה אע"פ שמל צריך טבילה כדי לאכול תרומה וכ"ש כדי לאכול בקדש ע"כ:

פרק ט

משנה א

מי שהיה טמא וכו' עד סוף סי' ב' ברפ"ה דהלכות ק"פ וסי' ב' ח' ט'. ופי' הוא ז"ל במתני' דבסמוך שר' אליעזר סובר שלא מיבעיא שאם היה יום י"ד חוץ למודיעית שהוא בדרך רחוקה אלא אפי' היה תוך ירושלם וחלה או נשתבש הילוכו ולא יכול ליכנס לעזרה בשעת הקרבן אלא שהיה בסוף השעה כשהגיע לאסקופת העזרה דינו כדין מי שהיה בדרך רחוקה ור"ע סובר כי מאחר שהיה לפנים ולא יכול להגיע שדינו כדין אנוס ע"כ ונלע"ד דמשום דקתני בס"פ דלעיל דין אונן וכו' והכא לרב ששת דהלכתא כותיה באיסורי לגבי רב נחמן ועוד שרב אשי דייק ממתני' כותיה כמו שנכתוב בסמוך בס"ד וכמו כן שכן פסק שם הרמב"ם ז"ל איצטריכנן למימר דאונן קתני בהדייהו כדבעינן למימר קמן מש"ה סמך האי מתני' הכא לדין אונן דבגמ' אתמר היה בדרך רחוקה ושחטו עליו רב נחמן אמר הורצה ופטור מן השני מיחס הוא דחס רחמנא עליה ואי עביד תבוא עליו ברכה ומנא אמינא לה דתנן מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון יעשה את השני מכלל דאי בעי עביד ורב ששת אמר לא הורצה מידחא דחייה רחמנא כטמא ולא עשה כלום וזקוק לשני ומנא אמינא לה דתניא וכו' ואי ס"ד כדקא דייקת ממתני' אימא סיפא שגג או נאנס ולא עשה את הראשון יעשה את השני מכלל דאי בעי עביד בתמיה הרי שגג והרי נאנס אלא מאי אית לך למימר בלא עשה דסיפא דמזיד קתני בהדייהו ועליה קאי ולא עשה הכא נמי ברישא אונן קתני בהדייהו ועליה קאי דאי בעי עביד כדתנן לעיל האונן וכו' שוחטין אמר רב אשי מתני' נמי דייקא דקתני אלן פטורין מהכרת ואלו חייבין בהכרת אהייא אי לימא אשגג ונאנס שגג ונאנס בני כרת נינהו בתמיה אלא לאו אמזיד ואונן ורב נחמן אמר לעולם לא תנן אונן ברישא ולא עשה אדרך רחוקה קאי וסיפא ודאי מזיד מחסרא בה ועלה קאי ולא עשה דסיפא וחייבין בהכרת נמי עלה קאי והא דתני חייבין בלשון רבים איידי דתני פטורין תנא נמי חייבין, וכתב הר"ס ז"ל וצ"ע בפי' הרמב"ם ז"ל:

שאלו פטורין מִהַכָּרֵת ואלו חייבין בְּהַכָּרֵת. בנקודת חירק תחת הה"א ובפתח תחת הכ"ף גרסינן ולישנא דקרא נקט הכרת תכרת וגו': וכתבו תוס' ז"ל נראה לר"י דמתני' קסבר שוחטין וזורקין על טמא שרץ והשתא איירי מתני' בטמא מת בששי דלא חזי לאורתא דאי קסבר אין שוחטין א"כ טמא דמתני' אף בטמא שרץ או בטמא מת בשביעי שלו א"כ אמאי פטור מהכרת כיון דיכול לטבול דהתניא בפ' אלו דברים יכול וכו' ומ"מ לא קשה מכאן לרב דס"ל אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ דכמה תנאי אשכחן דסברי כותיה

דרב דאין שוחטין והא דפריך ליה לעיל ממתני' דזב שראה שתי ראיות היינו משום דרב עלה קאי ומוקי לה בשטבל ע"כ. והקשה רש"י ז"ל ותימה לי אמאי לא אמר רב נחמן מנא אמינא לה דקתני א"כ למה נאמר דרך רחוקה אלא שאלו פטורין וכו' דמדקאמר למה נאמר ש"מ דאי בעי למעבד עביד כרב נחמן דאי כרב ששת איצטריך דאי בעי למיעבד דלא ליעביד ע"כ. ובתוס' כתוב עוד ונראה לר"י דממתני' דקתני שאלו פטורין מן ההכרת ליכא למידק כרב נחמן מדקתני פטורין מכלל דאם זרק הורצה דאיכא למימר דה"ה דאם זרק לא הורצה אלא איידי דקתני סיפא חייבין תנא רישא פטורין ואתי שפיר דרב אשי מייתי ראיה ממתני' לרב ששת ע"כ בשנוי לשון קצת. ולפי פי' רש"י ז"ל ותוספות שאלו פטורין מן ההכרת קאי אכל הני ד' דתנן במתני' אמי שהיה טמא או בדרך רחוקה וגם אשגג או נאנס וחייבין כרת קאי אמזיד ואונן דמפ' בגמ' כדכתיבנא אכן להרמב"ם ז"ל וגם לרעז"ל שתפס דרכו ופירשו מתני' כפשטה דשגג או נאנס חייבין כרת אם לא עשו פסח שני וטמא ודרך רחוקה פטורין אפי' אם לא עשו פסח שני לפי זה הא דקאמר בגמרא אלא מזיד קתני בהדייהו צריך לימר דסבירא ליה להרמב"ם ז"ל שר"ל הזיד ולא עשה פסח שני אחר ששגג או נאנס בראשון חייב כרת אבל הכא נמי גבי רישא דקאמר אונן קתני בהדייהו איני יודע ליישבו לדעתו ז"ל וגם שם ביד פסק כן ולא השיגו הראב"ד ז"ל על זה מכאן רק מדרך סברא ע"ש:

משנה ב

איזו היא דרך רחוקה. ירושלמי פ' אלו דברים בפסח מייתי לה בפי' הרמב"ם ורעז"ל מן המודיעית הוא מקום רחוק מירושלם מהלך ט"ו (מיל) והוא שיעור מהלך אדם בינוני מהנץ החמה עד בין הערבים שהוא שעת הקרבת הקרבן ע"כ. אמר המלקט קצת קשה לי דבמסקנא דבגמ' מוכח דהוי ששה עשר מילין מהלך מהנץ החמה ועד חצות היום שהוא שעת הקרבת הקרבן: ועל מה שפי' רעז"ל שהוא שעת הקרבת הקרבן כתב הר"ס ז"נ אין לשונו מכוון דמה יש לנו לשער מהנץ החמה עד שעת הקרבת הקרבן וכי אם אינו יכול לבא בתחלת שעת הקרבת הקרבן יקרא דרך רחוקה אמנם השיעור הוא ט"ו מילין שהוא מהלך אדם בינוני מצאת היום עד שקיעת החמה שאז אינו זמן שחיטה שדם קדשי' נפסל בשקיעת החמה ומלשון הרמב"ם ז"ל לא משמע הכי שכתב וז"ל מי שהיה בינו ובין ירושלם יום י"ד עם עליית השמש ט"ו מיל או יותר ה"ז דרך רחוקה היה בינו ובינה פחות מזה אינו בדרך רחוקה מפני שהוא יכול להגיע לירושלם אחר חצות כשיהלך ברגלו בנחת עכ"ל. ומלשון רש"י ז"ל בגמ' משמע כמו שכתבתי. ומתחלת לשונו שכתב עד בין הערבים שהוא הקרבת הקרבן משמע שהוא מפ' כפי' הרמב"ם ז"ל

ומסוף לשונו שכתב ולא הגיע לאסקופת העזרה עד סוף שעת הקרבת הקרבן משמע שהו מפ' כפי' רש"י ז"ל ע"כ:

רבי אליעזר אומר מאסקופת העזרה ולחוץ. גמ' ואע"ג דמצי עייל ולא אמרי' ליה קום עול ואי לא עיילת מחייבת כרת והתניא ערל שלא מל ענוש כרת משום פסח דברי ר' אליעזר אלמא אמרי' ליה קום מהול ותירץ רבא דתרי תנאי אליבא דר' אליעזר דתניא וכו' ותנא דערל שלא מל פליג ואמר דלא פטר ר' אליעזר אלא בעומד חוץ למודיעית דלא מצינן למימר ליה קום עול:

א"ל ר' יוסי לפיכך נקוד על ה"א שברחוקה לומר לך לא מפני וכו'. כך צ"ל ונראה דל"ג א"ל ר' יוסי רק אמר ר' יוסי וכן מצאתיו ג"כ בירוש' א"ר יוסי: וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל ופי' רש"י ז"ל לפיכך נקוד על ה"א שברחוקה וכל נקוד למעט הדבר בא דמשמע סמיוה להאי תיבה מהכא ע"כ ובברייתא קאמ' ר' יוסי הגלילי דאפי' אינו רחוק מן העזרה אלא פסיעה אחת נקרא דרך רחוקה:

משנה ג

מה בין הראשון. בתוספתא קתני נמי הראשון נשחט בשלש כיתות ואין השני נשחט בשלש כיתות והכא תנא ושייר דשייר נמי בקור ד' ימים דליתיה בשני כדאמרי' בגמ' ובתוספתא דלא קתני בקור דלא קחשיב אלא הנך שנוהגין בפסח לבדו ובקור נוהג נמי בתמיד תוס' ז"ל:

זה וזה טעונין הלל בעשייתם. דלילה מיעט קרא משיר ולא יום ואב"א אפשר ישראל שוחטין את פסחיהם ונוטלין את לולביהם ואין אומרין הלל:

ונאכלין צלי על מצות ומרורין. לשון הרמב"ם ז"ל ברפ"ח דהק"פ וכן אכילת בשר פסח שני בלילי ט"ו לחדש אייר מצות עשה שנאמ' בו על מצות ומרורים יאכלוהו ע"כ: ומתני' דלא כאיסי בן יהודה דאיהו ס"ל בברייתא בגמ' דדוקא במצות שבגופו ממש כגון צלי הוא דשוה לפסח ראשון אבל מצה ומרורים שעל גופו לא אע"פ שהן תובה לו וכ"ש מצות שלא על גופו כלל כגון השבתת שאור:

(הגה"ה פי' דדייק אותו דלגמרי בעינן כגון צלי ורבנן ס"ל על מצות ומרורים פרט וכן לא ישאירו ממנו עד בקר פרט וכן ועצם לא ישברו בו פרט וככל חקת הפסח יעשו אותו כלל לרבות נמי מצות שעל גופו כגון מצות ומרורים וקרא דיעשו אותו מיבעי להו לאשמועינן דגם בפסח שני אין שוחטין אותו על היחיד דלהכי כתיב יעשו לשון רבים ופי' רש"י ז"ל ואיידי דכתי' יעשו כתיב אותו דאע"ג דכתיב ברישא יעשו אי לא כתב זימנא אחריתי אותו ה"א אורחיה דקרא הוא ע"כ ועיין בתוס' ז"ל שכתבו קשה לרשב"א ז"ל דתיפוק

להו מככל חקת הפסח וראשון הא נפקא לן בפ' האשה דאין שוחטין אותו על היחיד מלא תוכל לזבוח את הפסח באחד וי"ל דלית להו ההיא דרשא ובפסח ראשון נפקא להו משום דלא גרע מפסח שני עד כאן). ובגמ' מסקי' וילפי' מקרא דל"מ בשעת אכילת פסח שני שמותר להיות חמץ בתוך ביתו אלא אפי' בשעת שחיטתו מותר להיות לו חמץ בתוך הבית:

ודוחין את השבת. דשני כתיב ביה במועדו למ"ד קרבן ה' לא הקריב במועדו בשני רש"י ז"ל: ועיין בתוס' יומא פ"ה דף נ"א על זה: ובגמ' שבת אין טומאה לא מתני' דלא כר' יהודה דתניא דוחה את השבת ואין דוחה את הטומאה ר' יהודה אומר אף דוחה את הטומאה מ"ט דת"ק מפני טומאה דחיתיו יחזור ויעשה בטומאה ור' יהודה התורה חזרה עליו לעשות בטהרה לא זכה יעשה בטומאה ואיכא בגמ' תרי ברייתות דפליגין אהדדי והם תרי תנאי אליבא דר' יהודה דחד אמר דר' יהודה ס"ל דפסח שני טעון לינה וחד אמר דר' יהודה ס"ל דפסח שני אין טען לינה. וביד פ"א דהל' ק"פ סי' ד' י"ד וס"פ עשירי. וז"ל מה בין פסח ראשון לפסח שני הראשון אסור בחמץ בבל יראה ובבל ימצא ואינו נשחט על חמץ ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה וטעון הלל באכילתו ומביאין עמו חגיגה ואפשר שיבא בטומאה כגון אם נטמא רוב הקהל טומאת מת. אבל פסח שני חמץ ומצה עמו בבית ואינו טעון הלל באכילתו ומוציאין אותו חוץ לחבורתו ואין מביאין עמו חגיגה ואינן בא בטומאה ושניהם דוחין את השבת וטעונין הלל בעשייתן ונאכלין צלי בבית אחד על מצה ומרור ואין מותירין מהן ואין שוברין בהן את העצם ע"כ: ולינה לא הזכירה אי בעי פסח שני אי לא אלא מדכתב שם בסוף דבריו ז"ל ולמה לא ישוב השני לראשון לכל הדברים מאחר שנאמר ככל חקת הפסח יעשו לפי שפירש בו מקצת חוקת הפסח ללמד שאינו שוה לראשון אלא בדברים שנתפרשו בו והן המצות שבגופו והן חוקות הפסח ע"כ משמע דלינה שהיא חוץ מגופו לא בעיא בפסח שני וא"ת ומ"ש דמי גרע ממביא קרבנו בימות החול דטעון לינה יום א' כבר תרצו תוס' ז"ל דשמא כיון דתשלמין דראשון הוא לא בעי לינה אפי' יום אחד:

משנה ד

הפסח שבא בטומאה. פ' אלו דברים בפסח דף ס"ז ובבכורות פ' כל פסולי דף ל"ג ובכריתות פ' ארבע מחוסרי כפרה (כריתות דף י':)

לא יאכלו ממנו זבין. דגבי זיבה קיימא לן דאף צבור נדחין בפ' אלו דברים עכ"ל רש"י ז"ל. ויש מי שהבין מרש"י ז"ל דאיתא התם פ' אלו דברים שר"ל דאף צבור נדחין מכל וכל ואין עושין לא ראשון ולא שני כיון שכולן או רובן זבין כדאיתא בגמ' בפ' כיצד צולין

(פסחים דף פ') דקאמ' כי הוו זבין מאי עבדת ליה לקרא דויעשו את הפסח במועדו אלא כיון דלא אפשר לא אפשר ולא היא אלא ה"פ דגבי זיבה קיימא לן דאף צבור נדחין בפ' אלו דברים ר"ל אע"ג דגבי טומאת מת קיימ' לן איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחין לפסח שני אלא עושין בראשון הכל בטומאה גבי זיבה אפי' שרובן או כולן זבין נדחין כל הזבין לפסח שני אלא שכשכולן זבין נדחין הכל לפסח שני ועל זה אמרו היכא דלא אפשר לעשות פסח ראשון מפני שכולן זבין ומצורעין ובועלי נדות לא אפשר אבל לעולם עושין פסח כל הקהל הזבין וחבריו הנזכרין וכשרובן זבין ומיעוטן טהורין המיעוט הטהור עושין בפסח ראשון והרוב הזבין נדחין לפסח שני ואם רובן זבין ומיעוטן טמאי מתים הזבין נדחין לפסח שני והטמאי מתים אינם עושין לא ראשון ילא שני כדאיתא התם בפ' כיצד צולין וכן נמי הא דאתמר התם היו שלישיתן טהורים ושלישיתן זבין ושלישיתן טמאי מתים דטמאי מת אינם עושין לא את הראשון ולא את השני כדאיתא התם ר"ל והשליש הטהורין עושין בראשון והזבין נדחין לפסח שני דלעולם אין הזבין נדחין לגמרי מלעשות אפי' פסח שני אלא כשהפסח בא בטומאה שרוב הצבור היו טמאי מתים בפסח ראשון אז אין שם פסח שני אפי לזבין ומצורעין ובועלי נדות המועטין ומפני שלא מצאתי גלוי לזה בשום מקום וגם שם ביד פ"ז דהלכו' ק"ס דבריו סתומין הוכרחתי להעלותן על ספר דודאי דמפני שהדבר פשוט וברור בעיני הרבנים הקודמיו ז"ל לא הוצרכו לפרשו והכי דייק לישנא דגמרא דבשתי המימרות אשר שם קאמר אותן טמאי מתים אינם עושין וכ' כלומ' אבל הטהורים כדינם והזבין כדינם כדכתיבנא והכי נמי יתפרש לשון נדחין דאיתא ברש"י ז"ל ישם פ' אלו דברים (פסחים דף ס"ז) דר"ל נדחין לפסח שני וכמשמעות פשט הלשון בכל המקומו' וכן נמצא בהדיא בספר לקח טוב להחכם החסיד הר"מ נאגר ז"ל על אותו הלשון של רש"י ז"ל אשר שם פ' אלו דברים נדחין לפסח שני בהדיא עיין עליו:

ואם אכלו פטורין מכרת. יש מוחקין מלת מכרת: וגם ה"ר יהוסף ז"ל מחקה: ירושלמי תני ר"מ מחייב ור"ש פוטר:

ור' אליעזר פוטר. בתורת כהנים פ' צו פליג עליה ר' יהושע. והתימה על ה"ר יהוסף ז"ל שהגיה אלעזר בלי יוד:

פוטר אף על ביאת מקדש. פוטר הזבין והזבות אם נכנסו פטורין מכרת דביאת מקדש שהפסח בא בטומאה:

בסוף פי' רעז"ל דכולהו איצטריכו לחלקם למחנותיהם.

אמר המלקט הני מבואר בגמ' בפ' אלו דברים בפסח דף ס"ז והביאו רעז"ל בפ"א דמסכת כלים סי' ח' ונלע"ד דר' אליעז' ס"ל דתרתי שמעת מינה: וביד פ"ד דהלכות ביאת מקדש סי' י"ב ובפ"ז דהלכות ק"פ סי' ז' וכתב שם דטמאי מגע טומאות הרי אלו אוכלין כמו טמאי מת:

משנה ה

מה בין פסח מצרים סוף פ"י דהל' ק"פ:

משנה ו

א"ר יהושע שמעתי וכו'. עד סוף סי' ח' פ"ד דהל' ק"פ סי' ד' ה' ו' ח' וברפ"ג דהלכות תמורה ומייתי לה בזבחים ר"ש ב"ש:

אני אפרש וכו'. גמרא אתמר רבה אמר קודם שחיטה ולאחר שחיטה שנינו דוקא במשנתנו ולא שנינו בה זמן שחיטה דהיינו חצות ואשמעי' דאפי' היה אבוד בשעת חצות אם נמצא קודם שחיטת השני הוא נקבע ונדחה הואיל ונדחה מלהקריבו לפסח ר' זירא אמר קודם חצות ולאחר חצות שנינו שעת חצות היא הקובעתו בפסח שאם נמצא קודם חצות קבעתיה חצות שהרי נראה וכי לא אקרביה דחייה אבל נמצא אחר חצות אפי' נמצא קודם שחיטה אין כאן קביעות ולא דיחוי כתנאי הפסח שנמצא קודם שחיטה של שני ירעה לאחר שחיטה יקרב ר' אליעז' אומ' קודם חצות ונתכפר באחר ירעה אחר חצות ונתכפר באחר יקרב זה שלמים ואע"פ שבשעת שחיטת השני הרי הוא עומד בפנינו:

ירעה עד שיסתאב. ולא יקרב הוא עצמו שלמים דאין זה מותר פסח וכן תמורתו: ובגמ' קאמר רבא בלשון שני דהאי נמצא קודם שחיטה דקתני בה וכן תמורתו. לא שנו אלא שנמצא קודם שחיטה והימר בו קודם שחיטה אבל נמצא קודם שחיטת הפסח והימר בו אחר שחיטה תמורתו קריבה היא עצמה שלמים מ"ט כי קבעה שחיטה מידי דחזי לה אבל מידי דלא חזי לה שלא הוקדש עדיין לא קבעה ולא נדחה כדי להצריכו רעיה ואבייי מותיב ליה וקאי בתיובתא וללישנא קמא דבגמ' דקאמ' דהאי לא שנו דרבא קאי אסיפא דקתני דאם נמצא אחר שחיטת הפסח קרב שלמים וכן תמורתו ועלה קאמר לא שנו דתמורתו קריבה אלא שנמצא אחר שחיטה שאפי' הפסח לא נדחה אבל נמצא קודם שחיטה שהוא עצמו נדחה אע"פ שתמורתו לא נדחית בידים אינה קריבה שהרי מכח קדושה דחויה באה פריך עליה אביי מברייתא ומשני לה ולא קאי בתיובתא:

לאחר הפסח וכו'. והוא הדין דמצי ר' יהושע למיתני בפסח עצמו יש פסח קרב ויש פסח שאינו קרב אלא הא רמ"ל דאיכא תמורת הפסח דלא קרבה ולא אמרי' מתחלתה שלמים

היא ואפי' המיר קודם שחיטה לא קבעתה זמן השחיטה בשם פסח ואין בה דיחוי אלא אף היא נקבעת בפסח ונדחית:

מתוך פי' ר"ע ז"ל שכתב לאחר הפסח כלומר ואם לאחר שחיטת השני וכו' משמע קצת שלא היה גורס בלשון המשנה לאחר שחיטת הפסח וי"ס ג"כ דליתה. גם ה"ר יהוסף ז"ל הגיה וימכר ויביא בדמיו שלמים וכן תמורתו אחר הפסח יביא שלמים וכן תמורתו. ובזבחים פ' בית שמאי (זבחים דף ל"ז) אמרי' דר' יוסי הגלילי יליף דתמורת הפסח אינה קריבה כלל אפי' שלמים מדכתי' גבי בכור קדש הם לשון רבים והם מיעוטא הוא דבכור ומעשר ופסח קריבין הן עצמן ואין תמורתן קריבה ולר' ישמעאל אמרי' התם דיליף ליה מדכתיב גבי פסח ואמרתם זבח פסח הוא הוא למעט ולומר הוא קרב ואין תמורתו קרבה. ומהברייתא דאותיב מינה אביי לרבא יליף נמי דאין תמורת הפסח קריבה לפני הפסח ממיעוטא דהוא אבל אחר הפסח מרבה לה דקריבה שלמים ממלת אם כבש דקרא יתרא הוא דמכתיב בתריה ואם עז ודאי מכללא הוה שמעי' דעד השתא בכשב מיירי והכא בגמ' בברייתא דריש כבש לרבות את הפסח לאליה כשהוא אומר אם כבש לרבות פסח שעברה שנתו ושלמים הבאין מחמת פסח כגון חגיגת י"ד א"נ כגון תמורתו או פסח שנתכפרו בעליו באחר לכל מצות שלמים שטעון סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק וכשהוא אומר אם עז הפסיק הענין לימד על העז שאין טעונה אליה פי' להקריב אליה שלה למזבח וכתב רש"י ז"ל י"מ עז אין לו אליה וטעות הוא בידם שהרי ממקום שהכליות יוצאות היא ניטלת ועוד מה לימד הכתוב הואיל ואין לו עכ"ל ז"ל:

משנה ז

המפריש נקבה לפסחו וכו'. רעז"ל פי' דויפלו לנדבה היינו עולות וכן פי' הרמב"ם ז"ל וכן הוא בירוש' אבל רש"י ותוס' ז"ל נראה שהם ז"ל גורסין ויביא בדמיו שלמים וז"ל רש"י ז"ל ירעה עד שיסתאב ויביא בדמיו שלמים דקבעתיה הפרשה אע"פ שמעיקרו דחוי הוא והרי הוא כבעל מום קבוע שנדחה שאין הוא עצמו קרב שלמים אלא דמיו ע"כ. וז"ל תוס' ז"ל המפריש נקבה לפסח וכו' ויביא בדמי' שלמים אומר ר"ת דהא דקתני ויביא בדמי' שלמים היינו כשנשתיירה אחר הפסח כמו כולה בבא דלעיל אבל קודם הפסח יביאו בדמיה פסח וכן מחלק בהדיא בברייתא בתמורה באלו קדשים ע"כ ואיתה ברייתא בס"פ בתרא דכריתות. ותוס' פ"ק דזבחי' דף י"א כתבו דרבינו שמואל מוחק שלמים וגריס יביא בדמיה פסח דשלמים למה יביא הרי קדושים הם לפסח וש"מ יש דיחוי בדמים דקאמ' בגמ' ה"פ יש בדיחוי בדבר שאין בו אלא קדושת דמים ולא קדושת הגוף וה"נ אמרי' בתמורה בפ' אלו קדשים דתמכר ויביא בדמיה פסח. ור"ת אומ' דאין

למחוק הספרים דבאלו קדשים אמרי' נשתיירה אחר הפסח תרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בדמיה שלמים. ומתני' דמי שהיה טמא בכה"ג מיירי בנשתיירה אחר הפסח ופירוש של יש דיחוי בדמים הוי יש דיחוי בדבר שאין בו רק קדושת דמים ולא קדושת הגוף ע"כ מתוספות מוגהות שמצאתי שם בזבחים פ"ק דף י"א. ובמשנה שבדפוס הגמ' דהכא שכתוב שם ויפלו דמיו לנדבה לשלמים נלע"ד דודאי חד מינייהו טעות הוא. אע"פ שלא הגיהו לא רש"ל ולא רב"א ז"ל. ירוש' כתיבת יד מתני' דלא כרבי ודלא כר"ש דתני קודם לפסח תהא רועה עד שתסתאב ויביא בדמיה פסח אחר הפסח תבוא שלמים ר"ש אומר קודם לפסח תמכר שלא במום אחר הפסח תבוא שלמים ע"כ. ובגמ' אמר רב הונא בריה דרב יהושע ש"מ בעלי חיים נדחין דקתני תרעה ולא תקרב שלמים היא גופה שזו היא ראייתה מתחלה שכל מותר פסח קרב שלמים (הגהה משמע מן התוס' דבפ' האיש מקדש (קידושין דף נ"ה ע"ב) דבור המתחיל דמייתי דהא דאמרי' בכל דוכתא פסח שלא בזמנו שלמים הוי היינו לחומרא להטעינו שתי מתנות שהן ד' וסמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק דוקא. אכן גם נאכל כדין פסח ליום ולילה דקאמרי התם דע"כ האי תנא קסבר דמביאי' קדשי' לבית הפסול מדקאמ' בסמוך דסבר פסח שלא בזמנו שלמים הוי אע"ג דפסח אינו נאכל אלא ליום ולילה ושלמים נאכלים לשני ימים ולילה אלמא לא חייש מן האכילה ע"כ. ותימה גדולה הוא בעיני לע"ד אם כל המשניות שמוזכר בהם שהפסח נעשה מותרו שלמים הוו דוקא כר"ש דס"ל הכי במתני' דבסמוך כמו שאכתוב שם בס"ד. ועוד קשה דהא אדרבא הכא אמרי' דאתיא דלא כר"ש מטעם אחר ולדידהו דוקא כר"ש או לכל הפחות כתנא דס"ל כר"ש בחדא ופליג עליה בחדא והא לית הלכתא כר"ש דס"ל דמבאין קדשי' לבית הפיסול. וע"ש ג"כ בדבור המתחיל שלא בזמנו והדבר קשה בעיני וצ"ע לע"ד ולא ראיתי בדברי הרמב"ם ז"ל רמז לדבר לא בפירושו ז"ל ולא בחבורו ז"ל). ודלא כר"ש דאמר בעלי חיים אין נדחין ומרישא נמי שמעי' לה אלא משו' דמהא שמעי' תלת נקט לה הכא וש"מ דחוי מעיקרו הוי דחוי דהא נקבה או זכר בן שתי שנים מתחלתו לא נראה למה שהוקדש וקאמ' ירעה ולא יקרב שלמים הוא עצמו ואיכא למ"ד גבי סוכה פ' לולב הגזול (סוכה דף ל"ג) דאין דיחוי אלא הנראה ונדחה וש"מ יש דיחוי בדמים דאפי' דבר שלא קדש מתחלתו קדושת הגוף אלא לקדושת דמים דחוי מליקרב לבסוף דלא תימא אין דיחוי אלא בדבר שקדוש קדושת הגוף ונדחה מהקרבה אבל קדושת דמים לא אלימא למידחי קמ"ל. והקשו תוס' ז"ל ימכרנה כמות שהיא בלא מום כיון שמעולם לא נתקדשה קדושת הגוף ותרצו דל"מ מקדיש נקבה לפסחו דפסח קרב שלמים אחר הפסח והיא ראויה לשלמים אם תחלה הוקדשה לכך. אלא אפי' מקדיש נקבה לאשמו

אמרי' באלו קדשים תרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בדמיה אשם ואפי' ר"ש דאמר התם תמכר שלא במום מודה הכא כדפרישית ע"כ. עוד הקשו ז"ל תימא לר"י הא כל דחוי מעיקרו הוי דיחוי בדמים ואומר ר"י דמשכחת לה דחוי מעיקרא בקדוש קדושת הגוף כגון ששחט וקבל הדם בכלי שיש בו מים דראשון ראשון דחוי הוא הלכך אפי' אם לבסוף רבה הדם ויש בו מראית דם הוי דחוי ע"כ וביד פט"ו דהל' מעשה הקרבנות סי':

המפריש את פסחו ומת וכו'. גמ' ת"ר המפריש את פסחו ומת אם בנו ממונה עמו יביאנו לשם פסח דעדיין יש לו בעלים אין בנו ממונה עמו יביאנו לשם שלמים ובעי בגמ' דמית האב אימת אילימא דמית קודם חצות בנו ממונה עמו יביאנו לשם פסח אמאי הא חלה אינות עליה מעיקרא פי' רש"י ז"ל בלשון שני ותו לא חיילא עליה חיובא דפסח דהא דתנן בפירקי' דלעיל דשוחטין על האונן ה"מ היכא דחיילא עליה חובת פסח ברישא והדר חל עליה אינות. אלא דמית אחר חצות אין בנו ממונה עמו יביאנו לשם לשלמים אמאי הא קבעיה חצות לפסח ואידחי משלמים דהא תנן הפסח העומד בחצות ולא הקריבו ירעה ומשני רבא לעולם דמית קודם חצות ומאי יביאנו לשם פסח לשם פסח שני אם לא עשה את הראשון מפני אינותו ורבינא אוקי לה במסקנא כגון שהפרישו אחר חצות ומתו בעליו אחר חצות בנו נמנה עמו יביאנו לשם פסח דחיובא דפסח חיילא ברישא קודם דחייל עליה אינות ומזדהר משו' חובת פסח דחיילא עליה ברישא אין בנו נמנה עמו יביאנו לשלמים דכיון דבחצות עדיין לא הופרש אין כאן קבע לפסח לידחות וקסבר תנא דידן חצות ממש קבע ולא כל שאר זמן שחיטה:

משנה ח

הפסח שנתערב בזבחים. לא שייך לפרש כאן דזבחים היינו שלמים דא"כ הוו כולן קרבין שלמי' דהא קיימא לן דמותר פסח קרב שלמים אלא אשם או עולה ובדמפ' רעז"ל והוא מועתק מרש"י ז"ל וגם יכול להתערב עס חטאת של שעיר נשיא שהוא ג"כ זכר:

ויפסיד המותר מביתו. פי' הרמב"ם ז"ל נאמר על דרך הדמיון שישוה האחד דינר והשני דינר וחצי והשלישי שני דינרין נמצאו בידיו מן השלש כבשים ד' דינרין וחצי אז יתחייב להביא שלש בהמות ב' מהם בשנים שנים דינרין ואחד בשני דינרין וחצי וזהו אמרם ויפסיד המותר מביתו ע"כ. וכתב עליהם הרב בעל תוספת יום טוב שאינם מובנין לו:

רש"א אם חבורת כהנים יאכלו. נראה דשפיר טפי למיגרס יֵאָכְלוּ בנקודת צירי תחת היוד וקאי אפסח ואבכור. ור"ש ס"ל בכמה דוכתי שכתבתים כבר בפ"ח דשביעית סי' ז' דמוטב להביא קדשים לבית הפסול ולמעט בזמן אכילתן מלנתקן לרעייה. ורבנן ס"ל דירעה וממתין לו עד שיומם ויביא בהמה שמינה כיפה שבהן ונימא כל היכא דאיתי'

לפסח תיחול קדושתיה אהנך מעות ומייתי בהנך מעות שלמים כדין מותר הפסח ואכיל לכל התערובות בתורת בכור בעל מום שאין נשחט באיטליז ואין נמכר באיטליז ואין נשקל בליטרא דבכור נאמר בו לא תפדה ואין לו פדיון ואינו תופס את דמיו ואינו יוצא מקדושתו לחול על המעות אלא נאכל במומו לכהן ופסח בר פדיון הוא כשאר קרבנות ואינו נאכל בלא פדיון ואם היה מכיר הפסח שנפדה היה שוחטו ומוכרו באיטליז אם ירצה ואיתא בתוס' פ' א"ל הממונה דף כ"ט ודפ התכלת דף מ"ט וביד פ"ו דהל' פסולי המוקדשין סי' י"ב י"ג:

משנה ט

חבורה שאבד פסחה וכו' עד סוף הפרק פ"ג דהל' ק"פ סי' ד' ה' ו' ז' ח' והובאה בגמ' ר"פ האיש מקדש וילפי' התם דשלוחו של אדם כמותו לענין קדשים מקרא דכתי' ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו. ועיין במ"ש שם ר"פ האיש מקדש גם במה שכתבתי בפירקין דלעיל סי' ז':

ושלו יצא לבית השריפה שמא שלהן נשחט ראשון ונמשך משלו שהרי וכו' כצ"ל בפי' רעז"ל. וכתוב בספר מהר"י קולין ז"ל שרש ע"ו עיינתי במשנה פ' מי שהיה טמא ומצאתי בשני גמרות דאם אין ידוע או שנשחטו שניהם כאחת דהוא אוכל משלו והם אינם אוכלים עמו עכ"ל המשנה. אלא שבאחת מן הגמרות הועברה הקולמוס ע"ג תיבת אין כאילו נמחקה תיבת אין ונשאר והם אוכלים עמו לא ידעתי אם הוא מחלוקת נוסחאות ע"כ בקיצור ועיין עוד שם:

ופטורין מלעשות פסח שני. ירושלמי א"ר יוחנן דר' נתן היא דאמר יוצאין בזריקה בלא אכילה:

ואם אין ידוע איזה מהן נשחט ראשון שניהם ישרפו ופטורין מפסח שני. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל ואם אין ידוע איזה מהם נשחט ראשון שניהם יוצאין לבית השריפה כל זה לא מצאתיו בכל הספרי' שלפני ע"כ:

משנה י

שתי חבורות שנתערבו פסחיהם פי' קודם שחיטה וכולה מתניתין מבוארת יפה כבר בפירוש רעז"ל אלא שצריך להגיה שם וחמשה אנשים שבכל חבורה וחבורה מתחלקין לחמשה פסחים שאם החליפו וכו'. גם סמוך לסוף הדבור צריך להגיה הרי ידי ארבעתנו מסולקות מארבע פסחינו בכל מקום שהם וכו':

מושכין. נכ"י נמשכין:

משנה יא

זה ממנה עמו אחר מן השוק. ואומר כל מקום שהוא פסח שלי הרי אתה נמנה עליו ושמעון ג"כ ממנה עמו את יהודה מן השוק וראובן בא לו אצל פסח שמשך לו שמעון ושמעון בא לו וכו' כדפי' רעז"ל:

וכך הם אומרים פי' כל אחד לחברו. וכתב החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל בתוספתא מוכח דגרסי' מֵמְנָה ול"ג מְמַנֶּה וכך מצאתי בנכ"י ע"כ. ובגמ' לימא מתני' דקתני שנים שנתערבו פסחיהם דלא כר' יהודה דבעי שיהא אחד מבני חבורה ראשונה קיים עליו דתניא ואם ימעט הבית מהיות משה מלמד שמתמעטין והולכין דואם ימעט משמע אם רצו מתמעטין ונמשכין ממנו ובלבד שיהא אחד מבני חבורה קיים עליו דאם ימעט משמע שיש שיור דברי ר' יהודה ר' יוסי אומ' ובלבד שלא יניחו את הפסח כמות שהוא כך בלא בעלים ואם רצו כולן לימשך ימנו עליו אחרים בתחלה אבל אבני חבורה ראשונה לא קפיד קרא ובמתני' אותם שנים שהביאו מן השוק ודאי אינם חשובין מבני חבורה הואיל ולא היו בשעת לקיחתו וא"כ מתני' דלא כר' יהודה א"ר יוחנן אפי' תימ' ר' יהודה כיון דא"ר יהודה בפירקין דלעיל אין שוחטין את הפסח על היחיד מעיקרא לאימנויי בהדיה קאי ואפי' אין שם תערובות הלכך זה הבא מן השוק ונמנה עליו בכל מקום שהוא ה"ל אחד מבני חבורה ראשונה אמ' רב אשי מתני' נמי דייקא דר' יהודה היא דקתני וכן חמש חבורות של חמשה חמשה של חמשה חמשה אין אבל של חמשה וארבעה לא פי' חמש חבורות שיש בהן אחת של ד' אנשים ואין בה כדי לתת חלק אחד לכל פסח ופסח לא שרי מתני' מ"ט לאו משו' דלא פש חד מבני חבורה גביה שאם נתחלפו פסחן של אלו לאותה חבורה שנתחדשה אח"כ שיש בה ד' מד' חבורות ומאותה של ד' לא היה בה דלר' יוסי דהוי טעמא משו' דצריך אחד מבעליו שימנה בו את אחר אבל אחבורה ראשונה לא קפיד אפי' איכא בהו חבורה של ד' נמי איכא תקנתא שימנו מן השוק אחד עמהן בכל מקום שהוא פסחן ונמצא עליו חמשה אנשים כדי לחלק אחד לכל פסח ופסח אלא שמעת מינה אבני חבורה קפיד ע"כ והכי נמי מוקי לה ר' יוחנן כר' יהודה בירושלמי:

פרק י

משנה א

ערבי פסחים אי גרסינן ערבי ניחא ואי גרסינן ערב ה"ק ערב ששוחטין בו פסחים א"נ ערב פסח ראשון ושני תוספות ז"ל. ובירוש' משמע דגריס ערב בלא יוד. והמרדכי ז"ל כתב נראה דגרסי' ערבי ור"ל ערב פסח שבכל שנה ושנה א"נ נקט ערבי משום לישנא

דקרא ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים ע"כ. ובגמ' מאי איריא ערבי פסחים אפי' ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וי"ט מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך אמ' רב הונא לא נצרכא אלא לר' יוסי דאמ' אוכל והולך עד שתחשך ה"מ בערבי שבתות וערבי ימים טובים אבל בע"פ משו' חיובא דמצה מודה. וביד ס"פ ששי דהלכות חמץ ומצה ופ"ז סי' ז' ח' ובטור א"ח סי' תע"א:

סמוך למנחה. תימ' אמאי קרי לה מנחה דאי משו' דמנחה היתה קריבה בין הערבים הלא גם בשחר קריבה מנחת תמידין ומנחת חביתין וי"ל בשחר יש שֵׁם אחר תפלת שחרית ועוד דאמרי' בפ"ק דברכות הוי זהיר בתפלת המנחה שאף אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה ולכך קרי לה תפלת מנחה שאז היה שעת רצון תוס' ז"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל בפרשת בא אל פרעה בפסוק בין הערבים דמנחה לשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול כדמתרגמינן למנח יומא והן מנחה גדולה. ומנחה קטנה שהזכירו חכמים ע"כ וקרוב לזה כתב ה"ר דוד קמחי ז"ל בשרש מנח: וכתב הר"ן ז"ל ואיבעיא לן בגמ' האי סמוך למנחה אי סמוך למנחה גדולה או סמוך למנחה קטנה ולא איפשיטא הלכך מנקט לחומרא עדיף ע"כ:

לא יאכל. אפי' התפלל ומשום מצה דבלא התפלל תפלת מנחה אפי' בשאר ימות השנה אסור כדתנן בפ"ק דשבת תוס' ז"ל עוד הקשו ז"ל וא"ת והא אמרי' בכל שעה בצקות של גוים ממלא אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה והכא אסור לאכול אפי' מבעוד יום ותרצו די"ל דבאותה סעודה אדם נזהר ואינו אוכל כל שבעו כדי שיאכל מצה לתיאבון אבל מבע"י אין אדם נזהר ואוכל כל שבעי דסבר שעד הלילה יתאוה ואדרבא יהיה שבע יותר כי יתברך המאכל במעיו יהא דדייק רבא לקמן בגמ' דחמרא גריר דאי אמרת מיסעד סעיד בין הכוסות הללו אמאי ישתה אע"ג דבאותה סעודה אדם נזהר מלאכול כל שבעו הייינו משו' דשתייה אי אפשר להזהר א"נ מבין ראשון לשני דאיכא אגדתא והלל דוקא דדמי לסעודה אחרת ע"כ. עוד כתבו ז"ל עד שתחשך מקשין אמאי איצטריך עד שתחשך פשיטא ועוד דבגמרא גבי שבתות וי"ט לא קתני ליה ואומ' הר"י מקורביל דגבי מצה דוקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא פסח מצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא הוי משום דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח אבל סעודת שבת וי"ט מצי אכיל להו מבע"י כדאמרי' וכו'. ואומר מה"ר יחיאל ז"ל דכי פריך בגמ' מאי אריא ע"פ ל"מ לשנויי דנקט ערבי פסחים משו' דבעי למיתני עד שתחשך דכבר אשמעי' באיזהו מקומן דקתני הפסח אינו נאכל אלא בלילה והכא אגב

אורחיה תנייה בקוצר ורבינו יהודה ז"ל תירץ דאתא לאשמועי' דאע"ג דשחיטת פסחים מבע"י אינו נאכל מבע"י כשאר קדשים ומיהו בירוש' בריש פירקין תני ע"ש מן המנחה ולמעלה לא יטעום כלום עד שתחשך ע"כ. ומן המנחה ולמעלה דקתני בההיא ברייתא דלעיל לרב הונא סמוך למנחה קאמ' במתני' עוד כתבו תוס' ז"ל עלה דההיא דפריך בגמ' מאי אריא ע"פ וא"ת אמאי לא משני דתנא בפסח קאי כדמשני בפ' כל שעה גבי פת עבה וי"ל משו' דבפסח קאי אין לו להניח ערבי שבתות דתדירי בכל שבוע א"נ הכא דאיכא למיטעי ולמימר דדוקא ערבי פסחים משו' חיובא דמצה לא הל"ל ע"פ וכן בריש מקום שנהגו איכא למיטעי דדוקא בערבי פסחים אסור לעשות מלאכה משו' קרבן ע"כ:

עד שיסב הסבה על צד שמאל. ומצאתי שנקד החכם הר"מ דילונזאנו ז"ל שֶׁיֵּסֵב היוד בפתח והסמך דגושה. מצה צריכה הסבה כבני חורין שהוא זכר לגאולה. מרור אין צריך הסבה שהוא זכר לעבדות. יין צריך הסבה כל ד' כוסות:

ולא יפחתו לו. פי' רשב"ם גבאי צדקה וגרסי' לא יפחתו וכן נראה מדלא קתני לא יפחות לשון יחיד וליכא למימר דיפחתו אארבע כוסות קאי דא"כ הל"ל ד' כוסות בלא מ"ם והא דקאמ' מן התמחוי לא ימנע מלקבל כדי לקיים ד' כוסות תוס' ז"ל וז"ל הירושלמי א"ר חייא בר אבא לפי שאין ערב לאדם לאכול מן הקופה וכאן אפי' מן התמחוי ע"כ ועוד דקדקו תוס' ז"ל מתוך הלשון דולא יפחתו לו משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולן בשלו וסברא הוא דמ"ש ד' כוסות מקדוש דכל השנה דאחד מוציא את כולן ומיהו שמא גם בקדוש היה לכל אחד כוס כדמשמע וכו' ובסוף דבריהם העלו ז"ל ונראה להחמיר ולהצריך ד' כוסות לכל א' וא' והמחמיר צריך ליזהר שלא יהא כוסם פגום דאמרי' בגמ' טעמו פגמו ע"כ. ירוש' ריב"ל ד' כוסות כנגד ד' כוסות של פרעה וכוס פרעה בידי ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על יד פרעה ונתת כוס פרעה בידו: ר' לוי אמ' כנגד ד' מלכיות ורבנן אמרין כנגד ד' כוסות של פורענות שעתיד הקב"ה להשקות את אומות העולם קח את כוס היין החמה כוס זהב בבל ביד ה' כי כוס ביד ה' ורוח זלעפות מנת כוסם וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ד' כוסות של נחמות ה' מנת תלקי וכוסי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה והדן כוס ישועות אשא תרין. וכתב הר"ן ז"ל ונראה שלפיכך נהגו לומר שפוך חמתך בכוס רביעי. ובגמ' אמרי' דלית בהו משו' זוגות ולא משו' כשפים דליל שמורים הוא לילה המשומר ובא מן המזיקין ועוד דקיימא לן כוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה ועוד דד' כוסות תקינו רבנן דרך חירות כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא ואין מצטרפין זה לזה:

בפי' ר"ע ז"ל צריך להגיה דתנן במסכת פאה ומי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי:

משנה ב

מזגו לו את הכוס. נלע"ד דהכא עיקר פלוגתא דבית שמאי ובית הלל וברפ"ח דברכות אגב אינך אחריני דתני התם תנייה דהוו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה אף על גב דמתנייא התם ברישא. וביד שם פ' שביעי סי' י' ובטור א"ח סיז תע"ג:

משנה ג

הביאו לפניו מטבל בחזרת גרסי'. וכתבו תוס' ז"ל הביאו לפניו פרשב"ם ירקות ואין נראה מדלא קתני בהדיא הביאו לפניו חזרת כדקתני בסמוך הביאו לפניו מצה ונראה כפי' ר"ח ז"ל הביאו לפניו שלחן שהרי אין מביאין שלחן עד אחר קדוש ועל השלחן מונח החזרת ע"כ. וכן פירש בערוך ערך פרפרת וז"ל פי' הביאו לפניו השלחן מטבל בחרוסת החזרת ומברך ב"פ האדמה ומפסיק עד שהוא מגיע לפרפרת הפת והיא עת אכילת המצה ע"כ:

מטבל בחזרת פרש"י ז"ל דמאי מטבל מטפל דלא ניחא ליה לפרושי מטבל ממש שהרי עדיין לא הביאו לפניו חרוסת דבתר הכי קתני לה והכריח הר"ן ז"ל דודאי בטבול ממש קאמר ובחרוסת ואע"ג דבתר הכי קתני הביאו מצה וחזרת וחרוסת לאו למימרא שלא הביאו לפניו החרוסת קודם לכן אלא הבאה דרישא שאינו אלא מה שהוא צריך לשעתו לא קאמר הביאו לפניו כך וכך דהא לא קתני אלא הביאו לפניו סתמא ומטבל בחזרת היינו לומר דמטבל במה שנהגו דהיינו בחרוסת אבל הבאה דסיפא שאינו צריך לה עכשיו עד לאחר ההגדה ואעפ"כ מביאין לפניו משום הכירא דתינוקות בדידה קתני הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ועוד דאיצטריך ליה למנקט חרוסת בסיפא למיתני אע"פ שאין חרוסת מצוה ופלוגתא דר"א ב"ר צדוק ע"כ:

עד שמגיע לפרפרת הפת פרפרת קרי המרור שאוכל אחר המצה ופרפרת כלומר ממשכת המאכל במו פרפראות לחכמה שהירקות ממשיכות הלב למאכל ומדקרי למרור פרפרת רמז במשנה דמצה קודמת למרור כדאמרי' בגמ' תוס' ז"ל: וכתב ה"ר דוד אבודרהם ז"ל וגם אחר המרור אין לברך בורא נפשות לפי שחובת אכילתו היא עם המצה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו וא"כ נחשוב אותו כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם וכן במשנה קורא אותו פרפרת הפת דהיינו חזרת עכ"ל ז"ל. ובגמ' מפ' דהאי דבעי תנא דידן תרי טבולי לאו משו' דחיישי' שמא לא נתכוון לשם מרור בטבול ראשון הואיל ובירך עליו ב"פ האדמה כשאר

ירקות דעלמא ומצות צריכות כונה דלעולם תנא דידן סבר מצות אינן צריכות כוונה והאי דבעי תרי טבולי היינו טעמ' כדי שישאלו התינוקות והא דלא אשמעי' בשאר ירקות בטבול ראשון הא קמ"ל דלא תימא דוקא כי איכא שאר ירקות הוא דבעינן תרי טבולי משום תינוקות אבל חזרת לחודיה לא עבדי משום הכירא דתינוקות להקדים אכילת מרור קודם זמנו קמ"ל ור' יוסי פליג עליה דתנא דידן בברייתא בגמ' וסבר דמשום דמצות צרירות כונה מש"ה מטבל שנייה במרור דאכתי לא נפק ידי חובתיה:

הביאו לפניו מצה לפי שעקרו השלחן לפני מי שאומר ההגדה ועושה הסדר קתני הביאו לפניו מצה ועקירת שלחן היא כדי שישאל הבן ואביו עונה עדיין יביאו שלחן לעשות טבול שני והבן שואל למה אנו מטבילין שתי פעמים ומיד כשעוקרין השלחן מחזירין אותו לפניו והמצה והמרור עליו שהרי צריך לומר בהגדה מצה זו מרור זה וכדאמרי' לחם שעונין עליו דברים הרבה תוס' ז"ל:

ושני תבשיליו מפ' רב הונא בגמ' אפי' סלקא וארוזא חזקיה אמר אפי' דג וביצה שעליו ורב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה והעלו תוס' ז"ל דתרוייהו מבושלין או צלויין כיון דסתם לן תנא בסמוך כבן תימא דאמר חגיגה נאכלת צלי כן כתוב בהגהות מיימוניות: רבינא אמר אפי' חתיכת בשר ומרק שנתבשלה טמו: והתימה על הר"ר יהוסף ז"ל שמחק מלות ושני תבשילין:

אע"פ שאין חרוסת מצות ואם תאמר אמאי לא אתיא חרוסת ומבטל חזרת דמצוה וי"ל דכיון דכל עיקר מרור לא נתקן רק בטבול בחרוסת משום קפא לא מקרייא בטול בכך תוס' ז"ל:

אע"פ שאין חרוסת מצוה ה"פ אין מצוה אלא גם חובה משום קפא סמ"ק בסימן קמ"ד: ומצאתי שכתוב בתוספ' יום טוב ועל שם זה נקרא חרוסת מלשון חרס זכר לטיט ופירש רש"י ז"ל חרס שכותשין בו הדק זכר לטיט ע"כ. ואני הדיוט זכורני כי בילדותי נסתפקתי בהבנת לשון זה אם הוא כדבריו וחקרתי גם שאלתי את פי כמה חכמים מעיינים ושום אחד מהם לא מלאו לבו לומר אלא שלשון רש"י ז"ל מוטעה וצריך להגיה וחרוסת שכותשין אותו הדק וכו': וזהו אע"פ שיש קצת רמז לדבריו מספר תניא:

ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר מצוה והלכה כמותו וכן פסק ביד שם פ"ז סי' י"א אבל כאן בפי' המשנה כתב דלדעת ר"א ב"ר צדוק חייב לברך אקב"ו על אכילת חרוסת ואינה הלכה ע"כ:

משנה ד

וכאן הבן שואל ביד שם פ"ז סי' י'. וכתוב בספר לבוש החור בסימן תע"ג וז"ל וצריך שיאמר שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפי' פעם אחת והלילה הזה ב' פעמים שפירושו שבכל הלילות אין אנו נוהגין לטבל אפי' פעם א' ובלילה הזה נוהגין לטבל ב' פעמים כלומר שאינו אלא מנהג בעלמא כדי שישאלו התינוקות אבל אין לומר שבכל הלילות אין אנו חייבין לטבל וכו' שא"כ היה משמעו אבל בלילה הזה אנו חייבין לטבל ב' פעמים וליתא דטיבול ראשון אינו חובה אלא מנהג בעלמא כדי שישאלו התינוקות ע"כ: וכתב החכם הר"מ דילזנזאנו ז"ל רש"י קבל מרבו וְכֵן הבן וכך מצאתי בנכ"י ואומר אני דאעפ"כ קרינן וְכַן ולא חיישי' לחסרון האלף וכ"מ בנכ"י בפ"ק דעירובין הלכה ז' יתר מכן אסור כמו מכאן ובפרקין נמי עד היכן הוא אומר ורבים בדבר' רז"ל כן ועיין בירוש' פ' בכל מערבין ותמצא שמנה במשנה אחת ע"כ:

הלילה הזה מרור. ונלע"ד דהא דשרי תנא למיתני בבא דחמץ או מצה ברישא והדר תנא בבא דמרור והדר תני בבא דצלי סדרא דקרא נקט דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו לפסח ועוד דמצה צריך לאכול בתחלה קודם המרור ועוד דפסח ליתיה בזמן הזה שבקיה בסיפא והדר תנא בבא דטבול דליתה כלל אפי' ברמז בקרא אבל בסדר ההגדה נקט בבא דטבול ברישא כיון שבו מתחילין שהרי טבול ראשון קוֹדֶם אפי' לאכילת כזית מצה. והרמב"ם ז"ל שם פ"ח דהלכות חמץ ומצה נקט ברישא טבול ואח"כ מצה ואח"כ צלי ואח"כ מרור ובין כך ובין כך כך קשה אמאי לא תנא במתני' שאלה דהלילה הזה כולנו מסובין. ואית דגרסי במתני' בבא דצלי בסיפא דסיפא בתר בבא דשבכל הלילות אנו מטבלין פעם אחת וכו' ובגמ' פריך אטו כל יומא לא סגי דלא מטבלינן חדא זימנא דקתני שבכל הלילות אנו מטבלין פעם אחת וכתב רשב"ם ז"ל והאומר אין אנו חייבין לטבל שבוש הוא בידו ע"כ:

כולו צלי רב חסדא מוקי לה בפסח שני בפ' אלו דברים בפסח דף ע' כבן תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי ואע"ג דקאמר התם ואמר רב חסדא ובפירקין ליתיה דרך תלמוד כן תוס' והר"ן ז"ל:

לפי דעתו של בן כו' ביד שם פ"ז סי' ב' ג':

מתחיל בגנות פי' להשיב כגון מתחלה וכן ג"כ מתחיל עבדים ומסיים בנסים ונפלאות ושקרבנו המקום: וראיתי להעתיק הנה נוסחת ה"ר יהוסף ז"ל במשנה זו מזגו לו כוס שני וכן הבן שואל ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אני מטבלין פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ

ומצה והלילה הזה כולו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי לפי דעתו של בן אביו מלמדו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה ע"כ: וכתב לא מצאתי יותר מזה בכל הספרים שלפני רק ס"א שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפי' פעם אחת וצ"ע. ואפשר לפרש הגרסא הראשונה שדרכם היה לטבל בכל הסעודות פעם א' בברכת המוציא כדאיתא בברכות עכ"ל ז"ל:

משנה ה

כל שלא אמר שלשה וכו' ביד שם סי' ה' ו'. ובגמ' אמר רבא צריך שיאמר פסוק ואותנו הוציא משם שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם שאף אותנו גאל הקב"ה ואמר רבא כשאומר מצה זו שאנו אוכלין צריך להגביה וכשאומר מרור זה ג"כ צריך להגביה כדי להראות למסובין ותתחבב המצוה בעיניהם אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלין אין צריך להגביה ולא עוד אלא שאם היה מגביהו נראה כמי שמקדיש בהמתו לפסח שהוא קדשים בחוץ:

על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא וגו' כך נראה שהיא גירסת תוס' והרא"ש ז"ל וכתבו תוס' ז"ל ואמרתם זבח פסח הוא פי' באמירה שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלין ואיתקיש מצה ומרור לפסח וצריך לומר נמי מצה זו מרור זה ע"כ:

מצה ע"ש שנגאלו שנאמר ויאפו את הבצק וגו' ולא יכלו להתמהמה כך נראה שהיא גרסת הרי"ף והר"ן ז"ל: ואית דגרסי במתני' מצה על שם שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק וגו' וכן הוא בהרא"ש ז"ל וגם לשון הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות ק"פ ולשונו ז"ל בפ"ח דהלכות חמץ ומצה ומגביה המרור ואומר וכו' ומגביה המצה ואומר וכו' וכתב שם בכ"מ בשם ה"ר מנוח ז"ל כתב כסדר המשנה אבל בהגדה מצה זו קאמר בתחלה וטעם המשנה שתחלה מררו את חייהם ואח"כ נגאלו ע"כ: וזו נוסחת ה"ר יהוסף ז"ל במשנה זו ר"ג היה אומר כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא י"ח ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים מרור על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים מצה על שם שנגאלו: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו היא יצא ממצרים לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לנו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה ע"כ וכתב בס"א ל"ג האי בכל דור ודור עד לפיכך: וברוב

הספרים גרסינן במקום אנחנו אנו: וספרים אחרים לנצח ולגדל וספרים אחרים לגדל ולברך עד כאן לשונו ז"ל:

משנה ו

עד אם הבנים שמחה גמרא תניא עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד בצאת ישראל ממצרים ובית הלל אומרים עד לא לנו ד' לא לנו ובגמ' מפ' במאי פליגי תנא דמתני' אתנא דברייתא: ובירוש' אמרו להן ב"ש וכי יצאו ישראל ממצרים שהוא מזכיר יציאת מצרים א"ל בית הלל אילו ממתין עד קרות הגבר עדיין לא הגיעו לחצי גאולה היאך מזכירין גאולה ועדיין לא נגאלו והלא לא יצאו אלא בחצי היום שנאמר ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל וגו' אלא מכיון שהתחיל במצוה אומרים לו מרוק ע"כ:

וחותם בגאולה. ת"ק לא פירש כיצד ופליגי במילתיה ר' טרפון ור' עקיבא ר"ט אומר אינו חותם בברוך שלא היה מאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה ור' עקיבא סבר דחותם בה בברוך לפי שמאריך בדברי בקשה ואומר כן ה' אלהינו יגיענו וכו' וקיימ' לן כר' עקיבא מחברו וכן מצינו בסנהדרין בפ' שני גבי לא ירבה לו נשים ובריש חזקת הבתים דפליגי תנאי במילתיה דת"ק תוס' ז"ל וכן פי' רשב"ם ז"ל בדף קט"ז וכמו שכתבתי בכתובות פ' אע"פ סי' ב' וחותם דת"ק סיום בעלמא ואינו חותם דר' טרפון חתימת סוף ברכה היא. ועוד כתבו תוס' ז"ל ה"ג ונאמר לפניו שיר חדש וכן ונודה לך שיר חדש על גאולתנו דהכי תניא במכילתא כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר כלומר שהנקבה יש לה צער לידה אף כל הנסים יש אחריהם צער חוץ מלעתיד שאין אחריה צער וכן יסד הפייט וכו' וגרסי' שם מן הזבחים ומן הפסחים שחגיגת י"ד נאכלת קודם לפסח לפי שהפסח נאכל על השבע עכ"ל ז"ל. אבל בירושלמי מפ' טעמא דהיתה באה החגיגה קודם הפסח די שלא יבוא לידי שבירת עצם מצד שהוא רעב ופי' המרדכי דאי לאו טעמא דשבירת עצם הוה קשה אמאי חגיגה נאכלת קודם הא חגיגה הויא כמו פסח וקדשים נאכלין על השבע דכתיב למשחה כדרך שהמלכים אוכלין דהיינו על השבע להכי איצטריך נמי טעמא דשבירת עצם ע"כ ועיין במה שכתבתי לעיל פ' ששי ס' ג' (הגהה גם ה"ר יהוסף ז"ל הגיה מן הפסחים ומן הזבחים):

משנה ז

מזגו לו כוס שלישי וכו' ביד שם פ"ז סימן י' ובטור א"ח סי' תע"ט וסי' ת"פ. ולא שמעי' ממתני' דברכת המזון טעונה כוס דהכא ד' כסי תקינו רבנן משום חירות אלא כיון דאיתנהו כל חד וחד ראוי שיעשה בו מצוה אבל בשאר ימות השנה לא בעי כוס שאף כאן מעיקרא אין הכוס בא בשביל ברכת המזון אלא בשביל חירות:

רביעי גומר את ההלל. כך נמצא בקצת ספרים דל"ג מלת עליו ה"ר יהוסף ז"ל. גרסי' בגמ' ת"ר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול דברי ר' טרפון ע"כ. וכתב רש"י ז"ל הכי גרסי' רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו הלל הגדול. ומפ' בגמ' למה נקרא הלל הגדול מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם כדכתיב הודו לאל השמים נותן לחם לכל בשר והיינו דבר גדול ע"כ. וכן כתב הרשב"ם ז"ל ותוס' ז"ל כתבו רביעי אומר עליו הלל הגדול רביעי גרסי' ולא גרסי' חמישי אבל הרי"ף והרמב"ם ז"ל גרסי בברייתא כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר"ט. וכתב הר"ן ז"ל שהר"ז הלוי סובר דר"ט פליג אמתני' דתנן בריש פירקין לא יפחתו לו מד' כוסות של יין ור"ט ס"ל דחמשה ולא נהירא וכו' עד ועוד דלא אשטמיט חד תנא למיתני ולא יפחתו לו מד' כוסות של יין ר"ט אומר חמשה והעלה דמצוה מן המובחר לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול ושכן מטין דברי הרמב"ם ז"ל:

ואומר עליו ברכת השיר. גמ' מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך ופי' רשב"ם ז"ל יהללוך וגומרין בו בא"י נולך מהולל בתשבחות וזו היא ברכת השיר דמתני' כלומר ברכת השבח ע"כ. וכתבו התוס' וקמ"ל דאפי' במקום שלא נהגו לברך אחרי ההלל בלילי הפסח צריך לברך דאי נהגו פשיטא א"נ דאפי' במקום שנהגו ה"א דוקא בימים אבל בלילה אין צריך קמ"ל ע"כ. ועוד כתבו ז"ל ר' יוחנן אמר נשמת כל חי נראה ה"פ אף נשמת כל חי אחר יהללוך דאלת"ה אנן כמאן עבדינן וקורא ר' יוחנן לנשמת כל חי ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה ע"כ וז"ל רשב"ם ז"ל בתלמוד מוגה ור' יוחנן אמר נשמת כל חי יהללוך ונשמת כל חי דהיינו ברכת השיר דמתני' דאילו יהללוך אנו אומרים בכל יום שאומרים בו את ההלל ומ"ש ליל פסח דנקט אם לא להוסיף עוד ברכה אחרת ע"כ:

בין הכוסות. בפירקין דף קי"א:

בין שלישי לרביעי לא ישתה. כתב רשב"ם דהה"נ יין שלפני המזון אינו משכר ואם רצה לשתות בין ראשון לשני ישתה דהא לא ממעט תנא אלא בין שלישי לרביעי. וכן כתב הכל בו בשם ה"ר יונתן ז"ל בסי' נ' וכתב עוד דמ"מ ראוי להזהר שלא לשתות בין ראשון לשני אם לא לצורך גדול דאיכא למימר דהאי דנקט בין שלישי לרביעי ולא ביאר בין ראשון לשני משום דמילתא דלא שכיחא היא להיות אדם שותה כ"כ קודם אכילה שישתכר וימנע מעשות הסדר ע"כ והר"ן ז"ל כתב בדף רנ"ב אפסקא דלא יפחתו לו מד' כוסות של יין דאע"ג דאמרי' דבין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה משמע דודאי דהיינו בין כוסות אבל לא באמצע הכוס שאחר שמזג הכוס לספר עליו יציאת מצרים

שהוא מן התורה אינו בדין שימזוג כוס אחר וישתה ועוד שהרי אומר עליו ב' פרקים מן ההלל וברכת אשר גאלנו שהן מפסיקין אותו בעל כרחו משתייה ע"כ. ובסוף אותו סימן חזר בו הכל בו וכתב ובין הכוסות הללו כבר בארנו שאם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה וגם לא לאחרי הרביעי ובאר הראב"ד ז"ל הטעם לפי שאם ישתה אחר ד' כוסות לא תהי' נכרת שתייתם אם היא למצוה אם לאו ע"כ:

משנה ח

אין מפטירין אחר הפסח וכו'. פי' היינו אחר פסח ומצה שעמו ובגמ' בלישנא קמא אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן ופרכינן עליה ממתני' דקתני אחר הפסח אחר הפסח הוא דלא אבל לאחר מצה מפטירין ומשני ל"מ קאמר ל"מ אחר מצה דלא נפיש טעמיה אלא אפילו לאחר הפסח דנפיש טעמיה ולא מצי עבוריה אין מפטירין. ביד שם פ' ששי סי' י"ג ומייתי לה בפ' כיצד צולין (פסחים דף פ"ו:)

אפיקומין. ראיתי שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל אפיקמון. ובגמ' מאי אפיקומין אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה פי' אחר שאכלו הפסח בחבורה זו לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר גזרה דילמא אתי למיכל הפסח בשני מקומות וכתבו תוס' ז"ל ולפי זה מתני' מוקי לה רב אליבא דר' יהודה דסבר דאין הפסח נאכל בשני מקומות ע"כ פי' אע"פ שנאכל פסח אחד בשתי חבורות או אפי' שתי חבורות בשני בתים עכ"ז יחיד אינו אוכל מן הפסח בשני מקומות וסתם לן תנא נמי כותיה לעיל ס"פ כיצד צולין כמו שנכתב שם וקיימא לן דהלכתא כותיה:

ישנו מקצתם יאכלו. פי' מתני' לענין פסח מתנייא והרי"ף ורבינו שמואל ס"ל דה"ה למצה בזמן הזה דנרדמו אפי' מקצתן לא יאכלו אבל הר"ז הלוי ס"ל דדינא דמתני' בפסח דוקא הוא ולא במצה. וביד שם פ"ח סי' י"ד וספ"ח דהלכות ק"פ ובטור א"ח סי' תע"ח:

ישנו כולן לא יאכלו. אם התחילו לאכול פסחיהם וישנו כולן שוב לא יאכלו דנראה כאוכל בשני מקומות וכתב רשב"ם ז"ל וליכא לפרושי משום דדמי לאכילת שתי חבורות דא"כ קשיא סתמא אסתמא דהא בכיצד צולין סתם לן כר' יהודה דפסח נאכל בשתי חבורות אבל אין האוכל אוכל בשני מקומות הלכך טעמא דמתני' משום אכילת שני מקומות ע"כ:

נתנמנמו. נמנום מהו אתפרש במגלה פ' שני. ומצאתי שנקד הר"מ דילונזאנו ז"ל נִתְנַמְנְמוּ המ"ם והנו"ן בשבא וכן מלת נִרְדְּמוּ הדלי"ת בשבא:

משנה ט

הפגול והנותר מטמאין את הידים. פ"ח דהלכות שאר אבות הטומאה סי' ג' ומייתי לה בפ"ק דמכלתין דף ט"ו ובפ' כיצד צולין (פסחים דף פ"ה) ותוס' פ' נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ח) ובגמ' רב הונא ורב חסדא חד מפ' טעמא דפגול וחד מפ' טעמא דנותר מאן דמפ' טעמא דפגול מפרש דמשום חשדי כהונה גזרו עליו טומאה שלא יפגלוהו ברצון להפסיד את הבעלים (הגהה ורש"י ז"ל פי' עוד טעם אחרי לפי ששלמים הן ואין לכהן בהן אלא תזה ושוק וישחטם במזיד לשם חטאת כדי לאכלן כולן ולא נהירא דאין פגול אלא בשוחט על מנת לאכול חוץ לזמנו והשוחט שלמים לשם חטאת אין כאן פגול אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה רשב"ם ז"ל ונלע"ד דאפשר דרש"י ז"ל ס"ל דפגול דהכא במתני' לאו דוקא. ומ"מ התם בפ' כיצד צולין לא הביא רש"י ז"ל רק הטעם הראשון). ומאן דמפ' טעמא דנותר מפ' דמשום עצלי כהונה שלא יתעצלו באכילתן. חד אמר כזית מהם מטמא את הידים כאיסורו וחד אמר בכביצה כטומאתו ובהא לחוד הוא דפליגי. וכתבו רש"י ורשב"ם ז"ל ה"ג במתני' בירך על הזבח לא פטר את הפסח על הפסח פטר את של זבח דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר לא זו פוטרת את זו ולא זו פוטרת את זו וכו' ביד פ"ח דהלכות חמץ ומצה סי' ז'. ובגמ' כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה לדברי ר' עקיבא לא שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה. ובזבחים ר"פ ב"ש (זבחים דף ל"ז) מסקי' דתרי תנאי אליבא דר' ישמעאל דאית תנא דס"ל דלא פליג ר' ישמעאל אדר' עקיבא בהא דמודה ליה דגם פסח אינו פוטר את הזבח ופסח הוי בשפיכה דילפי' ליה מקרא דודם זבחיך דאי זבחיך הוו שלמים כפשטיה יזרק מיבעי ליה ואית תנא אחרינא התם דס"ל אליבא דר' ישמעאל דפסח כשלמים ויליף לה מאת דמם תזרוק על המזבח דכתיב גבי בכור לשון רבים לאתויי מעשר ופסח ואף על גב דפסח וזבח תרוייהו בזריקה פליג ר' ישמעאל וטעמיה דפסח עיקר וזבח טפל לו הלכך אין זבח פוטרו לפסח אבל פסח פוטר את הזבח. ובירושלמי נמי אמרו האי טעמא ע"כ ועיין בתוס' ז"ל אשר שם וכאן:

סליק פירקא וסליקא לה מסכת פסחים:

בעזר הנותן ליעיפים כח וגם לפסחים: ובעזרת בורא את האדם חללים חללים. גם רופא חולים. נתחיל מסכת שקלים: